

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ	2
АРМАН МКРТУМЯН	
СТАНОВЛЕНИЕ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ПРАВОСУДИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ	3
<i>ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԸ</i>	
ԿԱՐԵՆ ՄԿՐՏՉՅԱՆ	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՅՎԱԾ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԿԻՐԱՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ	8
<i>ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆԸԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ</i>	
ԱՐԵՔ ԲԱՍԱՆՅԱՆ	
ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՄՅԱՆՑ ԵՎ ԱՅԼ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԵՏ	16
<i>ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԸ</i>	
ՊԱՅԱՆԵ ԾԱՌՈՒԿՅԱՆ	
ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԿՆՔՎՈՂ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	20
<i>УГОЛОВНОЕ ПРАВО</i>	
СЕРЖИК АВЕТИСЯН	
АНДРАНИК РАШИДЯН	
УЧАСТИЕ ДВУХ ИЛИ БОЛЕЕ ЛИЦ КАК ПРИЗНАК СОУЧАСТИЯ	32
ՍԵՐԳԵՅ ՍԱՐԱԲՅԱՆ	
ՀԱՅԿ ԵՐԵՄՅԱՆ	
ԽԱՐԴԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՑԱԿԱԶՄԻ ՀԱՄԵՍԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	36
<i>ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ</i>	
ՎԱՅԵ ԵՆՔԻԲՐՅԱՆ	
ԼՅՈՒԴՎԻԿ ԴԱՎԹՅԱՆ	
ԷՄԻԼԻԱ ՏԻՏԱՆՅԱՆ	
ՀԱՏՈՒԿ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ ՓՈՐՉԱԳԵՏԻ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՁԵՌՔ ԲԵՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ	48
<i>ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ</i>	
ԱՐԱՍ ՎԱՐԴԵՎԱՆՅԱՆ	
ՍՈՒՏ ՑՈՒՑՍՈՒՆԸ ԿԱՄ ԿԵՂԾ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ	56
<i>ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ</i>	
ՀՀ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	58
RESUME	88

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Ռուսաստանի Դաշնության բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի նախագահ Անտոն Իվանովի հրավերով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահ Արման Մկրտումյանը հունվարի 26-ին Մոսկվայում մասնակցեց Ռուսաստանի Դաշնության բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի կազմակերպած «Դատական իշխանության դերը քաղաքացիական իրավունքի զարգացման գործում» թեմայով միջազգային գիտաժողովին՝ նվիրված արբիտրաժային դատարանների ստեղծման 20-ամյակին:

Գիտաժողովին մասնակցում էին Ռուսաստանի Դաշնության բարձրագույն արբիտրաժային դատարանի նախագահը և դատավորները, ՌԴ սահմանադրական դատարանի նախագահը, ՌԴ արդարադատության նախարարը, ՌԴ նախագահի իրավական հարցերով խորհրդականը, Բելառուսի և Ուկրաինայի բարձրագույն տնտեսական դատարանների նախագահները, Մոլդովայի բարձրագույն դատական պալատի նախագահը, Սինգապուրի, Ավստրիայի գերագույն դատարանների նախագահները և քաղաքացիական իրավունքի բնագավառի հանրահայտ գիտնականները, մասնավորապես, պրոֆեսորներ Ալեքսանդր Մակովսկին, Թամարա Աբովան, Հիրոսի Օդան (Լոնդոնից), Իրմհարդ Գրիսը (Ավստրիայից), Սյեֆ Վան Էրպը (Նիդեռլանդներից) և այլն:

Գիտաժողովին ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահ Արման Մկրտումյանը ելույթ ունեցավ «Նախադեպային արդարադատության կայացումը Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով:

Ստորև ներկայացնում ենք ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահ Արման Մկրտումյանի ելույթն ամբողջությամբ:

Арман МКРТУМЯН

*Председатель Кассационного Суда РА,
доктор юридических наук,
заслуженный юрист РА*

СТАНОВЛЕНИЕ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ПРАВОСУДИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Как известно, законодательство не бывает идеальным, без недостатков и противоречий. Иногда законодатель не успевает вовремя реагировать на законодательные проблемы и восполнять пробелы. Особенно остро проблема несовершенства гражданского законодательства проявилась в процессе динамичного развития рыночных отношений. В этих условиях все большую роль в совершенствовании гражданско-правовых норм начинают играть судебные решения. Именно суд при рассмотрении конкретного дела может выявить существующие в законодательстве коллизии и, руководствуясь духом справедливости, основываясь на принципах данной отрасли права, найти выход из существующего правового противоречия.

Возрастание правотворческой роли суда обусловило необходимость ее законодательного закрепления. Республика Армения пошла по пути развития прецедентного правосудия.

В результате проведенной в

стране судебной реформы была сформирована трехзвенная судебная система, состоящая из судов первой инстанции, апелляционных судов и Кассационного Суда. Согласно ст. 92 Конституции РА Кассационный Суд является высшей судебной инстанцией Республики Армения. В соответствии с пунктом 1 статьи 50 Судебного кодекса РА, целью деятельности Кассационного Суда является обеспечение

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Ի ՀԱՄԱՆՈՒԹՅԱՆ

единообразного применения закона. Осуществляя указанное призвание, Кассационный Суд должен способствовать развитию права.

В статье 50 Судебного кодекса РА и статье 234 Гражданского процессуального кодекса РА закреплены основания для принятия к рассмотрению кассационного протеста. Исходя из темы нашего доклада следует выделить 2 из них:

1. Постановление Кассационного суда по вопросу, поднятому в кассационном протесте, может иметь существенное значение для единообразного применения закона.

2. Пересматриваемый судебный акт противоречит ранее принятым постановлениям Кассационного Суда.

Возникает вопрос, каким правовым институтом или инструментом должен осуществлять Кассационный Суд РА выше-названное призвание, чтобы оно не носило лишь декларативный характер.

Этим правовым инструментом является закрепленный в статье 15 Судебного кодекса РА новый правовой институт, суть которого заключается в единообразном решении судебных споров по делам со сходными фактическими обстоятельствами. Согласно пункту 4 статьи 15 Судебного кодекса РА, обоснования, в том числе толкование закона, данные в постановлении Кассационного Суда или Евро-

пейского Суда по правам человека по делу, имеющему конкретные фактические обстоятельства, являются обязательными для суда, рассматривающего дело со схожими фактическими обстоятельствами, за исключением случая, когда суд вескими доводами обоснует, что такое обоснование неприменимо к данным фактическим обстоятельствам.

Из приведенного определения видно, что в статье 15 Судебного кодекса РА не закрепляется судебный прецедент в его чистом, классическом виде, так как в ней прямо не предусматривается возможность создания Кассационным Судом РА новых норм права. Основной акцент сделан на обязательность толкования закона, которое содержится в постановлении Кассационного Суда РА либо Европейского Суда по правам человека.

Тем не менее, следует подчеркнуть два принципиальных момента. Во-первых, речь идет именно об обязательности применения данного толкования всеми судебными инстанциями. Во-вторых, в статье говорится о делах со сходными фактическими обстоятельствами. Оба эти признака являются признаками классического судебного прецедента.

Следует отметить, что данная норма стала результатом определенного компромисса, поэтому в ней не получил закрепления и сам термин судебный прецедент.

Но именно она открыла дорогу для становления системы прецедентного правосудия в Республике Армения. В своей деятельности Кассационный суд РА активно использует предоставленные ему правовые возможности для устранения пробелов и неясностей в законодательстве. При этом правовая позиция Кассационного суда РА по конкретным делам неоднократно получала законодательное закрепление. В качестве примера можно привести следующее дело:

В статье 1217 Гражданского кодекса РА предусматривалось, что наследниками второй очереди являются родные братья и сестры наследодателя, тем самым неполнородные братья и сестра фактически лишались права на получение наследства. Руководствуясь необходимостью защиты прав и свобод человека и гражданина, закрепленных в Конституции РА и Европейской Конвенции по правам человека, Кассационный суд РА (постановление от 13 февраля 2009г.) постановил, что в наследственных правоотношениях неполнородные братья и сестры наследодателя приравниваются к полнородным. То есть, если лицо является неполнородным братом или сестрой наследодателя, то он или она являются такими же наследниками второй очереди, как и полнородные брат или сестра наследодателя. В 2011г. Национальное собрание Республики Армения (Парламент стра-

ны), приняв за основу данную правовую позицию Кассационного суда, внесло соответствующие поправки в Гражданский кодекс РА. В новой редакции статья 1217 Гражданского кодекса РА гласит: «Наследниками второй очереди являются полнородные или неполнородные братья и сестры наследодателя». Таким образом, после принятия поправок Национальным собранием можно с полной уверенностью говорить о том, что постановление Кассационного суда РА носило прецедентный характер, восполняя пробел в гражданском законодательстве путем формулирования новой правовой нормы.

Однако внедрение в законодательство института судебного прецедента, присущего системе общего права, не означает, что правовая система Республики Армения отказалась от «континентального» подхода, при котором закон является важнейшим источником права.

Судебный прецедент никогда не заменит закон и не повлияет на его ведущую роль в системе источников права Армении. Он может выступать только в качестве вспомогательного источника права, направленного, в первую очередь, на формирование единообразной и предсказуемой судебной практики.

Нижестоящие суды при рассмотрении гражданско-правовых споров руководствуются Конституцией и законами, одна-

ко для них, с точки зрения применения закона, обязательна правовая позиция высшей судебной инстанции. Кассационный Суд РА выражает свою правовую позицию при рассмотрении конкретного дела по отношению к конкретным нормам гражданского права.

Представляется, что принятие нижестоящим судом решения по делу, которое не соответствует выраженной ранее Кассационным Судом РА правовой позиции, может повлечь не только нарушение прецедента, но и нарушение закона. Кассационный Суд РА, применяя в своих постановлениях, имеющих прецедентное значение, различные методы толкования, разъясняет судам, сторонам, участвующим в деле, и правоприменителям тот смысл, который заложен в законе, показывает, как нужно применять данный закон в конкретной ситуации.

Обязанность суда учитывать толкование норм закона, данное Кассационным судом РА по конкретному делу, или норм Конвенции о защите прав и основных свобод, данное Европейским судом по правам человека, исключает, как правило, возможность вынесения неожиданных решений и создает предсказуемое правосудие. Это правило также позволяет потенциальным судьям оценить степень риска и в некоторой степени исключить возможность неблагоприятных пос-

ледствий.

Особо хочется обратить внимание на то, что судебный прецедент может стать источником права только в условиях независимости и самостоятельности судебной власти. Страны постсоветского пространства, включая Армению, не до конца избавились от остатков советского прошлого, когда над судебной властью доминировала исполнительная власть.

При этом признание за судом правотворческой роли не может негативно сказаться на системе разделения властей, как показывает вековой опыт стран общего права. К тому же, судебный прецедент, в свою очередь, является одной из гарантий независимости самой судебной власти.

Выступая за признание судебного прецедента в качестве источника права следует подчеркнуть, что судебный прецедент не может заменить закон или как-то повлиять на ведущую роль закона в системе источников права. Судебный прецедент будет действовать до тех пор, пока законом не будет предусмотрено иное решение данного правоотношения.

Вместе с тем, у института судебного прецедента есть не только сторонники, но и противники. Среди аргументов, высказываемых противниками признания правотворческой роли судов, одним из основных является аргумент, связанный с необходимостью соблюдения конс-

титуционного принципа разделения властей. Такая позиция представляется весьма уязвимой, поскольку никто не посягает на законотворческую функцию законодательной власти. Речь идет о более широком понятии — о правотворчестве, которое осуществляется, например, также органами исполнительной власти, принимающими подзаконные нормативные акты. Почему мы не отрицаем права на правотворчество в отношении исполнительной власти, но отрицаем его в отношении власти судебной? Тем самым мы ставим судебную власть в неравное положение среди двух других ветвей власти и нарушаем равенство этих ветвей.

Представляется, что правотворчество могут осуществлять все ветви власти, причем в разных, специфических формах. Законодательная власть осуществляет законотворчество, выступая лидером правотворческого процесса. Исполнительная власть для реализации своих функций использует право подзаконного нормотворчества. Судебной власти должно принадлежать право судебного правотворчества, и самой удобной формой реализации данного права мог бы стать судебный прецедент.

Опасения вызывает и отсутствие правового механизма пе-

ресмотра судебного прецедента. Такая необходимость может возникнуть и тогда, когда он морально устарел (хотя в странах общего права прецеденты существуют веками), и тогда, когда суд превышает полномочия и подменяет норму закона.

В этих случаях можно пойти двумя путями. Во-первых, законодательный орган может внести соответствующую поправку в закон, устранив тем самым пробелы и неясности, которые привели к прецедентному постановлению. Во-вторых, можно поднять вопрос о конституционности примененного закона в Конституционном суде. Таким образом, в настоящее время существуют довольно эффективные механизмы, позволяющие, скажем, «блокировать» действие судебного прецедента, если его применение по тем или иным причинам нежелательно или нецелесообразно.

Несмотря на то, что институт судебного прецедента в Армении находится пока в стадии формирования, практика Кассационного Суда РА свидетельствует, что внедрение судебного прецедента способствует более стабильному функционированию системы правосудия Армении и совершенствованию правовых основ развития общества.

Կարեն ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Իրավագիտության թեկնածու

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ

ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿՎԱԾ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՉ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐ

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրությունն ամրագրում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունն իրավական պետություն է (Սահմ. 1-ին հոդված), որին բնորոշ է իրավունքի գերակայությունը և կամայականության բացառումը, մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները համարվում են բարձրագույն արժեքներ, իսկ պետությունը, լիներով սահմանափակված այդ իրավունքներով և ազատություններով, պարտավոր է ապահովել դրանց պաշտպանությունը միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան (Սահմ. 3-րդ հոդված):

Իրավական պետության ստեղծումը ենթադրում է նաև այնպիսի ինստիտուտների առկայություն, որոնք կապահովեն Սահմանադրությամբ ամրագրված խնդիրների իրականացումը, կամ առնվազն կվերահսկեն այդ խնդիրների իրականացման գործունեությունը:

Սահմանադրությամբ ամրագրված պետության՝ մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության պարտականությունը ենթադրում է նաև պաշտպանություն Սահմանադրությանը

հակասող և մարդու իրավունքները և ազատությունները խախտող օրենքների և այլ իրավական ակտերի ընդունումից: Սա պահանջում է ոչ միայն նման իրավական ակտերի ընդունումից ձեռնպահ մնալ, այլև այնպիսի իրավական գործիքների առկայություն, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի ապահովել արդեն իսկ ընդունված նման ակտերի կիրառման անթույլատրելիությունը:

Այս խնդրի լուծման հարցում ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված են տարբեր իրավական մեխանիզմներ՝ Սահմանադրությանը հակասող օրենքների և այլ իրավական ակտերի կիրառումից անձանց իրավունքները և ազատությունները պաշտպանելու համար, որոնց շարքում առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում Սահմանադրության անմիջականորեն գործելու սկզբունքը:

Ինչպես իրավագիտորեն նշում է պրոֆեսոր Գ.Հարությունյանը՝ ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ իրավական պետության գլխավոր բնութագրիչներից մեկը պետք է դառնա երկրի հիմնական օրենքի գերակայության ապահովումը՝ մարդկանց բնական իրավունքների ու ազատությունների

երաշխավորման, ժողովրդավարության, արդարության ու քաղաքացիական համերաշխության սկզբունքների հիման վրա: Դա միաժամանակ ենթադրում է, որ պետական իշխանության բոլոր մարմինների գործողությունները պետք է համապատասխանեն սահմանադրական նորմերին ու սկզբունքներին, որոնք գործում են անմիջականորեն¹: Այդ է պահանջում ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածը, որում ամրագրված է, որ **Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն: Օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը: Այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը և օրենքներին:**

Սահմանադրական իրավունքի մասնագետների գնահատմամբ խորհրդային անցյալ ունեցող շատ երկրների սահմանադրություններում, այդ թվում՝ Հայաստանի Սահմանադրության մեջ, Սահմանադրության անմիջական կիրառության իմպերատիվի ամրագրումը պայմանավորված էր նախևառաջ այն հանգամանքով, որ սոցիալիստական իրավական համակարգերում Սահմանադրությունը դիտարկվում էր որպես հիմնականում քաղաքական և հռչակագրային բնույթ կրող փաստաթուղթ, որը պարունակում էր դրույթներ, որոնք չէին կարող անմիջականորեն կիրառվել²: Այսպիսով, Սահմանադրության անմիջական կիրառության սկզբունքի շնորհիվ սահմանադրությունները դեկորատիվ, հռչակագրային փաստաթղթից վեր են անցնում կենդանի օրգանիզմի, աշխատող գործիքի, այսինքն՝ դառնում են գործուն:

Իրավունքի նորմերի գործողությունը, ընդհանրապես, նշանակում է սոցիալական մոդելների և վերացական արժեքների փոխադրումը իրական կյանք³: Սահմանադրությամբ նախատեսված արժեքների օբյեկտիվ համակարգի փոխադրումն իրական կյանք՝ նորանկախ պե-

տությունների հիմնական առաջնահերթություններից է: Այս ենթատեքստում Սահմանադրության անմիջական կիրառությունը յուրահատուկ սահմանադրական իմպերատիվ է՝ ուղղված նրա նորմերի առավել ամբողջական իրացմանը: Դա ամենաբարձր իրավական մակարդակում ամրագրված սկզբունքների և կանոնների ամենօրյա հասարակական հարաբերություններում կյանքի կոչելու ինդիկատորն է, Սահմանադրության յուրահատուկ իրավաբանական որակն է, որն ունի ոչ միայն համընդհանուր տեսական նշանակություն, այլև կարևոր գործնական խնդիրներ է լուծում:

Այնուհայտ է, որ դատարանների կողմից սահմանադրական նորմերի և սկզբունքների անմիջական կիրառության լիազորությունների հիմքում ընկած է դատարանի՝ որպես պետական իշխանության ճյուղի անկախության գաղափարը: Եվրախորհրդի «Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովն իր 2010 թվականի մարտի 12-13-ի 82-րդ լիազումար նիստում հաստատեց «Դատական համակարգի անկախության մասին» չափորոշիչները, որում հատուկ շեշտվում է, որ դատական իշխանության անկախությունը չի կարող դիտարկվել միայն զուտ իշխանությունների տարանջատման տեսանկյունից: Այդ անկախությունն առաջին հերթին միջոց և հնարավորություն է մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման համար, որը և դատական իշխանության հիմնական առաքելությունն է:

ՀՀ Սահմանադրությունն ամրագրում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք (հոդված 18): Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հիմնական երաշխավորը անկախ դատարանն է, այն արդարադատություն իրականացնող միակ մարմինն է: ՀՀ Սահմանադրությունն ամրագրում է նաև

Սահմանադրական իրավունք

այն, որ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատություն իրականացնում են միայն դատարանները Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան (91-րդ հոդված):

Ավածն առնվազն նշանակում է, որ դատարանն իր հիմնական առաքելությունն իրականացնելիս պարտավոր է առաջնորդվել Սահմանադրությամբ, ինչն իր հերթին նշանակում է, որ անհրաժեշտության դեպքում դատարանը պարտավոր է անմիջականորեն կիրառել Սահմանադրության նորմերը:

Մինչդեռ հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ հաճախ են հանդիպում այնպիսի պնդումներ, որ դատարանը պարտավոր է կասեցնել գործի վարույթը և դիմել Սահմանադրական դատարան, այլ ոչ թե անմիջականորեն կիրառել Սահմանադրությունը: Նրանց կարծիքով, եթե յուրաքանչյուր դատարան կիրառի Սահմանադրությունը, ապա իր ակտի եզրափակիչ մասում պաշտոնապես օրենքը չի ճանաչում հակասահմանադրական. նա այդպիսի իրավասություն չունի, սակայն որոշման պատճառաբանական մասում այսպես, թե այնպես պետք է ներկայացնի օրենքի հակասահմանադրականությունը: Այս իրավիճակը հեղինակներն անվանում են «ստվերային սահմանադրական արդարադատություն»⁴, որի լայն կիրառման հնարավորությունը, ըստ նրանց՝ վտանգավոր է: Բանն այն է, որ հնարավոր է մի իրավիճակ, որ կոնկրետ գործի քննության ընթացքում կիրառվող նորմատիվ իրավական ակտը մի դատավորի կողմից գնահատվի որպես սահմանադրական, մեկ այլ դատավորի կողմից՝ Սահմանադրությանը հակասող: Իրավիճակն ավելի է բարդանում, երբ ավելացվում է, որ ընդհանուր իրավասության դատարանի այդ որոշումները չեն հրապարակվում⁵:

Չհամաձայնվելով այսպիսի մոտեցումների հետ՝ նշենք, որ նման դատողությունները ոչ միայն հակասում են ՀՀ

Սահմանադրության 6-րդ հոդվածին, որում ամրագրված Սահմանադրության անմիջական կիրառությունը չի ենթադրում դրա ապահովման հատուկ մարմնի առկայություն, այլև անձի՝ դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ ունենալու իրավունքին, դատարանների անկախության սկզբունքին և այլն: Այլ կերպ ասած՝ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածում խոսքը ոչ այնքան Սահմանադրության՝ որպես հռչակագրի մասին է, այլ այն մասին, որ Սահմանադրությունն այն իրավական ակտն է, որի նորմերով անհրաժեշտության դեպքում, ի թիվս այլ մարմինների, պետք է ղեկավարվեն դատարանները կոնկրետ գործեր քննելիս և լուծելիս: Միայն Սահմանադրության՝ որպես գործող իրավունքի ընկալումն է, որ թույլ է տալիս դատարաններին դուրս բերել որակապես նոր մակարդակի՝ սահմանադրական չափորոշիչներով պայմանավորված իրավակիրառ մակարդակ⁶:

Նկատենք, որ կան տեսության մասնագետներ, որոնք, հասկանալով Սահմանադրության անմիջական կիրառության պահանջը և միևնույն ժամանակ միայն Սահմանադրական դատարանի կողմից սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելու իմպերատիվը, նշում են՝ եթե դատարանը, հաշվի առնելով գործի փաստական հանգամանքները, հակոզվի, որ Սահմանադրության նորմը բավարար է օրինական և հիմնավոր որոշում կայացնելու համար, նա կարող է անմիջականորեն կիրառել Սահմանադրության նորմը՝ անտեսելով այն օրենքը, որը դատարանի համոզմամբ հակասահմանադրական է: Սակայն այս իրավիճակում դատարանը չի ազատվում այդ օրենքի սահմանադրականությունը որոշելու հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու պարտականությունից, հակառակ դեպքում նա կխախտի օրինականության սկզբունքը⁷:

Այսինքն՝ հեղինակն առաջարկում է

հարցի լուծման այնպիսի տարբերակ, որը թեև չի բխում ՀՀ Սահմանադրությունից, սակայն առավել տրամաբանական է, քան այն, որ դատարանը բոլոր դեպքերում պարտավոր է դիմել Սահմանադրական դատարան: Նկատենք, որ կան երկրներ որտեղ աշխատում է այդ մոտեցումը, սակայն այլ կտրվածքով: Օրինակ՝ պորտուգալական սահմանադրական վերահսկողության համակարգում սովորական դատարանները կարող են անմիջականորեն կիրառել Սահմանադրությունը՝ չկիրառելով օրենքը, որը, ի դեպ, միայն կոնկրետ գործով է գործում: Եթե դատարանը երեք անգամ չի կիրառում օրենքը Սահմանադրությանը հակասելու պատճառաբանությամբ, ապա դատախազությունը կարող է դիմել Սահմանադրական դատարան՝ օրենքի սահմանադրականության հարցով⁸: Կարծում ենք՝ սա նույնպես տրամաբանական համակարգ է, քան այն, որ դատավորը պարտավորվի դիմել Սահմանադրական դատարան, այլ ոչ թե կիրառել անմիջականորեն Սահմանադրությունը:

ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 7-րդ կետի և «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարան դիմելը դատարանների ոչ թե պարտականությունն է, այլ հայեցողական լիազորությունն է, որը նրանք պետք է իրականացնեն՝ հաշվի առնելով իրենց հիմնական առաքելությունը: Դատարանն իրականացնում է արդարադատություն՝ լուծելով կոնկրետ սոցիալ-իրավական վեճեր, իսկ ՀՀ Սահմանադրությունը երաշխավորում է յուրաքանչյուրի արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը:

Վերոնշյալից բխում է, որ դատարանը կոնկրետ սոցիալ-իրավական վեճը լուծելիս պետք է առաջնորդվի իր հիմնական առաքելությամբ՝ ապահովել մարդու իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ պաշտպանությունը:

Ակնհայտ է, եթե դատարանների կողմից Սահմանադրության անմիջական գործողությունը դիտարկվի զուտ միայն որպես սահմանադրական դատարանի դիմելու պարտականություն, ապա կլինեն դեպքեր, երբ գործնականում դատարանը, անմիջականորեն չկիրառելով Սահմանադրությունը, այլ դիմելով Սահմանադրական դատարան, չի կատարի իր հիմնական առաքելությունը՝ իրավունքների պաշտպանությունը, քանի որ հնարավորություն չի ունենա անմիջապես ճանաչելու խախտված սահմանադրական իրավունքի փաստը և դիմող անձին իր խախտված սահմանադրական իրավունքը վերականգնելու հնարավորություն ընձեռի: Իսկ վերոնշյալ մոտեցման ընդդիմախոսների այն փաստարկը, որ սահմանադրական նորմերի անմիջական կիրառելու դեպքում առաջին ատյանի մի դատարան կարող է անմիջական կիրառել ՀՀ Սահմանադրությունը՝ չկիրառելով ՀՀ օրենքը, իսկ այլ դատարան կարող է կիրառել օրենքը՝ չկիրառելով ՀՀ Սահմանադրությունը՝ մեր համար ընդունելի չէ:

Մենք ընդունում ենք այն մտահոգությունը, որ ընդհանուր իրավասության մեկ դատարան վեճը կարող է լուծել Սահմանադրության նորմն անմիջական կիրառելով, մյուսը՝ ոչ, կամ, որ ընդհանուր իրավասության մեկ դատարան վեճը կարող է լուծել Սահմանադրության նորմն անմիջական կիրառելով, իսկ մեկ այլ ընդհանուր իրավասության դատարան նույնանման վեճ լուծելիս նույնպես կիրառի սահմանադրական նորմն անմիջականորեն, սակայն տալով այդ նորմին այլ մեկնաբանություն: Սակայն նման իրավիճակ ստեղծվում է նաև օրենքների կիրառման հետ, և եթե վերոնշյալ մտահոգությամբ առաջնորդվելով զրկենք ընդհանուր իրավասության դատարաններին Սահմանադրությունն անմիջականորեն կիրառելու հնարավորությունից, ապա պետք է զրկենք նաև դատարանին օրենքն անմիջականորեն կիրառելու

Սահմանադրական իրավունք

հնարավորությունից, քանի որ օրենքները նույնպես կարող են տարբեր ձև մեկնաբանվել տարբեր դատարանների կողմից:

Օրենքների տարբեր մեկնաբանությունները բացառելուն է ուղղված ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, որն ապահովում է օրենքի միատեսակ կիրառությունը Հայաստանի Հանրապետությունում: Իսկ սահմանադրական նորմերի տարբեր մեկնաբանությունների բացառումը պետք է իրականացվի ոչ թե ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված դատարաններին փաստացի զրկելով սահմանադրական նորմերն անմիջականորեն կիրառելու հնարավորությունից, այլ Սահմանադրական դատարանի կողմից կոնկրետ գործերով տված սահմանադրական նորմերի պարտադիր մեկնաբանությամբ, որը պայմանականորեն կարելի է անվանել Սահմանադրության միատեսակ կիրառության ապահովում:

Ինչպես արդեն նշեցինք, դատարանների կողմից սահմանադրական նորմերի և սկզբունքների ուղղակի կիրառության լիազորությունների հիմքում ընկած է դատարանի՝ որպես իշխանության ինքնուրույն ճյուղի անկախության գաղափարը, ինչը թույլ է տալիս ստեղծել դատական իշխանության իրագործման անհրաժեշտ մեխանիզմներ այն բնագավառում, որտեղ օրենսդիրը ի սկզբանե չէր նախատեսել, սակայն դրանք բխում էին տվյալ սահմանադրական կարգավորման բովանդակությունից՝ նկատի ունենալով, որ սահմանադրական նորմերի անմիջական գործողության հիմնական նպատակներից է նաև այն, որ իշխանություններն օրենքներով և այլ իրավական ակտերով չխախտեն մարդու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները:

Հակառակ մոտեցման դեպքում, դատարանին զրկելով Սահմանադրության նորմերն անմիջականորեն կիրառելու հնարավորությունից, այն վեր է ածվելու օրենսդիր իշխանության կցորդի, որը կոչ-

ված կլինի հետևելու օրենսդրի կամքի (այդ թվում նաև հակասահմանադրական կամքի) իրականացմանը:

Վ. Ի. Անիշինան, անդրադառնալով Սահմանադրության նորմերի անմիջական կիրառության հարցին, նշում է, որ Սահմանադրությունն ունի անմիջական գործողություն, սա նշանակում է, որ իրավահարաբերությունները կարգավորվում են ոչ միայն օրենքներով և այլ իրավական ակտերով, այլ նախևառաջ սահմանադրական դրույթներով: Իսկ Սահմանադրության անմիջական գործողությունը թույլ է տալիս քաղաքացիներին պահանջել պետությունից ապահովել նրան հնարավորությամբ՝ օգտվելու Սահմանադրության մեջ ամրագրված նորմով, իսկ պետությունը պարտավոր է ապահովել այդ պահանջը: Դրան համապատասխան պետությունը ներկայացնող իրավակիրառ մարմինները (դատարան, դատախազություն և այլն) իրավունք ունեն և պարտավոր են իրականացնելու Սահմանադրության դրույթները՝ չսպասելով այդ դրույթները կոնկրետացնող օրենքի կամ այլ իրավական ակտի ընդունմանը: Այս դեպքում իրավակիրառ մարմինն իր որոշումը հիմնավորում է անմիջապես Սահմանադրության համապատասխան նորմի հիման վրա⁹:

Մեկ այլ մոտեցման համաձայն՝ Սահմանադրության նորմերի անմիջական գործողության պահանջը Սահմանադրության գերակայության ուղղակի հետևանք է, որը չի կարող պայմանավորված լինել այն կիրառելու (իրականացնելու) վերաբերյալ որևէ այլ իրավական ակտի առկայությամբ: Տեսականորեն Սահմանադրությունը պետք է գործի նույնիսկ այն ժամանակ, եթե այն կիրառելու վերաբերյալ որևէ այլ իրավական ակտ գոյություն էլ չունենա¹⁰: Սակայն իրականում խոսքը Սահմանադրության այն նորմերի մասին է, որոնք կարող են կատարվել առանց դրանք միջնորդավորող իրավական ակտերի:

Սակայն պարզ է, որ բազում դեպքերում առանց Սահմանադրությունը կենսագործող իրավական ակտերի Սահմանադրությամբ ամրագրված դրույթների գործողությունն անհնարին է: Այսպիսով, պարզ է, որ եթե Սահմանադրության գերակայության սկզբունքը ենթակա է անվերապահ կատարման, ապա անմիջական գործողության վերաբերյալ դրույթն ունի ավելի հարաբերական բնույթ և պետք է իրականացվի Սահմանադրության ավելի հատուկ դրույթների հաշվառմամբ:

Այլ կերպ ասած՝ Սահմանադրության անմիջական կիրառության սահմանադրական պահանջը բացարձակ չէ, այլ ունի որոշակի խելամիտ սահմանափակումներ: Ասվածը պատկերավոր ձևով արտացոլված է ՌԳ Գերագույն դատարանի պլենումի 1995թ. հոկտեմբերի 31-ին ընդունած՝ «Դատարանների կողմից արդարադատություն իրականացնելիս ՌԳ Սահմանադրությունը կիրառելու որոշ հարցերի մասին» թիվ 8 որոշման մեջ, որի իմաստով դատարանը գործի քննության ընթացքում կարող է անմիջական կիրառել Սահմանադրության նորմերը միայն այն դեպքերում, երբ՝

ա) Սահմանադրության նորմով ամրագրված դրույթները, նրա իմաստից ելնելով, լրացուցիչ կանոնակարգում չեն պահանջում և չեն պարունակում այդ նորմի կիրառմամբ պայմանավորված մարդու և քաղաքացու իրավունքները, ազատությունները կարգավորող նոր օրենքի ընդունման հնարավորություն,

բ) դատարանը գալիս է այն եզրակացության, որ մինչև ՌԳ Սահմանադրության ուժի մեջ մտնելը Ռուսաստանի Դաշնության տարածքում ուժի մեջ մտած օրենքը հակասում է Սահմանադրությանը,

գ) դատարանը պարզում է, որ այն օրենքը, որն ընդունվել է Սահմանադրության ուժի մեջ մտնելուց հետո, գտնվում է ակնհայտ հակասության մեջ Սահմանադրության համապատասխան դրույթ-

ների հետ,

դ) դատարանի քննության ենթակա իրավահարաբերությունները կարգավորող օրենք չկա, իսկ կիրառման ենթակա նորմատիվ իրավական ակտը հակասում է Սահմանադրությանը:

ՌԳ գերագույն դատարանի որոշմամբ արտահայտած մի շարք դրույթների իրավաչափությունն այն է, որ դրանք ուղղակիորեն բխում են նաև ՀՀ Սահմանադրությունից: Օրինակ՝ ՀՀ Սահմանադրության մի շարք դրույթների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շատ հարցերում դրանք կրում են վերացարկված բնույթ, որի հետ կապված հենց Սահմանադրությունն է նշում, որ այդ հարցը պետք է կարգավորվի օրենքով: Օրինակ՝ ՀՀ Սահմանադրության 8.1-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ-ում երաշխավորվում է **օրենքով** սահմանված կարգով գործող բոլոր կրոնական կազմակերպությունների գործունեության ազատությունը: ՀՀ և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու հարաբերությունները **կարող են կարգավորվել օրենքով**: Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի համաձայն՝ **օրենքով** նախատեսված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում պետական միջոցների հաշվին: Յուրաքանչյուր ոք ունի իր նկատմամբ կայացված դատավճռի՝ **օրենքով սահմանված կարգով** վերադաս դատարանի կողմից վերանայման իրավունք: Տուժողին պատճառված վնասը հատուցվում է **օրենքով սահմանված կարգով** և այլն:

Թեև Սահմանադրությունը որոշ հարցերի կարգավորումը պատվիրակում է օրենքներին և այլ իրավական ակտերին, սակայն այստեղ ևս կան որոշակի սահմանափակումներ: Այդ օրենքները կամ այլ իրավական ակտերը ոչ միայն չպետք է հակասեն Սահմանադրության հիմնական սկզբունքներին, այլև դրանցով պետք է ապահովվեն Սահմանադրության դրույթների արդյունավետ իրականացումը: Օրենքների դրույթների Սահմանադրությանը համապատասխանու-

թյան ապահովումը, դրանց արդյունավետությունը բացահայտվում են հենց դատարանների կողմից արդարադատություն իրականացնելիս, ուստիև սա է հիմք տալիս պնդելու, որ Սահմանադրության նորմերի անմիջական կիրառությունը համարվում է ինքնուրույն դատական իշխանության իրացման կարևորագույն տարրերից մեկը՝ արդարադատություն իրականացնելիս:

Ճիշտ է, ՌԴ գերագույն դատարանի որոշումը միանշանակ չընկալվեց ՌԴ-ում, նույնիսկ ՌԴ սահմանադրական դատարանն իր 1998 թվականի հունիսի 16-ի որոշման մեջ սահմանեց, որ դատարանները պարտավոր են դիմել Սահմանադրական դատարան, իրավունք չունեն անմիջականորեն կիրառելու Սահմանադրությունը, այդուհանդերձ կյանքը ցույց տվեց ՌԴ գերագույն դատարանի որոշման կենսունակությունը և օբյեկտիվ անհրաժեշտությունը: Ավելին, ՌԴ ՄԳ որոշումը սահմանադրական իրավունքի դրկտրինայում արժանացավ քննադատության այն առումով, որ Սահմանադրական դատարանը խախտել է Սահմանադրությունը, քանի որ Սահմանադրության անմիջական կիրառությունը չի ենթադրում, որ դատարանները պետք է դիմեն Սահմանադրական դատարան, այլ ընդհակառակը՝ դատարանները պարտավոր են անմիջականորեն ղեկավարվել Սահմանադրությամբ, հատկապես, երբ խոսքը վերաբերում է մարդու և քաղաքացու իրավունքներին և ազատություններին:

Ընդամենը բերենք մեկ օրինակ ՀՀ իրավակիրառ պրակտիկայից:

2005 թվականի սահմանադրական փոփոխություններից հետո ինչպես Սահմանադրությամբ, այնպես էլ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվեց, որ Սահմանադրական դատարան կարող են դիմել դատարանները՝ իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործին առնչվող նորմատիվ ակտերի դրույթների սահմանադրակա-

նության հարցերով: Մինչդեռ, մինչ օրս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածում ամրագրված է, որ դատարանը պետք է դիմի Դատարանների նախագահների խորհրդին, որպեսզի վերջինս դիմի հանրապետության նախագահին՝ Սահմանադրական դատարան դիմելու խնդրանքով: Դատական պրակտիկան ցույց է տալիս, որ ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարանները, ղեկավարվելով անմիջականորեն Սահմանադրությամբ, դիմում են ներկայացնում Սահմանադրական դատարան և արդյունքում բարձրացնում օրենքի Սահմանադրության համապատասխանության վերաբերյալ հարց, ընդ որում, մի շարք հարցերում ստանում Սահմանադրական դատարանի որոշումն այն մասին, որ դատարանի կողմից վիճարկվող դրույթը հակասում է Սահմանադրությանը: Եթե ելնենք այն տրամաբանությունից, որ դատարանը չպետք է անմիջականորեն կիրառի Սահմանադրության նորմերը, ապա գործնականում քրեական գործ քննող դատարանները կզրկվեին նույնիսկ Սահմանադրական դատարանի դիմելու և անձի իրավունքները և ազատությունները խախտող նորմատիվ ակտերի սահմանադրականությունը վիճարկելու իրավունքից:

Վերոհիշյալից բխում է, որ արդարադատություն իրականացնելիս դատարանները ոչ միայն իրավասու են անմիջականորեն կիրառելու Սահմանադրության նորմերը, այլև պարտավոր են անել այդ, երբ խոսքը վերաբերում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներին և ազատություններին: Առանց Սահմանադրության անմիջական գործողությունը սահմանող դրույթի առկայության դեպքում էլ դատարանները հնարավորություն ունեն դիմելու Սահմանադրական դատարան՝ այս կամ այն նորմատիվ-իրավական ակտի սահմանադրականությունը վիճարկելու համար: Հետևաբար, Սահմանադրության անմիջական գործողությունը սահմանող սահմանադրական

դրույթի իրավական բովանդակությունը չպետք է սահմանափակել միայն դատարանների կողմից Սահմանադրական դատարան դիմելու հնարավորությամբ, այլ դրա տակ պետք է հասկանալ նաև Սահմանադրության նորմերի անմիջական կիրառումը դատարանի կողմից:

Այսպիսով կարող ենք եզրակացնել դատարանը, եզրակացնելով, որ կիրառման ենթակա օրենքը հակասում է Սահմանադրությանը, իրավունք ունի գործը լուծել ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի կամ Սահմանադրության հիման վրա՝ առանց Սահմանադրական դատարան դիմելու, եթե համոզվի, որ Սահմանադրության նորմերը, նրա հետագոտած փաստական հանգամանքներն անհրաժեշտ և բավարար են օրինական և հիմնավոր որոշում կայացնելու

համար: Եթե դատարանը գա այն համոզման, որ օրինական և հիմնավոր որոշում կայացնելն անհնար է առանց իր կարծիքով Սահմանադրությանը հակասող օրենքի կիրառման, նա պարտավոր է կասեցնել գործի վարույթը և դիմել Սահմանադրական դատարան: Բոլոր դեպքերում, եթե դատարանը եզրակացնի, որ հակասահմանադրական օրենքը կապված է քրեական, վարչական և կարգապահական պատասխանատվության միջոցների կիրառման հետ, նա պարտավոր է կասեցնել վարույթը և դիմել Սահմանադրական դատարան: Ակնհայտ է, որ նշված պատասխանատվության միջոցների կիրառումը հնարավոր է միայն մման պատասխանատվության միջոց նախատեսող ակտի հիման վրա:

1. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանությունները, Երևան, 2010, էջ 914:

2. *Арутюнян Г. Г., Баглай М. В.* Конституционное право (Энциклопедический словарь). М., 2006, с. 385-386.

3. Проблемы общей теории права и государства, учебник для вузов под общей редакцией В. С. Нерсесянца М., 2002г.

4. *Ղանբարյան Ա.* ՀՀ վճռարեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակը /ՀՀ վճռարեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակի առանձնահատկությունները քրեական դատավարությունում (սեմինար-քննարկման նյութեր), Երևան, էջ 36-37: *Մուրադյան Գ.* ՀՀ վճռարեկ դատարանը հանրային իշխանության համակարգում և «դատական նախադեպը», նույն տեղում, էջ 78:

5. *Ղանբարյան Ա.*, նույն տեղում:

6. *Анишина В. И.* Основы судебной власти

и правосудия в РФ/ курс лекций/, М., 2008, с.210.

7. *Витрук Н. В.* Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс. Учеб. пос. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2005, с. 433-434.

8. ИССЛЕДОВАНИЕ О ПРЯМОМ ДОСТУПЕ К КОНСТИТУЦИОННОМУ ПРАВОСУДИЮ, Принято на 85 пленарном заседании Венецианской Комиссии (Венеция, 17-18 декабря 2010 года), с. 18.

9. *Анишина В.И.* Основы судебной власти и правосудия в РФ (курс лекций). М., 2008, с.160-161.

10. ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ /ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի. Եր.: «Իրավունք», 2010, էջ 103:

Արեգ ԲԱԼԱՍԱՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փոխտնօրէն, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՄՅԱՆՑ ԵՎ ԱՅԼ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԵՏ

Իրավակարգը ժողովրդավարական հասարակությունում հասարակական հարաբերությունների այնպիսի դրույթ է, որը համապատասխանում է օրենքների և այլ նորմատիվ ակտերի պահանջներին:

Իրավակարգի կարևորագույն առանձնահատկությունը նրա անխզելի փոխկապվածությունն է օրինականության հետ: Օրինականության ռեժիմն իրավական պետությունում ապահովում է իրավահարաբերությունների սուբյեկտների կողմից օրենքների պահանջների ճիշտ ու լիարժեք պահպանումը և այդ պահանջների իրագործումն այլ նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջների խստիվ և լիարժեք իրականացումը կյանքում:

Իրավական պետության բնականոն գործառնությունը ենթադրում է իրավակարգի և օրինականության հատուկ ներդաշնակություն, փոխհամաձայնություն. դրանց մշտական փոխներգործության արդյունավետ դինամիկա և կատարելագործում: Ինչպես տեսնում ենք, իրավական պետությունում օրինականությունը և իրավակարգը գտնվում են փոխազդեցության և անխզելի կապի մեջ: Օրինականության ամրասպնդումն առաջանում է իրավակարգի առավել բարձր մակարդակի ժողովրդավարական հասարակությունում: Օրինականության խախտումը թուլացնում և խաբխլում է իրավակարգի հիմքերը:

Իրավակարգի և օրինականության փոխկապակցվածությունը չի բացառում և դրանց որոշակի տարբերությունը: Փորձենք հանգամանորեն կանգ առնել օրինականության կատեգորիայի այն ասպեկտի վրա, որն անմիջականորեն կապված է

իրավակարգի հետ: Իրավաբանական գրականությունում օրինականության հիմնահարցի վերաբերյալ գոյություն ունի երկու հիմնական մոտեցում: Մի շարք գիտնականներ գտնում են, որ օրինականությունը պետական և հասարակական կարգի ընդհանուր սկզբունք է, որը պահանջում է օրենքների պատվիրանների խիստ և անշեղ կատարում իրավունքի բոլոր սուբյեկտների կողմից¹:

Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգի կայունացումը որոշվում է նրա տնտեսական հիմքով և իրավապահ մարմինների գործունեությամբ: Իրավակարգի կայունությունը պայմանավորված է նաև հայ ժողովրդի բարոյահոգեբանական, ազգային, գաղափարական և քաղաքական միասնությամբ:

Իրավակարգի հասկացությունից անհրաժեշտ է տարբերակել «հասարակական կարգ» հասկացությունը: Իրավունքի տեսությունում «հասարակական կարգ» հասկացությունը սովորաբար ընկալվում է առավել լայն իմաստով, իսկ կոնկրետ, որպես սոցիալական նորմերով կարգավորված բոլոր հասարակական հարաբերությունների համակարգ, որը ձևավորվում է ժողովրդավարական հասարակությունում գոյություն ունեցող սոցիալական նորմերի իրագործման հետևանքով²:

Իրավաբանական գրականությունում վաղուց գիտականորեն ապացուցված է, որ հասարակական կարգը ձևավորվում է հասարակական հարաբերություններից և դրանք կազմող մարդկանց գործունեությու-

նից և վարքագծից: Սակայն հասարակական հարաբերությունները, ըստ իրենց բարոյականության, շատ բազմաբնույթ են: Դրա համար, որպէսզի պարզաբանվեն հասարակական կարգի առանձնահատուկ գծերը, պահանջվում է որոշել այն հարաբերությունների շրջանակը, որը կազմում է դրա բնագավառը և դրանց առանձնահատկությունները: Պատահական չէ, որ հասարակական կարգը պահպանվում է առավելապէս հասարակական ներգործության ուժով³:

Հարց է առաջանում. կոնկրետ ինչպիսի հարաբերություններ են մտնում հասարակական կարգի բնագավառում:

Հայաստանի Հարապետության օրենսդրության և իրավապահ մարմինների, հասարակական կազմակերպությունների իրավակիրառ պրակտիկայի կոնկրետ վերլուծությունը հիմք է տալիս առանձնացնել հասարակական հարաբերությունների հետևյալ հիմնական խմբերը, որոնք մտնում են հասարակական կարգի բնագավառի մեջ.

ա) հարաբերություններ, որոնք ձևավորվում են հասարակական անդորրի պահպանման և այնպիսի գործունեությունների նախակամիսման պրոցեսում, որոնք կարող են խափանել բնակչության կյանքի բնականոն ընթացքը.

բ) հարաբերություններ, որտեղ սպառնվում են քաղաքացիների հանգստի պայմանները, նախակամիսման են անկարգապահության հնարավոր դրսևորումները կենցաղում.

գ) հարաբերություններ, որոնք առնչվում են քաղաքացիների պատվի և արժանապատվության ապահովման և հասարակական արժեքների նախակամիսման հետ⁴:

Վերոշարադրյալից կարելի է տալ հասարակական կարգի սահմանումը. **հասարակական կարգը իրավական պետություններում իրենից ներկայացնում է իրավունքի և բարոյական նորմերով կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների համակարգ, որտեղ սպահովվում է բնակչու-**

թյան բնականոն կյանքը, կենսագործունեությունը, քաղաքացիների հասարակական հանրօգուտ գործունեությունը և հանգիստը, նրանց պատվի և արժանապատվության անձեռնմխելիությունը:

Սույն հոդվածում մենք կփորձենք ցույց տալ իրավակարգի, հասարակական կարգի, օրինականության, ժողովրդավարության անխզելի կապը և դրանց ներդաշնակությունը: Բացահայտ է նաև այն փաստը, որ իրավական պետությունում առաջնայինը, գերապատվությունը, այնուամենայնիվ, պատկանում է օրինականությանը: Դա բացատրվում է այն առաջատար դերով, որ կատարում է օրինականությունը ժողովրդավարական հասարակությունում, քանզի օրինականությունն իրավական պետության և քաղաքացիական հասարակության բնականոն կենսագործունեության, քաղաքական, իրավական և հասարակական համակարգերի բոլոր օղակների կարևորագույն հիմքն է: «Ըր գործունեության մեջ ներառելով մարդկության համակեցության առավել կարևոր ոլորտները,- գրում է Վ.Ն. Խրոպանյուկը,- օրինականությունը դրանում մտցնում է համապատասխան ներդաշնակություն և ապահովում է մարդկանց շահերի արդարացի տարբերակում»⁵:

Օրինականության անխզելի հատկանիշը դրա պատվիրանների անխափան իրացումն է: Օրինականության գործողության շնորհիվ հասարակությունում ստեղծվում է իրավական կարգավորվածություն, իրավակարգ, որը համարվում է հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման հիմնական նպատակը:

Իրավունքի՝ որպէս սոցիալական երևույթի մոտեցումը հնարավորություն է ստեղծում առավել խորքային ուսումնասիրել իրավակարգի ձևավորման աղբյուրները:

Իրավաբանական գրականության մեջ հաճախ իրավակարգը բնութագրվում է որպէս իրավական նորմերի գործողության արտաքին արդյունք, որն ընդհանուր առմամբ համապատասխանում էր երկար ժամանակ տիրապետող իրավունքի հասկա-

Պետութեան եւ իրավունքի տեսություն

ցութեանը՝ որպէս իրավական նորմերի համակցութեանը⁶: Իրավունքի՝ նման պատկերացումը, նախ՝ իրավունքի բնագավառից իրավական պրակտիկան որպէս այդպիսին, երկրորդ՝ հաշվի չեն առնում, որ իրավունքի նորմերը չեն համարվում իրավակարգի ձևավորման միակ աղբյուրը: Իրավակարգը ծագում, ձևավորվում և զարգանում է ժողովրդավարական հասարակական կարգին բնորոշ իրավունքի զարգացման օբյեկտիվ օրինաչափությունների հիման վրա: Այդ օրինաչափությունները որոշում են իրավահարաբերությունների դինամիկան՝ իրավական նորմերի և սկզբունքների միջոցով: Ինչպէս նաև իրավական գաղափարների, պատկերացումների, տեսությունների միջոցով, որոնք ամրագրված չեն նորմատիվ-իրավական ակտերում, սակայն մշակված են իրավագիտության կողմից:

Իրավակարգը ոչ թե պարտադիր կամ հնարավոր վարքագիծ է, այլ իրավունքի սուբյեկտների իրավական հնարավորությունների և վարքագծի փաստացի իրացում: Իրավակարգը կառուցվում և ձևավորվում է իրավական հարաբերությունների շնորհիվ:

Սակայն ասվածը չի ենթադրում իրավակարգի և իրավահարաբերության նույնացում, քանի որ, նախ՝ իրավակարգը հասարակական հարաբերությունների համակարգ է, որը փաստորեն ձևավորվում է այդ հարաբերությունների իրավական կարգավորման հետևանքով: Իրավահարաբերության գոյությունը սահմանափակված է ժամանակով՝ այն ծագում, փոփոխվում և դադարում է գոյություն ունենալուց, իսկ իրավակարգը հարատև է:

Նախքան իրավակարգի՝ պետական կարգապահության հետ փոխհարաբերակցության խնդրի պարզաբանումը, նպատակահարմար ենք համարում կանգ առնել պետական կարգապահության հարցի վրա:

Իրավաբանական գրականությունում հասարակական կարգապահությունը,

ըմբռնման լայն իմաստով, մարդկանց կայի հատուկ ձև է, որը չի ընդունում իր նկատմամբ ոչ մի իշխանություն, բացի նրանց սեփական միավորման իշխանությունից⁷:

Դա առավել արդյունավետ, ժողովրդավարական հասարակարգի շահերին համապատասխանող և սոցիալական նորմերով կարգավորված վարքագիծ է: Խիստ կարգապահության հանդեպ պահանջը բխում է այդ հասարակության՝ որպէս բարձր կազմակերպված օրգանիզմի բնույթից: Այն անհրաժեշտ է մարդկանց համատեղ կենսագործունեության համաձայնեցման, կարգավորման, նրանց կազմակերպման համար, և անհնարին է առանց սոցիալական նորմերի համակարգի ու նորմատիվ կարգավորման: Համակցության կանոնների անվերապահ պահպանման, միմյանց նկատմամբ կարգապահ և հարգալից վերաբերմունքի ոգով քաղաքացիների դաստիարակումը ժողովրդավարական կենսակերպի կարևորագույն տարրերից է⁸: Իսկ պետական կարգապահությունը բնութագրվում է որպէս ժողովրդավարորեն կենտրոնացված կապ, որը ձևավորվում է իրավական պետության և իրավունքի մյուս սուբյեկտների միջև՝ պետական պարտականությունները կատարելու գործընթացում: Իրավական պետության հեղինակությունը և օրենքին ենթակա լինելու պարագան է կանխորոշում պետական կարգապահության ժողովրդավարական էությունը:

Պետական կարգապահության հիմքը համարվում է օրինականությունը և իրավակարգը: Հատուկ նշանակություն է տրվում պետական կարգապահությանը:

Պետական կարգապահության հիմնական տեսակներն են՝ պայմանագրային, ֆինանսական, տեխնոլոգիական, զինվորական և այլն: Պետության իրավական նորմերով կարգավորված և հասարակության աջակցությամբ ապահովված լինելով՝ դրանք վերածվում են մեկ միասնական պետական կարգապահության:

Պետական կարգապահության պահ-

պանունն իրավական պետության յուրաքանչյուր քաղաքացու պարտքն ու պարտականությունն է: Պետական կարգապահության խախտումը կազմալուծում է հասարակական կարգի բնագավառի հարաբերությունները, խարխլում է իրավակարգի հիմքերը և, հակառակը՝ իրավակարգի անկայունությունն իր հերթին առաջացնում է պետական կարգապահություն, և առաջին հերթին՝ պայմանագրային պարտավորությունների խախտում, սակայն իրավակարգի և պետական կարգապահության միջև՝ որպէս հասարակական կյանքի երևույթներ, գոյություն ունեն և որոշակի տարբերություններ:

Հիմնական տարբերությունն այդ երկու երևույթների միջև պետք է փնտրել այն հետևանքներում, որոնք առաջանում են իրավունքի սուբյեկտների կողմից դրանց խախտման պատճառով: Եթէ պետական կարգապահության խախտման դեպքում վրա է հասնում կարգապահական պատասխանատվություն, ապա իրավակարգի խախտման ժամանակ՝ քրեական, քաղաքացիական, վարչական, նյութական բնույթի պատասխանատվություն:

Արդի ժամանակաշրջանում իրավակարգն ունի ուղղակի հարաբերություն միջազգային գորբալ հիմնահարցերի նկատմամբ⁹: Օրինակ՝ նա կարող է ծառայել միջազգային իրավունքի հարաբերության հարցը սովերեն պետությունների իրավակարգի հետ: Մի շարք գիտնականներ առաջ են քաշում հայեցակարգեր, ըստ որոնց, այսպէս կոչված, պետությունների պոզիտիվ իրավակարգը պարզապէս միջազգային իրավակարգի մասն է: «Ներպե-

տական իրավակարգերի բազմազանությունը,- գրում է Ռ. Պենտոն,- ենթադրում է դրանցից բարձր, համընդհանուր վերապետական իրավակարգ, որի բացակայության դեպքում յուրաքանչյուր քաղաքական հասարակություն իր նորմերը կհամադրի համընդհանուր, համապարփակ և դրա հիման վրա կձգտի դրանք պարտադրել ցանկացած մարդկային կոլեկտիվին»¹⁰:

Մեր օրերում յուրաքանչյուր պետություն ինքն է սահմանում իր սեփական, սովերեն իրավակարգը՝ միջազգային իրավունքի նորմերին համապատասխան¹¹: Դա հենվում է միջպետական հարաբերությունների միջազգային սկզբունքների վրա, որոնք առավել լիարժեք են ամրագրված 1975 թվականի հուլիսի 30-ից մինչև օգոստոսի 1-ը կայացած Եվրոպայի անվտանգության և համագործակցության Հելսինկյան խորհրդակցության կողմից ընդունված «Եզրափակիչ ակտում»: Այդ սկզբունքներն են՝ ինքնիշխան իրավահավասարության, ուժի և ուժի սպառնալիքից հրաժարվելու, սահմանների անձեռնմխելիության, տարածքային ամբողջականության, ներքին գործերին չմիջամտելու, ժողովուրդների ինքնորոշման, մարդու իրավունքների հարգման և պաշտպանության, պարտավորությունների բարեխիղճ կատարման և այլն:

Պետությունների պոզիտիվ իրավակարգը՝ միջազգային իրավակարգի մասն է կազմում: Դրա հետ մեկտեղ այն, հանդես գալով որպէս ինքնուրույն գործոն, հիմնական հարաբերություններում ստորադասվում է բարձրագույն՝ վերապետական (միջազգային) իրավակարգին:

1. Теория государства и права. М., "Юридическая литература", 2001, с. 191.
 2. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1995, с. 350.
 3. Дмитриук В.Н. Теория государства и права. Минск, 1998, с. 138.
 4. Апяян Н.А. Деятельность органов внутренних дел Армянской ССР по предупреждению правонарушений. Ереван, 1990, с. 153-160.
 5. Նույն գրքում, էջ 343:
 6. Кечекьян С.Ф. Правоотношение в социалистическом обществе. М., 1958, с. 30.

7. Венгеров А.Б. Теория государства и права. Учебник для ВУЗ-ов. М., 1998, с. 402-403.
 8. Ասիլյան Ն.Ա., Պետության Ա.Հ. Իրավական պետություն և օրինականություն, Երևան, էջ 96:
 9. Мовчан А.П. Международный правопорядок. М., 1996, с. 4-16.
 10. Пенто Р., Гравитц М. Методы социальных наук. М., 1972, с. 89.
 11. Залинян А. Эволюция и роль института правопреимства государств в развитии международного сообщества, в сохранении международной стабильности и мира. - "Государство и право", 1998, N2, с. 57.

ԱՆՇԱՐԺ ԳՈՒՅՔԻ ԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅԱՐԲ

ԿՆՔՎՈՂ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Անշարժ գույքի իրավական ռեժիմի կարևորագույն տարրերից է այդ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների առանձնահատուկ քաղաքացիաիրավական կարգավորումը: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքով¹ սահմանված են անշարժ գույքի հետ կատարվող գործարքների կնքման առանձնահատուկ կանոններ, այդ թվում՝ այդ գործարքների ձևին, կնքման եղանակին, առարկային և այլ էական պայմաններին, գործարքի առարկան հանձնելուն ներկայացվող պարտադիր պահանջներ, ինչպես նաև հողամասի նկատմամբ իրավունքների փոխանցման դեպքում դրան ամրակցված գույքի նկատմամբ իրավունքների փոխանցման և հակառակը՝ հողամասին ամրակցված այլ անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների փոխանցման դեպքում հողամասի նկատմամբ իրավունքների փոխանցման կանոններ:

Տ.Կ. Բարսեղյանն իրավացիորեն նշում է. «Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների առանձնահատուկ կարգավորումը բացատրվում է նրանով, որ անշարժ գույքը կարևոր սոցիալական նշանակություն ունեցող, անհատապես որոշվող, բարձրարժեք և անփոխարինելի այն գույքն է, որի նպատակային և տևական օգտագործման հարցում շահագրգռված է նաև պետությունը, անշարժ գույքի սեփականության իրավունքն անխզելիորեն կապված է հողամասի սեփականության կամ օգտագործման հետ... անշարժ գույքը, այլ օբյեկտների հետ համեմատած, որպես կանոն, ունի մեծ արժեք, ուստի պահանջում է

ինչպես վաճառողների, այնպես էլ գնորդների իրավունքների և շահերի համապարփակ պաշտպանություն»:² Ըստ հեղինակի՝ նշված հանգամանքներն էլ պայմանավորում են անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների օրենսդրական առանձնակի կարգավորումը:³

Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների իրավական կարգավորման հիմնական առանձնահատկություններից մեկն այդ գործարքների ձևին և կնքման եղանակին ներկայացվող հատուկ պահանջների սահմանումն է:

Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքները պետք է կնքվեն գրավոր ձևով՝ կողմերի ստորագրությամբ մեկ փաստաթուղթ կազմելու միջոցով և ենթակա են նոտարական վավերացման, իսկ դրանցից բխող իրավունքները ենթակա են պետական գրանցման:

Պետք է նշել, որ գրականության մեջ վաղուց է շրջանառվում այն տեսակետը, որ իրավունքների պետական գրանցման ներկայումս գործառող համակարգի պայմաններում անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների նոտարական վավերացման իմպերատիվ պահանջը ստեղծում է լրացուցիչ և բոլոր առումներով չարդարացված բարդություններ:⁴ Գույքային շրջանառության ընթացակարգերի պարզության և քաղաքացիների համար նման ընթացակարգերի հեշտության հիմնական ցուցանիշը քանակն է այն մարմինների, որոնց քաղաքացին պետք է դիմի գույքի նկատմամբ որևէ գործարք կնքելու նպատակով, յուրաքանչյուր մարմնում համապա-

տասխան գործառույթն իրականացնելու համար անհրաժեշտ ժամկետները և գործարքի կատարման համար անհրաժեշտ ծախսերի հանրագումարը: Իրավակիրառ պրակտիկայի դիտարկումները ցույց են տվել, որ անշարժ գույքի գործարքների կատարման ընթացակարգը ՀՀ-ում նշված բոլոր ցուցանիշների տեսանկյունից անհիմն ուռճացված է: Ներկայիս իրավակարգավորման պայմաններում անշարժ գույքի կապակցությամբ գործարք կնքելու համար սուբյեկտն առնվազն պետք է տեղեկանք ստանա անշարժ գույքի պետական միասնական կադաստրի մարմնից՝ գործարքի առարկա հանդիսացող գույքի նկատմամբ գործարքը կատարելու սահմանափակումների բացակայության վերաբերյալ, որից հետո այն ներկայացնի նոտարական գրասենյակ, որտեղ վավերացվում է գործարքի փաստաթուղթը, որից հետո գործարքով գույքային իրավունք ձեռք բերող անձը կրկին պետք է դիմում ներկայացնի անշարժ գույքի պետական միասնական կադաստր վարող լիազոր մարմնին՝ գործարքից ծագող իրավունքների պետական գրանցում կատարելու համար, ընդ որում՝ ստիպված լինելով ներկայացված ընթացակարգի յուրաքանչյուր փուլում կատարել առանձին վճարումներ:

Գրականության մեջ հիմնավորված կարծիք է հայտնվել, որ ոչ միայն գործարքի օրինականության, այլև տվյալ սուբյեկտի ինքնությունը պարզելու, պայմանագիր կնքելու համար համապատասխան լիազորությունների, ինչպես նաև քաղաքացու գործունակության և իրավաբանական անձի իրավունակության ստուգման գործառույթներն առավել հաջող կարող է իրականացնել կադաստրի համակարգը:⁵

Միևնույն ժամանակ անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների ձեռք բերման համար օրենսդրությամբ նախատեսված ընթացակարգերում քննարկվող գործարքների նոտարական վավերացումը

բոլոր դեպքերում ավելորդ օղակ դիտարկելը, մեր կարծիքով, ճիշտ չէ՝ նկատի ունենալով այն, որ «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքը նոտարների վրա է դրել ոչ միայն կնքվող գործարքների օրինականությունը ստուգելու, այլ նաև պայմանագրի վավերացման համար դիմած անձանց իրավաբանական օժանդակություն ցուցաբերելու և նշված անձանց խնդրանքով համապատասխան նախագծերը մշակելու պարտականությունը:

Նշված հանգամանքները հաշվի առնելով, ինչպես նաև նպատակ հետապնդելով էապես պարզեցնելու անշարժ գույքի կապակցությամբ գործարքների կնքման ընթացակարգերը և նվազեցնելու այդ ընթացակարգերի ժամկետներն ու ծախսատարությունը՝ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2011թ. հունիսի 23-ին ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքով⁶ Քաղ. օր. 299-րդ հոդվածը լրացվեց 4-րդ մասով, որի համաձայն՝ նոտարական վավերացման պահանջը չի տարածվում անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող պայմանագրերի վրա, եթե դրանց բոլոր պայմանները շարադրված են ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված օրինակելի պայմանագրերի պայմաններին համապատասխան, չեն պարունակում այլ պայմաններ և այդ պայմանագրերում կողմերի ստորագրությունների իսկությունը ճանաչվել է գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին օրենքով սահմանված կարգով: Միևնույն ժամանակ Քաղ. օր. 299-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ամրագրվեց, որ կնքված պայմանագրերի և ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված օրինակելի պայմանագրերի պայմանների համապատասխանությունը հաստատվում է գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին օրենքով սահմանված կարգով:

Հարկ է նշել, որ Քաղ. օր-ում լրացում

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

կատարելու հետ մեկտեղ, կատարված փոփոխությունների իրավական կարգավորումն ամբողջականացնելու նպատակով, ՀՀ Ազգային ժողովը նույն նստաշրջանի ընթացքում ընդունեց նաև օրենք «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին»⁷, որով, ի թիվս այլ հարցերի, կարգավորվեցին նաև կնքված պայմանագրերի և ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված օրինակելի պայմանագրերի պայմանների համապատասխանության հաստատման հարցերը և պայմանագրի կողմերի ստորագրությունների իսկության ճանաչման գործընթացը:

Կարելի է փաստել, որ կատարված համակարգային փոփոխությունների արդյունքում 2012 թվականի հունվարի 1-ից քննարկվող ընթացակարգն էապես պարզեցվում է, այն դեպքերում, երբ գործարքի կողմերն այն կնքում են ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված օրինակելի պայմանագրերի հիման վրա: Արդյունքում, անշարժ գույքի գործարքներ կատարող անձինք գործարքը կնքելու նպատակով կայցելեն միայն գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցումն իրականացնող լիազոր մարմնի տարածքային գրասենյակ, որտեղ հնարավորություն կունենան առանց վավերացման համար վճարումներ կատարելու ստորագրել գործարքի փաստաթուղթը և նույն վայրում՝ միաժամանակ այն հանձնել գործարքից ծագող իրավունքների պետական գրանցման համար: Փաստորեն, անշարժ գույքի գործարքները հնարավոր կլինի կնքել ընդամենը մեկ ատյան մերկայանալով, ընդ որում՝ նույն ատյանում կիրականացվի նաև գործարքից ծագող իրավունքների պետական գրանցումը և իրավունքը ձեռք բերած անձին կտրամադրվի համապատասխան վկայական:

Միևնույն ժամանակ հարկ է նկատել, որ անշարժ գույքի նկատմամբ գործարքների նոտարական վավերացման պա-

հանջը մնում է ուժի մեջ բոլոր այն դեպքերում, երբ գործարքի կողմերից որևէ մեկի պահանջով պայմանագրի մեջ ներառվում են ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված օրինակելի պայմանագրերից շեղվող կամ օրինակելի պայմանագրերով չնախատեսված պայմաններ:

Ուշագրավ է, որ անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող վերը թվարկված գործարքների համար հատուկ ձև սահմանելու հետ մեկտեղ օրենսդիրը հատուկ պահանջներ է ներկայացրել նաև նշված գործարքների կնքման եղանակին:

Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ պայմանագիրը գրավոր ձևով կարող է կնքվել կապի միջոցներով փաստաթղթեր (օֆերտա և ակցեպտ) փոխանակելու միջոցով (Քաղ. օր. 450-րդ հոդ., մաս 3): Ընդ որում, պայմանագրի գրավոր ձևը պահպանված է համարվում, եթե օֆերտա ստացած անձը դրա ակցեպտի համար սահմանված ժամկետում դրանում նշված պայմանագրի պայմանները կատարելու ուղղությամբ ձեռնարկում է որոշակի գործողություններ (սպրանքներ բեռնելը, աշխատանքներ կատարելը, ծառայություններ մատուցելը, համապատասխան գումար վճարելը և այլն), եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ նշված չէ օֆերտայում (Քաղ. օր 450-րդ հոդ., մաս 4, 454-րդ հոդ., մաս 3): Նշված կանոններն անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների նկատմամբ կիրառելի չեն, քանի որ դրանց համար Քաղ. օր. 204.1, 221, 225, 263, 562, 572, 589, 595, 610, 654, 662, 678, 686 և 959 հոդվածներով սահմանվում է հատուկ պահանջ՝ նշված պայմանագրերը կարող են կնքվել կողմերի ստորագրությամբ մեկ փաստաթուղթ կազմելու միջոցով: Ընդ որում, տվյալ պահանջը տարածվում է նաև այն դեպքերի վրա, երբ պայմանագիրը կնքվում է ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված օրինակելի պայմանագրերի հիման վրա:

Պայմանագրի կնքման նման եղանա-

կը բարձրացնում է կողմերի պատասխանատվությունն իրենց պայմանագրային հարաբերությունների նկատմամբ, անվավերության սպառնալիքով հարկադրում է պատշաճ հոգածություն ցուցաբերել պայմանագրի բովանդակության հստակ ձևակերպման մասին⁸:

Անշարժ գույքի առանձին կատեգորիայի օբյեկտների կապակցությամբ (պետության և համայնքների սեփականության պատկանող հողամասեր, անտառներ և այլն) ՀՀ օրենսդրությունը սահմանում է գործարքների կնքման առանձնահատուկ եղանակներ (տե՛ս, օրինակ՝ ՀՀ հողային օրենսգրքի 67-րդ, ՀՀ անտառային օրենսգրքի 48-րդ հոդվածները և այլն):

Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների իրավական կարգավորման հիմնական առանձնահատկություններից մեկն էլ հանգում է այդ գործարքների առարկային և այլ էական պայմաններին հատուկ պահանջներ ներկայացնելուն: Բացի այդ, որպես կանոն, սահմանվում է էական պայմանների ընդլայնված շրջանակ:

Քաղ. օր. 448-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ մասի համաձայն՝ էական են համարվում պայմանագրի առարկայի մասին պայմանները, օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում որպես էական նշված կամ պայմանագրի տվյալ տեսակի համար անհրաժեշտ պայմանները, ինչպես նաև այն բոլոր պայմանները, որոնց վերաբերյալ կողմերից մեկի հայտարարությամբ պետք է համաձայնություն ձեռք բերվի: Ընդ որում, պայմանագիրը չի համարվում կնքված, եթե կողմերի միջև պահանջվող ձևով համաձայնություն ձեռք չի բերվել պայմանագրի բոլոր էական պայմանների վերաբերյալ:

Վերը շարադրված կանոնից ուղղակիորեն բխում է, որ բոլոր պայմանագրերի, այդ թվում՝ անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող բոլոր գործարքների համար էական պայման է հանդիսանում պայմանագրի առարկայի մասին պայ-

մանը:

Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող բոլոր գործարքներում առարկայի վերաբերյալ պայմանի ձևակերպմանն օրենսդիրը ներկայացնում է պահանջներ, որոնք այլ գույքի նկատմամբ պայմանագրեր կնքելիս չեն ներկայացվում: Անշարժ գույքի հետ կատարվող գործարքների առարկան որոշելու համար առանցքային դեր ունի անշարժ գույքի նկարագիրը: Այսպես՝ ՀՀ քաղ. օր. 566-րդ հոդվածի համաձայն՝ անշարժ գույքի վաճառքի պայմանագրում պետք է նշվեն տվյալներ, որոնք հնարավորություն են տալիս որոշակիորեն սահմանել գնորդին՝ պայմանագրով փոխանցման ենթակա անշարժ գույքը, ներառյալ՝ համապատասխան հողամասում կամ այլ անշարժ գույքի կազմում անշարժ գույքի դիրքը որոշող տվյալներ: Պայմանագրում անշարժ գույքը անհատականացնող տվյալների բացակայության դեպքում հանձնման ենթակա անշարժ գույքի մասին պայմանը համարվում է չհամաձայնեցված, իսկ համապատասխան պայմանագիրը՝ չկնքված: Այնուհետև, ՀՀ քաղ. օր. 608-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վարձակալության պայմանագրում պետք է նշվեն տվյալներ, որոնք թույլ են տալիս որոշակիորեն սահմանել այն գույքը, որը որպես վարձակալության օբյեկտ հանձնվում է վարձակալին: Պայմանագրում այդպիսի տվյալների բացակայության դեպքում վարձակալության օբյեկտի մասին պայմանը համարվում է չհամաձայնեցված, իսկ համապատասխան պայմանագիրը՝ չկնքված: ՀՀ քաղ. օր-ում նմանատիպ կանոններ նախատեսված են նաև փոխանակության, գույքի անհատույց օգտագործման, գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրերի կնքման համար (ՀՀ քաղ. օր. 589-րդ հոդ. 2-րդ, 685-րդ հոդ. 2-րդ մասեր, 958-րդ հոդ. 1-ին մասի 1-ին կետ):

Վերը նշված պահանջը, մեր կարծիքով, հիմնավորված է: Կոնկրետ անշարժ

գույքի նկատմամբ իրավունքների ծագման, փոփոխման, դադարման և սահմանափակումների գրանցման իրականացման համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է, որպեսզի տվյալ գույքն առանձնացված լինի համասեռ այլ գույքի բազմությունից: Նման առանձնացումն իրականացվում է միայն այդ գույքին ներհատուկ հատկանիշների բացահայտմամբ, որոնց համակցությունը թույլ չի տա նույնացնել տվյալ գույքն այլ գույքի հետ: Այսինքն՝ որպեսզի հատակ սահմանվի, որ խոսքը հենց տվյալ, կոնկրետ գույքի մասին է, այդ գույքը պետք է անհատականացվի: Օրինակ, եթե մատնանշվի, որ տվյալ բնակարանը գտնվում է տվյալ շենքի տվյալ հարկում, ապա այդ բնակարանը չի անհատականացվի: Սակայն եթե մատնանշվի, որ տվյալ համարով բնակարանը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տվյալ մարզի տվյալ համայնքի տվյալ հողամասի վրա տեղակայված շենքում, ապա այդ բնակարանը հնարավոր չի լինի նույնացնել (շփոթել) որևէ այլ բնակարանի հետ: Նման հնարավոր նույնացման բացառումն է իրի նկարագրման իմաստն ու նպատակը:

Գույքի նկարագրումը հենց գույքն անհատականացնող այն հատկանիշների մատնանշումն է, որոնցով տվյալ գույքը կարող է առանձնացվել համասեռ այլ գույքի բազմությունից: Նկարագրման նպատակը գույքի առանձնացումն է համասեռ այլ գույքի բազմությունից, ինչը կարող է հանդիսանալ նկարագրման ընթացքում մատնանշված հատկանիշների բավարար լինելու որոշման չափանիշ:

Պրակտիկայում անշարժ գույքի անհատականացման համար պայմանագրերում նշվում են անշարժ գույքի գտնվելու վայրը (հասցեն), անվանումը, նշանակությունը, մակերեսը, պետական գրանցման վկայականի համարը, այն տալու ամսաթիվն ու տվող ստորաբաժանումը, գրանցման միասնական մատյանի համարը և միասնական մատյանում անշարժ գույքի գրանցման համարը և այլ

տեղեկություններ:

Որոշ հեղինակներ կարծիք են հայտնում, որ անշարժ գույքի անհատականացման համար պայմանագրերում նշվող հիշյալ տեղեկությունների մատնանշման կարիքը չկա, իսկ կարևորությունը պետք է տրվի առաջին հերթին անշարժ գույքի կադաստրային ծածկագրին, քանզի վերջինիս օգնությամբ գույքի անհատականացումը (նույնացումը) ավելի հեշտ է և ճշգրիտ⁹: Օ.Գ. Լոմիձեն նշում է. «Ըստ էության, որպեսզի որոշվի, թե կոնկրետ որ անշարժ գույքի նկատմամբ են ծագում, փոփոխվում, դադարում կամ սահմանափակվում իրավունքները, բավական է միայն նկարագրել տվյալ օբյեկտը և պարզ կլինի, որ խոսքն այդ կոնկրետ գույքի մասին է: Այսինքն՝ անշարժ գույքի անհատականացումը հնարավոր է իրականացնել այդ գույքը նկարագրելու միջոցով: Սակայն նկարագրումը կարող է լինել տարաբնույթ և ծավալուն, այն չի կարող հիմք հանդիսանալ ոչ վիճակագրական, ոչ էլ որևէ այլ վերլուծության համար, քանի որ իրենից ներկայացնում է չամփոփված, չմշակված տեղեկատվություն, երբեմն էլ անշարժ գույքի միատեսակությունը (նմանությունը) գործնականում դրա նկարագրման մեծ դժվարություններ է առաջացնում: Անշարժ գույքի կադաստրային ծածկագրի ամրագրման դեպքում այս բացասական կողմերը բացակայում են»¹⁰: Պ.Վ. Կրաշենինիկովն իրավաբանորեն նշում է. «Կադաստրային ծածկագիրը «կարդալու» կարողության դեպքում հնարավոր է ստանալ սպառնիչ տեղեկություններ տվյալ անշարժ գույքի գտնվելու վայրի վերաբերյալ: Ծածկագրում կողավորված են տվյալներ, որոնք հնարավորություն են ընձեռում անհատականացնել (իդենտիֆիկացնել) տվյալ անշարժ գույքը»¹¹:

Ըստ «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի՝ կադաստրային

ծածկագիրը թվերի համակցություն է, որը համապատասխանում է անշարժ գույքի միավորին և պահպանվում է այնքան ժամանակ, քանի դեռ այդ միավորը գոյություն ունի որպես ֆիզիկական և իրավական մեկ ամբողջություն:

Ուշագրավ է, որ «Անշարժ գույքի հետ կատարվող գործարքների և դրա նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՌԴ օրենքում կադաստրային ծածկագրի հասկացության մեջ նշվում է նաև, որ այն ունիկալ է, չի կրկնվում ժամանակի մեջ ու պետության տարածքում: Թեև ՀՀ օրենքը կադաստրային ծածկագրի հասկացությունը նշված հատկանիշներով չի բնութագրել, այնուամենայնիվ, դրա իմաստից բխում է, որ կադաստրային ծածկագիրն ունիկալ, ժամանակի մեջ և պետության տարածքում չկրկնվող թիվ է, որը տրվում է յուրաքանչյուր անշարժ գույքի միավորին և պետության տարածքում կրկնվել չի կարող¹²:

Հաշվի առնելով վերը շարադրվածը՝ գտնում ենք, որ նպատակահարմար կլինի օրենսդրորեն պարտադիր համարել անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքներում պայմանագրի առարկան ձևակերպելիս անշարժ գույքի կադաստրային ծածկագիրը նշելը:

Քաղ. օր. 448-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովանդակությունից բխում է, որ էական են համարվում նաև օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում որպես էական նշված պայմանները:

Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների համար ՀՀ քաղ. օր-ը, որպես կանոն, սահմանում է էական պայմանների ընդլայնված շրջանակ: Մասնավորապես՝ անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող բոլոր հատուցելի գործարքների համար էական պայման է ճանաչվում ոչ միայն պայմանագրի առարկան, այլ նաև պայմանագրի գինը:

Քաղ. օր. 567-րդ հոդվածը սահմանում է, որ անշարժ գույքի վաճառքի պայմա-

նագիրը պետք է նախատեսի դրա գինը, պայմանագրում գնի մասին պայմանի բացակայության դեպքում անշարժ գույքի առուծախի պայմանագիրը համարվում է չկնքված:

Անշարժ գույքի վարձակալության պայմանագրով պետք է նախատեսվի վարձավճարի չափը: Վարձավճարի չափի մասին պայմանի բացակայության դեպքում պայմանագիրը համարվում է չկնքված (Քաղ. օր. 658-րդ հոդ., մաս 1):

Քաղ. օր. 567-րդ հոդվածի համաձայն, եթե ռենտայի պայմանագրով նախատեսվում է ռենտայի առարկա անշարժ գույքը հանձնել վճարով, ապա այն հանձնելու և վճարելու վերաբերյալ կողմերի հարաբերությունների նկատմամբ կիրառվում են առուծախի պայմանագրի կանոնները: Այս կանոնի հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ նման դեպքերում ռենտայի պայմանագիրը պետք է նախատեսի ռենտայի առարկա անշարժ գույքը ռենտա վճարողին ի սեփականություն հանձնելու գինը (վճարի չափը):

Նման կանոններ սահմանված են նաև անշարժ գույքի փոխանակության պայմանագրի (589-րդ հոդ., մաս 2), կամավոր սերվիտուտի մասին պայմանագրի (211-րդ հոդ., մաս 2), անշարժ գույքի հավատարմագրային կառավարման պայմանագրի (959-րդ հոդ.) համար և այլն:

Նկատի ունենալով, որ անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող հատուցելի գործարքների համար Քաղ. օր-ով էական պայման է ճանաչվել գնի մասին պայմանը, որի բացակայության դեպքում պայմանագիրը համարվում է չկնքված, միանշանակ կարելի է պնդել, որ այդ պայմանագրերի նկատմամբ գնի որոշման՝ Քաղ. օր. 440-րդ հոդ. 3-րդ մասով նախատեսված կանոնները չեն կիրառվում:

Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող հատուցելի պայմանագրում գինը սահմանվում է կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ: Սակայն, ի տարբերու-

Քաղաքացիական իրավունք

թյուն այլ պայմանագրերի, անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող պայմանագրում գնի սահմանելուն, որպես կանոն, ներկայացվում են լրացուցիչ պահանջներ:

Քաղ. օր. 567-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ հողամասում գտնվող շենքի, շինության կամ այլ անշարժ գույքի առուծախի պայմանագրում նախատեսված գինը պետք է ներառի այդ անշարժ գույքի հետ հանձնվող հողամասի, դրա համապատասխան մասի կամ դրա նկատմամբ իրավունքների գինը, եթե այլ բան նախատեսված չէ գույքի վաճառքի պայմանագրով: Իսկ այն դեպքերում, երբ անշարժ գույքի գինը սահմանված է դրա մակերեսի միավորով կամ դրա չափի այլ ցուցանիշով, այդպիսի անշարժ գույքի համար վճարման ենթակա ընդհանուր գինը որոշվում է՝ ելնելով գնորդին փոխանցվող անշարժ գույքի փաստացի չափից (Քաղ. օր. 567-րդ հոդ., մաս 3):

Քաղ. օր. 658-րդ հոդվածի համաձայն՝ շենքի կամ շինության վարձակալության պայմանագրում սահմանված՝ շենքի կամ շինության օգտագործման վարձավճարը պետք է ներառի հողամասի, որի վրա այն ամրակցված է, կամ դրա հետ մեկտեղ հանձնվող հողամասի համապատասխան մասի օգտագործման վճարը (մաս 2): Իսկ այն դեպքում, երբ շենքի կամ շինության վարձավճարը պայմանագրում սահմանված է շենքի (շինության) տարածքի միավորի կամ դրա չափերի այլ ցուցանիշով, վարձավճարը որոշվում է՝ ելնելով վարձակալին հանձնված շենքի կամ շինության փաստացի չափերից (մաս 3):

Բնակելի տարածությունների առուծախի պայմանագրերի համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանել է ևս մեկ էական պայման, որը պայմանագիր կնքելիս պետք է համաձայնեցվի և արտացոլվի պայմանագրում, որպեսզի վերջինս համարվի կնքված, այն է՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց մասին պայմանը:

Քաղ. օր. 570-րդ հոդվածի համաձայն՝ բնակելի տան, բնակարանի, բնակելի տան մասի կամ բնակարանի մասի վաճառքի պայմանագրի էական պայման է այն անձանց անվանացանկը, որոնց բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը, մինչև վաճառքի պայմանագիր կնքելը, գրանցված է օրենքով սահմանված կարգով:

Քանի որ բնակելի տարածությունը կարող է օգտագործվել ինչպես սեփականատիրոջ, այնպես էլ նրա ընտանիքի անդամների կամ այլ անձանց կողմից, այդ պատճառով էլ բնակելի տան վաճառքի դեպքում վաճառողից պահանջվում է ներկայացնել այն անձանց ցուցակը, որոնց բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը, մինչև առուծախի պայմանագիր կնքելը, գրանցված է օրենքով սահմանված կարգով: Նման պահանջը պարտադիր է այն պատճառով, որ բնակելի տարածության սեփականության իրավունքն այլ անձի փոխանցելը հիմք չէ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի դադարման համար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցող անձը, մինչև սեփականության իրավունքը փոխանցելը, նոտարական կարգով վավերացված պարտավորություն է ստանձնել այդ իրավունքից հրաժարվելու մասին (Քաղ. օր. 225-րդ հոդ., մաս 5)¹³:

Անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների իրավական կարգավորման հիմնական առանձնահատկություններից մեկն էլ հանգում է այդ գործարքների առարկան հանձնելուն ներկայացվող պարտադիր պահանջներին:

Գույքի փոխանցում ենթադրող ցանկացած պայմանագրի կատարման հիմնական պայմանը գույքը կոնտրագենտին հանձնելն է, բայց եթե սովորական առուծախի, վարձակալության, անհատույց օգտագործման պայմանագրերով բավարար է գույքը կոնտրագենտին

փաստացի հանձնելը կամ հանձնելուն ուղղված գործողություններ կատարելը, ապա անշարժ գույքը նման եղանակով չի հանձնվում:

Քաղ. օր. 568-րդ հոդվածին համապատասխան անշարժ գույքը հանձնելը և գնորդի կողմից դրա ընդունումը կատարվում է փոխանցման ակտի կամ գույքը հանձնելու մասին այլ փաստաթղթի հիման վրա և գույքը հանձնելու վաճառողի պարտականությունը համարվում է կատարված այդ գույքը գնորդին հանձնելու մասին փաստաթուղթը նրանց կողմից ստորագրելուց հետո, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով: Անշարժ գույքի փոխանցման մասին փաստաթուղթն ստորագրելուց կողմի խուսափելը համարվում է վաճառողի կողմից գույքը հանձնելու, իսկ գնորդի կողմից՝ գույքն ընդունելու պարտականությունից հրաժարվել: Այդպիսի հրաժարականը կողմերի համար առաջացնում է տարբեր իրավական հետևանքներ:

Երբ վաճառողն է հրաժարվում գույքը հանձնելու մասին փաստաթուղթն ստորագրելուց, գնորդն իրավունք է ստանում պահանջելու, որ գույքը վերցվի վաճառողից և իրեն հանձնվի պարտավորությամբ նախատեսված պայմաններով: Նա իրավունք ունի նաև գույքը իրեն հանձնելու պահանջի փոխարեն պահանջել վնասների հատուցում (Քաղ. օր. 414-րդ հոդ.):

Իսկ եթե պայմանագրի կատարումից հրաժարվում է գնորդը, վաճառողն իրավունք ունի պահանջել ընդունելու գույքը կամ հրաժարվել պայմանագիրը կատարելուց (Քաղ. օր. 500-րդ հոդ., մաս 3):¹⁴

Նմանատիպ իրավական կարգավորում է նախատեսված նաև վարձակալության տրվող շենքերի և շինությունների հանձնման կապակցությամբ:

Քաղ. օր. 659-րդ հոդվածի համաձայն՝ շենքը կամ շինությունը վարձատուի կողմից հանձնելը և վարձակալի կողմից դրա ընդունելն իրականացվում է փոխանցման ակտով կամ փոխանցման

մասին՝ կողմերի ստորագրած այլ փաստաթղթով: Շենքը կամ շինությունը հանձնելու վարձատուի պարտավորությունը համարվում է կատարված այն վարձատուի տիրապետմանը կամ օգտագործմանը տրամադրելուց և հանձնելու մասին համապատասխան փաստաթուղթը կողմերի ստորագրելուց հետո, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ շենքի կամ շինության վարձակալության պայմանագրով:

Պայմանագրով նախատեսված պայմաններով շենքը կամ շինությունը հանձնելու մասին փաստաթուղթն ստորագրելուց կողմերից մեկի խուսափելը համարվում է հրաժարում համապատասխանաբար վարձատուի կողմից գույքը հանձնելու կամ վարձակալի կողմից այն ընդունելու պարտականության կատարումից:

Անշարժ գույքի կարևորագույն հատկանիշներից մեկը՝ դրա որոշակի հողամասի ամրակայված լինելն է: Այս հանգամանքով պայմանավորված են հողամասերի վրա գտնվող անշարժ գույքի կապակցությամբ կնքվող գործարքների մի շարք այլ առանձնահատկություններ, որոնք հանգում են հողամասի նկատմամբ իրավունքների փոխանցման դեպքում դրան ամրակցված գույքի նկատմամբ իրավունքների փոխանցմանը և հակառակը՝ հողամասին ամրակցված այլ անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների փոխանցման դեպքում հողամասի նկատմամբ իրավունքների փոխանցմանը:

Պետք է նշել, որ մինչև 2005թ. նոյեմբերի 26-ը Քաղ. օր. 564-րդ հոդվածի համաձայն՝ անշարժ գույքի առուծախի առարկա կարող էին լինել նաև վաճառողին սեփականության իրավունքով պատկանող, բայց չվաճառվող հողամասի վրա գտնվող շենքեր, շինություններ կամ այլ անշարժ գույք: Նման դեպքերում անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի փոխանցման պահից գնորդին էին անցնում իրավունքները հողամասի այն մասի նկատմամբ, որը զբաղեցված է ան-

Քաղաքացիական իրավունք

շարժ գույքով և անհրաժեշտ է այն օգտագործելու համար: Հողամասի այդ մասի նկատմամբ գնորդի իրավունքը (սեփականության, վարձակալության, օգտագործման կամ այլ իրավունք) սահմանվում էր անշարժ գույքի առուծախի պայմանագրով: Ընդ որում, եթե պայմանագրով սահմանված չէր անշարժ գույքի գնորդին հողամասի նկատմամբ փոխանցվող իրավունքը, ապա գնորդին անցնում էր հողամասի այն մասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը, որը զբաղեցված էր այդ անշարժ գույքով և անհրաժեշտ էր նրա օգտագործման համար:

«ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ 04.10.2005թ. ՀՕ-188-Ն օրենքով¹⁵ նշված կարգն էական փոփոխությունների ենթարկվեց: Սահմանվեց, որ հողամասի սեփականատերը ձեռք է բերում իրեն պատկանող հողամասի վրա կառուցված շենքերի, շինությունների և այլ անշարժ գույքի սեփականության իրավունք (Քաղ. օր. 202-րդ հոդ., մաս 6): Անձին սեփականության իրավունքով պատկանող հողամասի վրա գտնվող շենքերի, շինությունների և այլ անշարժ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունք կարող է ձեռք բերել միայն տվյալ անձը: Քաղ. օր. 209-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվեց, որ սեփականատիրոջը պատկանող հողամասի վրա գտնվող շենքի կամ շինության նկատմամբ սեփականության իրավունքը փոխանցելիս օտարվում են նաև շենքի, շինության զբաղեցրած հողամասի մասը, ինչպես նաև հողամասի նկատմամբ այն իրավունքները, որոնք անհրաժեշտ են շենքի, շինության օգտագործման և սպասարկման համար:

Ղեկավարվելով այս ընդհանուր կանոնով՝ օրենսդիրը Քաղ. օր. 564-րդ հոդվածի 1-ին մասում սահմանեց, որ շենքի, շինության կամ այլ անշարժ գույքի վաճառքի պայմանագրով գնորդին այդ գույքի նկատմամբ սեփականության իրա-

վունք փոխանցելու հետ միաժամանակ փոխանցվում է հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը: Ընդ որում, շենքի, շինության կամ այլ անշարժ գույքի մասի վաճառքի դեպքում ձեռք բերողին է անցնում հողամասի այն մասի սեփականության իրավունքը, որը նախօրոք առանձնացված է, իսկ դրա նկատմամբ իրավունքները գրանցված են գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին օրենքով սահմանված կարգով (Քաղ. օր. 564-րդ հոդ., մաս 2):

Ուշագրավ է, որ Քաղ. օր. հիշատակված դրույթներն ըստ էության արգելում են վաճառել հողամասին ամրակցված անշարժ գույքը առանց հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը փոխանցելու, եթե վաճառողը հանդիսանում է այդ հողամասի սեփականատեր: Օրենսգրքի 209-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 564-րդ հոդվածի 1-ին ու 2-րդ մասերի վերլուծությունը թույլ է տալիս պնդել, որ սեփականատիրոջը պատկանող հողամասի վրա գտնվող շենքի կամ շինության առուվաճառքի պայմանագրի առարկա՝ շենքի, շինության կամ այլ անշարժ գույքի հետ մեկտեղ պետք է հանդիսանա առնվազն այդ անշարժ գույքի տակ գտնվող և դրա օգտագործման համար անհրաժեշտ հողամասի մասը, որը նախօրոք առանձնացված է, իսկ դրա նկատմամբ իրավունքները գրանցված են գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին օրենքով սահմանված կարգով:

Թերևս կարելի է համաձայնվել Ա. Հովհաննիսյանի հետ, որն անհամաձայնություն հայտնելով Քաղ. օր. 564-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված դրույթի հետ, առաջարկում է նորըն հստակեցնել և ձևակերպել այն հետևյալ կերպ. «Շենքի, շինության կամ այլ անշարժ գույքի մասի վաճառքի դեպքում ձեռքբերողին է անցնում հողամասի այն մասի սեփականության իրավունքը, որը զբաղեցրած է այդ անշարժ գույքով և անհրաժեշտ է դրա օգտագործման համար»:¹⁶

ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանվել է ևս մեկ նոր կանոն: Արգելվում է օտարել պետական և համայնքային սեփականություն հանդիսացող այն շենքերը կամ շինությունները, որոնք գտնվում են այնպիսի հողամասերի վրա, որոնց սեփականության իրավունքով փոխանցումն արգելված է օրենքով (Քաղ. օր. 209-րդ հոդ., մաս 2): Խոսքն այն հողամասերի մասին է, որոնք նախատեսված են ՀՀ հողային օրենսգրքի 60-րդ հոդվածում: Նման հողամասերում գտնվող շենքերը կամ շինությունները կարող են տրամադրվել միայն օգտագործման կամ կառուցապատման իրավունքով (Քաղ. օր. 209-րդ հոդ., մաս 2):

Նպատակահարմար ենք համարում անդրադառնալ անշարժ գույքի օտարման պայմանագրերի ևս մեկ առանձնահատկության, որը համեմատաբար նոր է ՀՀ օրենսդրության մեջ:

«ՀՀ հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» 04.10.2005թ. Հ-199-Ն ՀՀ օրենքով¹⁷ մինչև 26.11.2005թ. պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողերից օրենսդրությամբ սահմանված կարգով անհատույց (մշտական) օգտագործման կամ վարձակալության իրավունք ձեռք բերած և այդ իրավունքները գրանցած իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց (բացառությամբ Հոդային օրենսգրքի 60-րդ հոդվածով սահմանված հողամասերի¹⁸) սեփականության իրավունքով փոխանցվեցին՝

1) տնամերձ, այգեգործական, ինչպես նաև բնակելի տան կառուցման և սպասարկման համար հատկացված հողամասերը.

2) հասարակական և արտադրական օբյեկտների կառուցման և սպասարկման համար նախատեսված և սահմանված կարգով կառուցված, այդ թվում՝ կիսակառույց շենքերով, շինություններով զբաղեցված հողամասերը՝ անկախ շենքերի, շինությունների ավարտվածության

աստիճանից:

Ընդ որում, 2-րդ կետով սահմանված հողամասերը սեփականության իրավունքով անհատույց ձեռք բերելուց հետո հողամասի կամ դրա մասի առուվաճառքի, նվիրատվության, փոխանակման կամ իրավաբանական անձանց լուծարումից հետո նրա հիմնադիրներին (մասնակիցներին) հանձնման, այդ թվում՝ պարտատերերի պահանջների բավարարման կամ բռնագանձման հետևանքով հողամասի իրացման (այդ թվում՝ գրավառուի կողմից բռնագանձման հետևանքով հողամասը գրավատուից ձեռք բերման) դեպքում՝ անկախ այն հանգամանքից, թե հողամասը ձեռք է բերվել հատուցմամբ կամ անհատույց, ձեռք բերողը պետական կամ համայնքային բյուջե պետք է վճարի հողամասի տվյալ պահին գործող կադաստրային արժեքը:

Սեփականության իրավունքի պետական գրանցման համար հիմք է հողամասերի կադաստրային արժեքի վճարի անդորրագիրը և հողամասի վարձակալի կամ օգտագործողի դիմումը: Միաժամանակ նշված օրենքի 23-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ նշված գործարքներից ծագող իրավունքների պետական գրանցումը մերժվում է, եթե ձեռք բերողը չի ներկայացնում հողամասի կադաստրային արժեքի վճարման անդորրագիրը:

Հողամասերի նկատմամբ անհատույց սեփականության իրավունք ձեռք բերած անձանց օրենքով հնարավորություն ընձեռվեց իրենց ցանկությամբ վճարել հողամասի տվյալ պահին գործող կադաստրային արժեքն ամբողջությամբ՝ միանվագ՝ վճարի անդորրագիրը ներկայացնելով գրանցում իրականացնող պետական մարմին: Այս դեպքում հողամասի նկատմամբ տվյալ պահին գործող կադաստրային արժեքի վճարումն ազատում է հողամասերը հետագա ձեռք բերողներին կադաստրային արժեքի վճարումից՝ անկախ այդ արժեքի փոփոխությունից:

Քաղաքացիական իրավունք

Ասվածից կարելի է անել մեկ եզրահանգում. թեև «ՀՀ հողային օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» 04.10.2005թ. Հ-199-Ն ՀՀ օրենքով հասարակական և արտադրական օբյեկտների կառուցման և սպասարկման համար նախատեսված և սահմանված կարգով կառուցված հողամասերը սեփականության իրավունքով անհատույց փոխանցվել են այդ հողամասերի վրա առկա շենքերի և շինությունների սեփականատերերին, վերջիններիս կողմից հողամասի և դրանց ամրակցված անշարժ գույքի օտարմանն ուղղված գործարքներից բխող իրավունքները պետական գրանցման ենթարկվել չեն կարող այնքան ժամանակ, քանի դեռ նշված հողամասի կադաստրային արժեքը վճարված չէ: Միայն այդպիսի վճարումը վաճառողի կամ գնորդի կողմից կատարելուց հետո է, որ թույլատրվում է նշված գույքի օտարումը:

Ուշագրավ է, որ սեփականության իրավունքի նշված սահմանափակումը (կադաստրային արժեքի վճարումը) չի կիրառվում այն գործարքների նկատմամբ, որոնք անշարժ գույքի օտարման չեն հանգեցնում (վարձակալություն, անհատույց օգտագործում, հավատարմագրային կառավարում և այլն):

Մինչև 2005թ. նոյեմբերի 26-ը (փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելու ամսաթիվը) հողային օրենսգրքի 60-րդ հոդվածով սահմանված հողամասերի օրենսդրությամբ սահմանված կարգով անհատույց (մշտական) օգտագործման կամ վարձակալության իրավունք ձեռք բերած, ինչպես նաև այլ քաղաքացիների կամ իրավաբանական անձանց պատկանող հողամասերի վրա գտնվող շենքերի կամ շինությունների սեփականատերերի շահերի պաշտպանությանն են ուղղված ՀՀ քաղ. օր. 207-րդ հոդվածի և 564-րդ հոդվածի 3-րդ մասում սահմանված կանոնները:

Քաղ. օր. 207-րդ հոդվածի համաձայն՝ այլ անձի պատկանող հողամասում գտն-

վող անշարժ գույքի սեփականատերն իրավունք ունի օգտագործել այդ հողամասի այն մասը, որում ամրակցված է անշարժ գույքը: Ընդ որում, ուրիշի հողամասի վրա գտնվող անշարժ գույքի սեփականության իրավունքն այլ անձի անցնելիս, վերջինս հողամասի համապատասխան մասի օգտագործման իրավունք է ձեռք բերում նույն պայմաններով և ծավալով, ինչ անշարժ գույքի նախկին սեփականատերը: Ընդ որում, հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքն այլ անձի փոխանցելը հիմք չէ այդ հողամասի վրա գտնվող անշարժ գույքի սեփականատիրոջ՝ հողամասի օգտագործման իրավունքը փոփոխելու կամ դադարելու համար:

Քաղ. օր. 564-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ սեփականության իրավունքով վաճառողին չպատկանող հողամասում գտնվող անշարժ գույքի վաճառքը թույլատրվում է առանց այդ հողամասի սեփականատիրոջ համաձայնության: Այդպիսի անշարժ գույքի վաճառքի դեպքում գնորդը հողամասի համապատասխան մասի նկատմամբ ձեռք է բերում օգտագործման իրավունք նույն պայմաններով, ինչ ուներ անշարժ գույքի վաճառողը (վարձակալության, անհատույց օգտագործման և այլն):

Շենքերի, շինությունների և հողին ամրակցված այլ անշարժ գույքը ժամանակավոր օգտագործման հանձնելու հետ կապված գործարքների իրավական կարգավորման ընթացքում օրենսդրի կողմից լուծվել է նաև շենքը, շինությունը օգտագործելու իրավունք ունեցող անձի՝ հողամասն օգտագործելու իրավունքի հարցը:

Քանի որ անհնար է օգտագործել շենքը կամ շինությունը առանց այն հողամասն օգտագործելու, որի վրա գտնվում է տվյալ շենքը կամ շինությունը, Քաղ. օր. 656-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ շենքը կամ շինությունը վարձակալության պայմանագրով, դրա տիրապետման և օգտագործման իրավունքների փոխանց-

ման հետ միաժամանակ, վարձակալին են փոխանցվում նաև հողի այն մասի նկատմամբ իրավունքները, որը զբաղեցված է այդ շենքով կամ շինությամբ և անհրաժեշտ է դրա օգտագործման համար: Այն դեպքում, երբ վարձատուրն այն հողամասի սեփականատերն է, որի վրա գտնվում է վարձակալության հանձնվող շենքը կամ շինությունը, հողամասի համապատասխան մասի նկատմամբ վարձակալին տրամադրվում է վարձակալության իրավունք կամ շենքի կամ շինության վարձակալության պայմանագրով նախատեսված այլ իրավունք: Եթե հողամասի նկատմամբ վարձակալին փոխանցվող իրավունքները սահմանված չեն պայմանագրով, շենքի կամ շինության վարձակալության ժամկետով նրան է անցնում հողամասի այն մասի օգտագործման իրավունքը, որը զբաղեցված է շենքով կամ շինությամբ և անհրաժեշտ է դրա օգտագործման համար (Քաղ. օր. 656-րդ հոդ., մաս 2): Վարձակալի տվյալ իրավունքի ճակատագրի

վրա չի ազդում հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի փոխանցման փաստը¹⁹: Այն դեպքերում, երբ հողամասը, որի վրա գտնվում է վարձակալված շենքը, օտարվում է այլ անձի, այդ շենքի վարձակալը պահպանում է հողամասի այն մասի օգտագործման իրավունքը, որը զբաղեցված է շենքով և անհրաժեշտ է դրա օգտագործման համար մինչև հողամասի վաճառքը գործող պայմաններով (Քաղ. օր. 657 հոդ.):

Վարձատուին սեփականության իրավունքով չպատկանող հողամասի վրա գտնվող շենքի կամ շինության վարձակալությունը թույլատրվում է առանց այդ հողամասի սեփականատիրոջ համաձայնության, եթե դա չի հակասում այդպիսի հողամասի օգտագործման՝ օրենքով կամ հողամասի սեփականատիրոջ հետ կնքված պայմանագրով սահմանված պայմաններին (Քաղ. օր. 656-րդ հոդ., մաս 3):

1. Այսուհետ կրճատ՝ «ՀՀ քաղ. օր.» կամ «Քաղ. օր.»:
 2. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, Մաս երկրորդ (երկրորդ հրատ.), **Տ.Կ. Բարսեղյանի և Գ.Հ. Ղարախանյանի** խմբ., Եր., 2008, էջ 46:
 3. Նույն տեղում:
 4. **Պետրոսյան Կ.Ս.** Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցումը, իրավ. գիտ. թեկն. առենախոսություն, Եր., ԵՊՀ, 2002, էջ 77:
 5. **Պետրոսյան Կ.Ս.** Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցումը, իրավ. գիտ. թեկն. առենախոսություն, Եր., ԵՊՀ, 2002, էջ 82-83:
 6. ՀՀՊՏ 2011/45(848), 27.07.2011: Ուժի մեջ է մտնելու 01.01.2012թ.:
 7. ՀՀՊՏ 2011/45(848), 27.07.2011: Ուժի մեջ է մտնելու 01.01.2012թ.:
 8. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, Մաս երկրորդ (երկրորդ հրատ.), **Տ.Կ. Բարսեղյանի և Գ.Հ. Ղարախանյանի** խմբ., Եր., 2008, էջ 47:
 9. **Жариков Ю.Г., Масаевич М.Г.** Недвижимое имущество: правовое регулирование. М., 2006, с. 7.
 10. Комментарий к Федеральному закону «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним». М., 2001, с. 4.
 11. Постатейный комментарий к Федеральному закону «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним». Под общ. ред. П.В.Крашениникова. М., 2000, с. 11.
 12. ՀՀ-ում անշարժ գույքի կադաստրային ծածկագրումն իրականացվում է ՀՀ կառավարության 17 փետրվա-

րի 1998 թ. «Հայաստանի Հանրապետության անշարժ գույքի կադաստրային ծածկագրման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 91 որոշման հիման վրա: Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998/ 5 (38), 28.02.98:
 13. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, Մաս երկրորդ (երկրորդ հրատ.), **Տ.Կ. Բարսեղյանի և Գ.Հ. Ղարախանյանի** խմբ., Եր., 2008, էջ 51:
 14. Այս կանոններն ուղղակիորեն կիրառվում են ռենտայի և փոխանակության պայմանագրերի նկատմամբ՝ Քաղ. օր. 574 հոդվածի 2-րդ մասի և 589 հոդվածի 2-րդ մասի ուժով, իսկ ավիրատվության նկատմամբ՝ օրենքի անալոգիայի կարգով:
 15. ՀՀՊՏ 2005/71(443):
 16. **Հովհաննիսյան Ա.Ա.** Անշարժ գույքը որպես քաղաքացիական իրավահարաբերությունների օբյեկտ, իրավ. գիտ. թեկն. առենախոսության սերմագիր, Եր., 2009, էջ 8:
 17. ՀՀՊՏ 16.11.05/71: Նշված օրենքի 23-րդ հոդված:
 18. Վերն արդեն նշել ենք, որ այդ հողամասերը սեփականության իրավունքով կարող են պատկանել միայն պետությանը կամ համայնքներին, իսկ դրանց ամրակալված շենքերը կամ շինությունները կարող են տրամադրվել միայն օգտագործման կամ կառուցապատման իրավունքով:
 19. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, Մաս երկրորդ (երկրորդ հրատ.), **Տ.Կ. Բարսեղյանի և Գ.Հ. Ղարախանյանի** խմբ., Եր., 2008, էջ 163:

Сержик АВETИCЯН

*Судья уголовного апелляционного суда РА,
доктор юридических наук, профессор*

Андраник РАШИДЯН

*Магистрант кафедры уголовного права
и уголовно-процессуального права
Российско-армянского (Славянского) университета*

УЧАСТИЕ ДВУХ ИЛИ БОЛЕЕ ЛИЦ КАК ПРИЗНАК СОУЧАСТИЯ

Уголовный кодекс Республики Армения в статье 37 (статья 32 УК РФ) определяет соучастие как умышленное совместное участие двух или более лиц в совершении умышленного преступления. В этом определении указаны три признака соучастия: совершение преступления двумя или более лицами, совместность действий и умышленный характер соучастия.

В теории уголовного права при характеристике признаков соучастия их принято делить на объективные и субъективные. К объективным признакам относятся количественный (множество субъектов) и качественный (совместность их деятельности), к субъективным — совместность умысла в совершении умышленного преступления.

Из смысла статьи 37 УК РА (ст. 32 УК РФ) следует, что при соучастии количество участников не может быть менее двух лиц. В юридической литературе существует мнение о том, что в преступной организации должно быть не менее трех человек, что, на наш взгляд, не вытекает из содержания ст. 37 УК РА (ст. 32 УК РФ). Данная позиция подвергнута критике рядом ученых¹.

Следует также отметить, что уголовное законодательство некоторых стран содержит положение о том, что в преступной

группе должно быть не менее трех лиц².

Участие в преступлении не менее двух лиц (количественный признак соучастия) состоит в том, что преступление должны совершать два или несколько лиц, являющихся субъектом преступления³.

Соучастником преступления может быть физическое вменяемое лицо, достигшее возраста, с которого наступает уголовная ответственность. Этими признаками должны обладать все соучастники: исполнитель, соисполнитель, подстрекатель, организатор, пособник. Данное положение вытекает из ст. 23 УК РА (ст. 19 УК РФ).

Однако, как отмечалось, закон, определяя понятие соучастия, говорит о “двух или более лицах”, однако не раскрывает содержание данного признака. Мы считаем, что речь должна идти только о надлежащих (годных) субъектах преступления.

Если один из двух участников общественно опасного деяния не достиг возраста наступления уголовной ответственности либо был признан невменяемым, то отсутствует количественный признак соучастия — участие в преступлении не менее двух лиц. Поэтому для привлечения к ответственности за соучастие

частью в совершении преступления необходимым является не просто наличие двух или более лиц, но также вменяемость и достижение возраста уголовной ответственности каждого из соучастников вне зависимости от того, какую он роль выполнял в соучастии. Согласно ст. 24 УК РА (ст. 20 УК РФ) устанавливаются два возрастных критерия привлечения к уголовной ответственности: общий — по достижении 16 лет и исключительный — в отношении ограниченного круга деяний — по достижении 14 лет. Поэтому быть соучастником в преступлениях, ответственность за которые установлена с 16 лет, могут лишь 16-летние, если же ответственность может наступать с 14 лет, то и иные соучастники могут привлекаться к ответственности по достижении этого возраста. Что же касается случаев выделения в Особенной части УК по возрастному критерию специального субъекта, например, военнослужащий — с 18 лет, то поскольку в Общей части данный возраст не выделяется, постольку соучастниками в воинских преступлениях могут быть лица, достигшие возраста уголовной ответственности.

Возможность образования любой формы участия, вытекающего из деяния лиц, способных нести уголовную ответственность, на наш взгляд, является бесспорной и следует из законодательной характеристики субъекта преступления. Несмотря на это обстоятельство, в теории уголовного права и в судебной — следственной практике приводятся доводы о возможности существования преступной группы при одном вменяемом лице. Например, некоторые авторы⁴ считают, что не менее двух вменяемых лиц должна насчитывать только группа, указанная в законодательной характеристике основного состава преступления. В остальных случа-

ях, когда группа указана в законе в качестве квалифицирующего признака преступления, достаточно, чтобы в ее составе было одно лицо, способное нести уголовную ответственность. В качестве группового преступления они рекомендуют рассматривать изнасилование, хищение и другие деяния, совершенные двумя и более лицами, один из которых вменяем и достиг минимального для уголовной ответственности возраста.

Как известно, некоторые постановления Пленумов Верховных судов СССР, РСФСР и РФ также рекомендуют руководствоваться аналогичными правилами. Аналогичное положение содержится и в постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 15.06.2004г. № 11 “О судебной практике по делам о преступлениях, предусмотренных статьями 131 и 132 УК РФ” (п. 10). Мы не согласны с данным разъяснением.

Следует отметить что в ч. 3 ст. 39 УК РА (ч. 4 ст. 34 УК РФ) закреплено такое правило ответственности общих и специальных субъектов при их совместном совершении преступления, которое вызвало ряд дискуссионных положений. Так, в отмеченной норме говорится: “Лицо, не являющееся специальным субъектом преступления, указанным в соответствующей статье Особенной части настоящего Кодекса, участвовавшее в совершении преступления, предусмотренного этой статьей, может нести ответственность за данное преступление только в качестве его организатора, подстрекателя либо пособника.

Мы считаем, что данное правило должно относиться к преступлениям, с так называемым специальным составом, в котором не только субъект, но и остальные элементы имеют специальный характер (это: должностные прес-

тупления, преступления против военной службы и т. д.).

Наряду с этим следует различать составы преступлений, в которых только субъект специальный (изнасилование, хищение имущества лицом, вверенного ему под охрану и др.). Соисполнителями таких преступлений могут быть и общие субъекты⁵.

Разделяя данную позицию, следует отметить, что положения Общей части, относящиеся к институту соучастия, носят универсальный характер и поэтому должны применяться во всех случаях, когда речь идет о групповом преступлении, в том числе и в Особенной части УК, а также одинаково устанавливают юридические признаки субъектов преступлений независимо от того, идет речь об основном или же квалифицированном составе. Как справедливо отмечает А. И. Рапог: “Совершение преступления группой лиц — это не просто отягчающее (квалифицирующее) обстоятельство, но это еще и определенная форма соучастия, прямо выделяемая в статьях Общей части и описываемая с помощью определенных признаков”⁶. Из законодательного определения понятия соучастия должно вытекать, что соучастие может образоваться при наличии как минимум двух лиц, имеющих уголовно-правовой статус. Следовательно, если при фактическом совершении преступления какой-либо признак, как в данном случае множественность субъектов, будет отсутствовать, то нельзя говорить о соучастии. По нашему мнению данная проблема нуждается в законодательном уточнении. Следует обратить внимание на тот факт, что Пленум Верховного суда РФ в п. 9 Постановления от 14 февраля 2000г. №7 “О судебной практике по делам о преступлениях несовершеннолетних” прямо указал, “что

совершение преступления с использованием лица, не подлежащего уголовной ответственности в силу возраста или невменяемости, не создает соучастия”. Аналогичное положение содержится в п. 12 Постановления Пленума Верховного Суда РФ от 27 декабря 2002г. №29 „О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое”. Кроме того, в деяниях одного субъекта, совершаемых с лицами, не подлежащими уголовной ответственности, не наблюдается согласованного виновного посягательства двух или более лиц, о которых говорится в законе. Поэтому в подобных случаях имеет место так называемое посредственное причинение вреда⁷.

Возможность признания групповым преступления, совершенного несколькими лицами, из которых одно обладает признаками субъекта преступления, категорически и обоснованно отрицается многими учеными⁸.

На наш взгляд, данный вопрос достаточно четко решен В УК Украины⁹, в котором: “Соучастием в преступлении признается умышленное совместное участие нескольких субъектов преступления в совершении умышленного преступления”. Минимальное число соучастников (субъектов преступления) зависит от формы соучастия. Преступление, совершенное организованной группой, предполагает наличие трех субъектов, в случае совершения преступления группой лиц или группой лиц по предварительному сговору необходимо наличие двух субъектов.

Рассматриваемая нами проблема является достаточно дискуссионной. В поддержку признания групповыми преступлений, совершенных одним субъектом при участии двух или более несубъектов, высказываются многие известные ученые¹⁰.

В судебной практике Армении и России единства по данному вопросу также не имеется.

А. И. Рарог, в качестве возможного решения данной проблемы, предлагает дополнить главу 7 УК РФ нормой “о совершении преступления с участием лиц, не подлежащих уголовной ответственности”¹¹. Мы считаем, что групповое преступление — это разновидность соучастия. Все признаки соучастия, в том числе наличие не менее двух надлежащих субъектов преступления, должны быть присущи и групповому преступлению. Поэтому, с целью усиления ответственности лица, использующего при совершении преступления ненадлежащего субъекта, необходимо это обстоятельство признать отягчающим наказание, дополнив п. „д” ч. 1 ст. 63 УК РФ (п. 5 ч. 1 ст. 63 УК РА) фразой: “... либо не подлежащих уголовной ответственности по иным основаниям”.

На основании изложенного предлагаем:

1) Во избежании противоречий в теории уголовного права и в судебно-следственной практике в новой редакции УК РА (РФ) в само законодательное определение соучастия (ст. 37 УК РА, ст. 32 УК РФ) следует внести изменение: “Соучастием в преступлении признается умышленное совместное участие двух или более субъектов преступления в совершении умышленного преступления”.

2) В новой редакции УК РА (РФ) дополнить статью 23 УК РА (ст. 19 РФ), новым положением со следующим содержанием: “Уголовной ответственности подлежит только надлежащий субъект преступления при наличии условий, предусмотренных в настоящем Кодексе”.

3) В Уголовные кодексы Армении и России целесообразно ввести институт сопричинения.

Предлагается ст. 37 УК РА (ст. 32 УК РФ) дополнить новой частью следующего содержания: “Не является соучастием сопричинение, то есть непосредственное совершение преступления двумя или более лицами, из которых лишь одно способно нести уголовную ответственность”.

4) Рекомендуются Совету председателей судов РА обобщить практику применения норм уголовного закона, регламентирующих соучастие в преступлении, и на этой основе вынести соответствующее Постановление.

5) Совершение одного и того же преступления двумя или более лицами как один из объективных признаков соучастия предполагает выявление, уточнение и учет уголовно-правовых особенностей общего и специального субъекта преступлений. Только два и более надлежащих субъекта, подлежащих и способных нести уголовную ответственность, могут при наличии других обязательных признаков образовать соучастие и, следовательно, нести ответственность по правилам соучастия.

1. Шестаев А. В. Уголовно-правовые средства борьбы с групповым преступностью. Красноярск, 1999, с. 8.

2. Ахметшин Х. М., Ахметшин Н. Х. Новое уголовное законодательство КНР. - Вопросы Общей части // Государство и право, 1999, №10, с. 72.

3. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Под редакцией доктора юридических наук, профессора А. И. Чучаева. М., 2009, с. 84.

4. Галиахбаров Р. Р. Юридическая природа группы лиц в уголовном праве // СЮ. 1970, №20, с. 21-22.

5. Аветисян С. С. Правовые основания ответственности за соучастия в преступлении со специальным субъектом (специальным составом) // Закон и действительность. - Юридический научно-популярный. Ер., 2003, №13 (75), с. 31-34.

6. Рарог А. И. Российское уголовное право: В 2-х т. Т. 2. Общая часть. М., 2004, с. 253.

7. Аветисян С. С. Соучастие в преступлениях со специальным составом: Монография. М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004, с. 58.

8. Кругликов Л. Л. Группа лиц как квалифицирующее обстоятельство // Совершенствование уголовного законодательства и практики его применения. Красноярск, 1989, с. 126-128; Иванюв Н. Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве. Саратов, 1991, с. 57-62 и др.

9. Уголовный кодекс Украины. — Принят 05.04.2001г., вступил в силу с 01.09.2001г.

10. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. М., 1999, с. 310.

11. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: „Юридический центр Пресс”, 2003, с. 260.

Սերգեյ ՄԱՐԱԲՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի
կազմակերպահրավական վարչության պետ

Հայկ ԵՐԵՄՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի
կազմակերպահրավական վարչության մասնագետ

ԽԱՐՂԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՅԱԿԱԶՄԻ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Խարդախության հանցակազմի նշանակությունը և քաղաքացիահրավական գործարքից սահմանազատելու որոշ հիմնախնդիրներ

Խարդախությունը քրեահրավական կենտրոնական արգելքներից մեկն է, որը ներկայումս իր գործողության ոլորտն ընդլայնել է ինչպես իրավակիրառական պրակտիկայում, այնպես էլ հատուկ հանցակազմերի ընդունման միջոցով:

Թեև գործող քրեական օրենսգրքում «խարդախություն» վերտառությամբ ընդամենը մեկ հոդված է սահմանված, սակայն խարդախության տարբեր դրսևորումներ առանձին հանցակազմերի միջոցով ամրագրված են քրեական օրենսգրքում: Խոսքը մասնավորապես վերաբերում է հետևյալ հանցակազմերին՝ գույքային վնաս պատճառելը խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով (184-րդ հոդված), ապօրինի ձեռնարկատիրությունը (188-րդ հոդված), կեղծ ձեռնարկատիրությունը (189-րդ հոդված), վարկը ոչ նպատակային օգտագործելը (191-րդ հոդված), անօրինական գործողությունները սնանկության ընթացքում (192-րդ հոդված), կանխամտածված սնանկությունը (193-րդ հոդված), կեղծ սնանկությունը (194-րդ հոդված), ապօրինի հակամրցակցային գործունեությունը (195-րդ հոդված), կեղծ գովազդը (198-րդ հոդված), հարկեր, տուրքեր կամ պարտադիր այլ վճարում-

ները վճարելուց չարամտորեն խուսափելը (205-րդ հոդված), սպառողներին խաբելը (212-րդ հոդված) և այլն: Հիշյալ հանցակազմերի դիսպոզիցիաների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք համարվում են խարդախության մասնավոր դրսևորումներ տարբեր ոլորտներում:

Ընդունված է այն մոտեցումը, որ խարդախությունը «փակում է» գույքային բարիքների պաշտպանության մեջ առկա «սողանքները», ինչը միշտ չէ որ ամբողջովին փակվում է գույքային հանցագործությունների վերաբերյալ սահմանված նորմերի համակարգով¹: Խարդախության հատկանիշներ պարունակող գործողությունները հաճախ կատարվում են բարդ տնտեսական հարաբերությունների ոլորտում և նրանց հետ աշխատանքը պահանջում է հատուկ մասնագիտական գիտելիքներ և հմտություններ: Այդ պատճառով խարդախությամբ կատարված հանցագործությունները, օրինակ, Գերմանիայում քննվում են դատավորների հատուկ կազմի կողմից՝ հողերի դատարանների տնտեսական գործերով պալատի կողմից²:

Խարդախության հանցակազմի մեկնաբանումը դատական պրակտիկայում որոշակի բարդությունների առաջ է կանգնում, հատկապես խնդրահարույց է խարդախությունը քաղաքացիահրավական դելիկտներից սահմանազատելու հարցը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի համաձայն՝ խարդախությունը՝ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքի զգալի չափերով հափշտակությունն է կամ ուրիշի գույքի նկատմամբ իրավունք ձեռք բերելը:

Օրենքով խարդախության որպես հափշտակության կատարման եղանակի դրսևորման ձևեր են նշվում խաբեությունը կամ վստահության չարաշահումը, ինչը ենթադրում է, որ եթե չկա խաբեություն կամ վստահության չարաշահում, ապա չկա նաև խարդախություն: Օրենքով խարդախության բաղադրատարր (այդ երևույթի պարտադիր հատկանիշ) է համարվում նաև ուրիշի գույքի հափշտակությունը կամ դրա նկատմամբ իրավունք ձեռք բերելը: Խարդախությունը հափշտակության տեսակ է, և ինչպես հափշտակության մյուս տեսակները նրա օբյեկտիվ կողմը հենց հափշտակությանն ուղղված գործողությունների կատարումն է և ոչ թե միայն խաբելը կամ վստահությունը չարաշահելը: Գերմանական գրականությունում գերիշխում է այս մոտեցումը. «Խարդախությունը ոչ միայն ոտնձգություն է տնտեսական շրջանառության մեջ ճշմարտության և վստահության դեմ, այլ նաև գույքային հանցագործություն է: Պատժելի է ոչ թե խաբեությունը, այլ խաբեությունը, որը վնաս է բերում հասարակությանը: Խարդախությունը որպես այդպիսին քաղաքացիական իրավախախտում (դելիկտ) է»³:

Պրոֆեսոր Վ. Յոկսը խարդախության և քաղաքացիաիրավական այլ դելիկտների տարբերակման համար հետևյալ օբյեկտիվ հանգամանքների վրա է ուշադրությունը հրավիրում.

ա) շուկայական տնտեսությունում գները որոշվում են առաջարկի և պահանջարկի միջոցով,

բ) գինն ընդհանրապես չի կարող լինել խարդախության առարկա, խարդախության առարկա կարող են լինել գնա-

գոյացնող գործոնները,

գ) գույքը տնտեսական գործոն է, որն օգտագործվում է օգուտ ստանալու համար,

դ) առավելագույն շահույթ ստանալու ձգտումը ոչ մեկին խորթ չէ, բայց այն ներհատուկ է մեր տնտեսությանը (*շուկայական տնտեսությանը-ընդգծումը մերն է*),

ե) խարդախություն առկա չէ, երբ ստացված իրը օգտագործելու ցանկությունը կամ հնարավորությունը բացակայում է,

զ) խարդախությունը գնահատվում է քրեական և քաղաքացիական իրավունքների դրույթների համատեքստում⁴:

Հենց խաբեության բնույթն է կարևորը: Այն որոշում է կորուստը սոցիալական տեսանկյունից աղեկվատ է, թե ոչ, վարքագիծը դեռևս գործարք է, թե արդեն խարդախություն:

Խարդախության քրեաիրավական արգելքը վերջին միջոցն է (կռվանը) և չի կարող սահմանափակել այն, ինչը հավասարության ապահովման համար քաղաքացիական իրավունքը տալիս է պայմանագրի կողմերին⁵: Սա նշանակում է, որ քրեաիրավական միջոցները գործի են դրվում այն ժամանակ, երբ ամբողջովին սպառվել են քաղաքացիաիրավական պաշտպանության միջոցները կամ դրանք արդյունավետ չեն: Այս տեսանկյունից անընդունելի է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այս մոտեցումը. «...Պետությունը պարտավոր չէ գործող քաղաքացիական օրենսդրության պահանջների անտեսմամբ գործարքներ կնքած քաղաքացիների գույքային և այլ իրավունքների վերականգնումը դիտել հանրային շահի տիրույթում և հանրային միջոցներ ծախսելով՝ իրականացնել նշված մասնավոր շահերի քրեաիրավական պաշտպանություն:

Այդ մասնավոր շահերի պաշտպանությունը, որպես ընդհանուր կանոն, պետք է կատարվի մասնավոր իրավունք-

քի տիրություն՝ քաղաքացիաիրավական և քաղաքացիադատավարական միջոցներով»⁶:

Այս դիրքորոշումը նշանակում է, որ խարդախության հանցակազմը թեև նախատեսված է քրեական օրենսգրքով, բայց վճռաբեկ դատարանը հրաժարվում է խաբեությամբ (վստահությունը չարաշահելով) կատարվող սեփականության դեմ ուղղված արարքների համար անձանց պատժելուց՝ տուժողին ասելով՝ բարի լինելի չխաբվելիք: Դրանով պետությունը բախտի քմահաճույքին է թողնում քաղաքացու սեփականության իրավունքի պաշտպանությունը խաբեությամբ կատարվող ոտնձգություններից, ինչը կարող է բերել ոչ թե քաղաքացիաիրավական շրջանառության մեջ քաղաքացիական իրավունքի նորմերի պահպանման մշակույթի ձևավորմանը, այլ հակառակ էֆեկտը կարող է ունենալ՝ տուժողը կարող է ինքնադատաստանի կամ այլ հակաիրավական պաշտպանության միջոցի դիմել: Վճռաբեկ դատարանի այս դիրքորոշումն իրավական կարող է համարվել միայն այն դեպքում, երբ անձը ցանկանում է օգտվել պետության քաղաքացիաիրավական պաշտպանության միջոցներից, այլ ոչ թե քրեաիրավական: Այս դեպքում պետությունը կարող է ասել՝ տուժող, եթե չես պահպանել քաղաքացիաիրավական հարաբերությունները կարգավորող իմ կողմից սահմանված կանոնները, ես չեմ կարող քաղաքացիաիրավական միջոցներով քեզ պաշտպանել: Բայց սա չի նշանակում, որ պետությունը դրանով քաղաքացու սեփականության իրավունքը պաշտպանելու իր պոզիտիվ պարտավորություններն անթերի կատարել է: Պետությունը պետք է սահմանի մաս այլ երաշխիքներ անձի սեփականության իրավունքը վերականգնելու համար, որի համար պետք է գործի դրվեն քրեաիրավական պաշտպանության միջոցները:

Ստացվում է, որ խաբվող անձին պետությունն ասում է պահպանելիք քաղա-

քացիական իրավունքով սահմանված կանոնները, իսկ խաբողին որևէ պահանջ չի ներկայացնում: Ավելին, խաբողների համար չի սահմանում արգելք խաբելուց զերծ մնալու համար: Կարևոր է անձի կամքը, ով տալիս է իր գույքը խաբողին կամ այլ անձի: Իսկ կամքի երկու տարբերակ է առանձնացվում՝ սեփական և մուտրված սեփական: Առաջինի դեպքում ընդունելի է Վճռաբեկ դատարանի մոտեցումը, սակայն երկրորդի դեպքում՝ ոչ: Պետությունը, տուժողին ասելով, որ չխաբվելիք, պետք է երաշխիքներ ստեղծի, որպեսզի ուրիշներն էլ չխաբեն:

Այս մոտեցումը հիմնված է այն հայեցակարգի վրա, ըստ որի՝ միևնույն սոցիալական երևույթների վերաբերյալ ծագող հասարակական հարաբերությունները կարգավորելիս քրեական իրավունքը պարտադիր կապված է իրավունքի այլ ճյուղերի հետ: Այդ կապերին բնութագրական է այն, որ քրեաիրավական կարգավորումների կողմից ամբողջությամբ հաշվի են առնվում միևնույն սոցիալական բարիքների վերաբերյալ իրավունքի այլ ճյուղերի նորմերի կողմից ծագող հասարակական հարաբերությունների կարգավորման կանոնները⁷: Ասվածի էությունն այն է, որ օրենսդիրը ձգտում է այս կամ այն հասարակական հարաբերությունը պաշտպանել նախևառաջ այլ միջոցներով՝ ոչ քրեաիրավական, հիմնվելով իրավունքի այլ ճյուղերի և բարոյական նորմերի վրա, իսկ քրեական իրավունքը (քրեական օրենքը) պաշտպանում է իրավունքի այլ ճյուղերի կողմից կարգավորվող հասարակական հարաբերությունները⁸: Քրեական իրավունքը պաշտպանում է այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք ծագում և ծավալվում են իրավունքի այլ ճյուղերի պաշտպանության օբյեկտ համարվող նյութական և ոչ նյութական բարիքների կապակցությամբ:

Այսինքն՝ յուրաքանչյուր հանցագործություն, ոտնձգելով այս կամ այն սո-

ցիալական արժեքների նկատմամբ, միաժամանակ համարվում է նաև քաղաքացիաիրավական կամ այլ իրավախախտում, ուստի շատ կարևոր է, թե ինչով պետք է տարբերվեն դրանք միմյանցից: Քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի իմաստով խարդախությունը՝ որպես հանցագործություն, քաղաքացիաիրավական պարտականությունների չկատարումից տարբերվում է օբյեկտիվ կողմով, հանցավորի նպատակով, քանի որ օբյեկտիվ կողմից դրանք կարող են նույնական լինել: Խարդախության դեպքում նպատակը ուրիշի գույքը հափշտակելն է (դիտավորությամբ անօրինական տիրանալը, իրենը կամ ուրիշինը դարձնելը), քաղաքացիաիրավական պարտականությունների չկատարման դեպքում անձը կամ նման նպատակ չի ունենում, կամ նման նպատակը եղել է մնում է գույքին օրինական ձևով տիրանալը: Մինևույն ժամանակ օրինական լինելու չափանիշն իր հերթին պայմանավորված է գույքը ձեռք բերել ցանկացողի նպատակով (դիտավորությամբ), մասնավորապես՝ թե ինչ ճանապարհով է նա ցանկանում այդ անել: Այդ ճանապարհների մի մասն իրավունքի նորմերով թույլատրվում է, իսկ մյուս մասն անթույլատրելի է համարվում: Խարդախությունը քաղաքացիաիրավական հարաբերության քողի տակ է թաքնված, իսկ քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների գերակշիռ մասը, մասնավոր սեփականության առկայությամբ պայմանավորված, որպես կանոն ենթադրում են «հատուցելիություն»: Խարդախության դեպքում հանցավորը ցույց է տալիս, որ նա ցանկանում է հատուցել (վերադարձնել) գույքի դիմաց, բայց իրականում նա այդպիսի ցանկություն չունի. նրա ցանկությունն ի սկզբանե խարդախության առարկա հանդիսացող գույքի անհատույց ձեռքբերումն է:

Իրավունքը, պաշտպանելով մասնավոր սեփականությունը, իրավական (օրինական) է համարում գույքի տնօրինումը,

տիրապետումը և օգտագործումը միայն սեփականատիրոջ կամքով: Կամքը նշանակում է ոչ միայն սեփականատիրոջ ցանկության առկայություն, այլև այդ ցանկության հիմքում ընկած օբյեկտիվ հանգամանքների (որոնք հաշվի առնելով սեփականատերը կատարում է գործարք) առկայության գիտակցում սեփականատիրոջ կողմից: Սեփականատերը (գործարքի կողմը) ինքն է կրում օբյեկտիվ հանգամանքների գիտակցման հետ կապված ռիսկը, սակայն, եթե օբյեկտիվ հանգամանքները գործարքի մյուս կողմը դիտավորությամբ խեղաթյուրում, թաքցնում է, ապա գործարքի կողմին թույլ չի տալիս գիտակցել օբյեկտիվ հանգամանքները, այդ պատճառով գործարքի այս կողմը չի կրում օբյեկտիվ հանգամանքների գիտակցման հետ կապված ռիսկը: Ստացվում է, որ խարդախության դեպքում գործարքի կողմը գույքը փոխանցել է ոչ իր կամքով, թեև ինքն է փոխանցել իր ձեռքով: Գույքի հափշտակությունն օրինական ձեռքբերումից տարբերակելու հիմքը սեփականատիրոջ իրական (նախորդ նախադասության մեջ կամքի վերաբերյալ արված դատողությունները հաշվի առած) կամքն է: Անդրադառնալով այս հարցին՝ Վճռաբեկ դատարանը ԵԿԳ/0176/01/09 քրեական գործով 2011 թվականի փետրվարի 24-ի իր որոշմամբ նշում է. «Թեև խարդախության պարագայում առկա է գույքի սեփականատիրոջ կողմից հանցագործին գույքը կամ դրա նկատմամբ իրավունքները փոխանցելու կամային ակտ, սակայն գույքը կամ դրա նկատմամբ իրավունքները փոխանցելու ակտի կամային բնույթը սեփականատիրոջ գիտակցության և կամքի վրա հանցագործի ունեցած ներգործության հետևանք է: Այս կապակցությամբ էական նշանակություն կարող է ունենալ, թե գույքն ուրիշին հանձնելու գործում ով է նախաձեռնություն դրսևորել: Արդյոք գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքները հանձնելու տուժողի մտադրությունն առաջացել է

Քրեական իրավունք

հանցավորի կողմից նրան համոզելու և հորդորելու արդյունքում»:

Գույքի հափշտակությունն օրինական ձեռքբերումից ճիշտ տարբերակում կատարելու համար պետք է գործարքի (խարդախությունը նաև անօրինական գործարք է) երկու կողմերի կամքը համադրվի. եթե մենք գույքի հափշտակությունն օրինական ձեռքբերումից տարբերակելու հիմքում դնենք միայն հանցավորի կամքը, ապա պրակտիկայում դժվարություններ կառաջանան արտաքին հատկանիշների հիման վրա դրանք տարբերակելիս:

Չանդրադառնալով այն հարցին, որ վստահության չարաշահումն ըստ էության նույն խաբեությունն է՝ վերլուծենք այս երկու երևույթների հատկանիշները (ատրիբուտները), որոնցով դրանք տարբերվում են մասն այլ երևույթներից: Խաբելը կամ վստահությունը չարաշահելը ենթադրում են ինչ-որ նպատակով (դիտավորությամբ) անձին մոլորության մեջ գցել: Այստեղ մեր կողմից օգտագործած «նպատակ (դիտավորություն)» և «մոլորության մեջ գցել» բառերի իմաստն այն է, որ առաջինը վերաբերում է հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմին, իսկ երկրորդը՝ օբյեկտիվ կողմին, այսինքն՝ խաբելը և վստահությունը չարաշահելը հանդիսանում են հանցակազմի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ կողմերի միաձուլվածք, այն նպատակի և գործողության համադրումն է, այն սոսկ գործողություն չէ, այլ նպատակամղված գործողություն: Այս մոտեցումն, ըստ էության իր արտացոլումն է գտել նաև Վճռաբեկ դատարանի վերոնշյալ որոշման մեջ, մասնավորապես՝ դատարանի կողմից խաբեության և վստահությունը չարաշահելու դրսևորումների վերաբերյալ արտահայտած մոտեցումներում:

Դատարանի մոտեցմամբ խաբեությունը դրսևորվում է երկու եղանակով՝ իրական, ճշմարիտ փաստերի դիտավորյալ խեղաթյուրման և ճշմարտության մասին լռելու: Իրական, ճշմարիտ փաստե-

րի դիտավորյալ խեղաթյուրման դեպքում հանցավորը գույքի սեփականատիրոջ կամ գույքի տիրապետողի մոտ սխալ պատկերացում է ստեղծում գույքը նրա տնօրինությանն անցնելու օրինական հիմքերի մասին և առաջ է բերում գույքի հանձնման օրինականության պատրանք (ակտիվ խաբեություն): Իրական, ճշմարիտ փաստերի խեղաթյուրումը կարող է իրականացվել կամ բանավոր խոսքի միջոցով, կամ դրսևորվել որոշակի գործողություններով: Գործողությունների միջոցով փաստերի խեղաթյուրումը, սակայն ենթադրում է տուժողի վրա հանցագործի առավել ակտիվ ներգործություն: Ճշմարտության մասին լռելու դեպքում հանցավորը դիտավորյալ լռում է իրավական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքների մասին, որի արդյունքում գույքի սեփականատերը կամ գույքը տիրապետողը մոլորության մեջ են ընկնում գույքը հանցավորին հանձնելու օրինական հիմքերի առկայության հարցում (պասիվ խաբեություն): Ճշմարտության մասին լռելը քրեորեն պատժելի է այն դեպքում, երբ հանցագործը պարտավոր էր տուժողին իրազեկել այնպիսի հանգամանքների մասին, որոնց իմացության արդյունքում տուժողը մոլորության մեջ չէր ընկնի:

Վստահությունը չարաշահելն ուրիշի գույքին տիրանալու կամ դրա նկատմամբ իրավունք ձեռք բերելու նպատակով հանցավորի կողմից, նրա և գույքի սեփականատիրոջ կամ գույքը տիրապետողի միջև ձևավորված վստահության հարաբերությունների օգտագործումն է: Արարքը խարդախություն որակելու համար բավարար չէ, որ անձն իր արարքներով կամ որոշակի հանգամանքների բերումով տուժողի մոտ վստահություն վայելի, այլ անհրաժեշտ է, որպեսզի վերջինս համոզի տուժողին իրեն փոխանցել գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքները: Հանցագործի նկատմամբ տուժողի վստահությունը կարող է ինչպես իրավական, այնպես էլ փաստական հիմքեր ու-

նենալ: Այլ կերպ՝ հանցավորի և տուժողի միջև առկա վստահության վրա հիմնված հարաբերությունները կարող են բխել ինչպես նրանց միջև առկա պայմանագրից, լիազորագրից և այլն, այնպես էլ առաջանալ հանցավորի և գույքը հանձնողի անձնական հարաբերություններից, հանցավորի կողմից նախկինում դրսևորած վարքագծից, հանցավորի անձնավորությունից և այլն:

Այսպիսով, խաբելը և վստահությունը չարաշահելը միայն օբյեկտիվ կողմի դրսևորման եղանակ համարելը ճիշտ չէ, քանի որ մենք այս դեպքում հանցագործության կատարման եղանակից սուբյեկտիվ տարրը դուրս չենք բերում և թվում է, թե քաղաքացիաիրավական պարտականության չկատարումից խարդախության տարբերակումը օբյեկտիվ կողմով է արվում, մինչդեռ ինչպես նշեցինք, տարբերակումը միայն սուբյեկտիվ կողմին է վերաբերում, այն կախված է նրանից, թե անձը ինչպես է վերաբերվում իր արարքին, եթե նա գիտակցում և ցանկանում է անօրինական ճանապարհով և անհատույց տիրանալ ուրիշի գույքին, ապա դա խարդախություն է, իսկ քաղաքացիաիրավական պարտականության չկատարման դեպքում անձը չի ցանկանում անօրինական ճանապարհով և առանց հատուցելու տիրանալ ուրիշի գույքին: Խարդախությունը նույնպես քաղաքացիաիրավական հարաբերության չկատարում է, սակայն ավելի մեծ հանրային վտանգավորությամբ, քանի որ այս դեպքում օբյեկտիվ հանգամանքները գործարքի մի կողմը դիտավորությամբ խեղաթյուրում, թաքցնում է, դրանով գործարքի մյուս կողմին թույլ չի տալիս գիտակցել օբյեկտիվ հանգամանքները և իր կամքով տնօրինել իր սեփականությունը: Խարդախությունը քաղաքացիաիրավական հարաբերության չկատարման այլ դեպքերից տարբերվում է իր սուբյեկտիվ կողմի «շնորհիվ», քանի որ հանցավորն ուղղակի դիտավորությամբ խախտում է անձի սեփականու-

թյան իրավունքը, հանդես է գալիս որպես քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների անբարեխիղճ մասնակից և խաթարում է քաղաքացիաիրավական բնականոն հարաբերությունները: Քաղաքացիաիրավական պարտականությունների չկատարման այլ դեպքերում անձը նույնպես անբարեխիղճ կարող է համարվել, բայց խարդախության դեպքում անբարեխիղճությունը հանցավորի ուղղակի դիտավորությամբ է առաջանում: Ուղղակի դիտավորությունը միշտ ենթադրում է նպատակի առկայություն: Անձը, ով նպատակադրված է խախտում քաղաքացիաիրավական հարաբերությունները կարգավորող և պաշտպանող իրավունքի նորմերն ավելի վտանգավոր է, քան անձը, ով դա նպատակադրված չի անում:

Արտասահմանյան փորձը.

Խարդախությունը, իր հանրային վտանգավորության բարձր աստիճանով պայմանավորված, արգելվում է բոլոր պետությունների քրեական օրենսգրքերով:

Նախկին Խորհրդային Միության անդամ պետությունների քրեական օրենսգրքերում որպես կանոն խարդախությունը նախատեսվում է առանձին հոդվածով և սահմանվում է խաբելության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքի հափշտակություն (Բելառուսում, Գրդրգստանում, Ուզբեկստանում՝ տիրանալը, Մոլդովայում՝ անօրինական ստանալը, Լատվիայում՝ ստանալը) կամ ուրիշի գույքի նկատմամբ իրավունք ձեռք բերելը, *Ռուսաստանի քրեական օրենսգրքի 159, Բելառուսի՝ 209, Գազախստանի՝ 177, Գրդրգստանի՝ 166, Լատվիայի՝ 177, Ուզբեկստանի՝ 168, Թուրքմենստանի՝ 228 հոդվածներ:* Որպես առանձնահատկություն կարելի է նշել Լատվիայի քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածը, որով որպես խարդախության առանձին տեսակ նախատեսված է ապահովագրական խարդախությունը:

Քրեական իրավունք

Հոլանդիայի քրեական օրենսգրքի 25-րդ՝ «Խաբեություն» բաժնում նախատեսված է 18 հոդված, որոնք սահմանում են խարդախության մասնավոր դեպքերը:

326-րդ հոդված՝ անձը, ով իր կամ այլ անձի համար անօրինական եկամուտներ ստանալու նպատակով կեղծ անվան յուրացմամբ կամ հնարամիտ ճարակությամբ կամ կեղծիքի միջոցով տուժողին հակում է սեփականությունից հրաժարվելուն, առևտրական տեսանկյունից դրամական արժեք ունեցող տեղեկությունները հասանելի դարձնելուն, պարտք ստանձնելուն կամ պահանջից հրաժարվելուն, մեղավոր է համարվում դիտավորությամբ մոլորության մեջ գցելու համար:

326a հոդված, լրացվել է 21.12.1994թ-ին՝ անձը, ով մասնագիտության կամ սովորական գործունեության հնարավորությունն օգտագործելով իր կամ այլ անձի համար գնում է ապրանքներ, որոնց համար ամբողջովին չի վճարում:

326b հոդվածը, որը լրացվել է 21.12.1994թ-ին, պատասխանատվություն է սահմանում գրական, գիտական, արվեստի կամ արհեստի ստեղծագործության հետ կապված խարդախությունների համար:

326c հոդվածը, որը լրացվել է 21.12.1994թ-ին, պատասխանատվություն է սահմանում այն անձի համար, ով լրիվ վճարելուց խուսափելու նպատակով տեխնոլոգիական միջոցների կամ կեղծ ահազանգերի օգնությամբ օգտվում է հեռահաղորդակցության կապով բնակչությանն առաջարկվող ծառայություններից:

327 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ապահովագրական խարդախության համար՝ ապահովագրական պայմանագիր կնքելիս գույքի վերաբերյալ կեղծ տեղեկություններ ներկայացնելիս:

328 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ապահովագրական

խարդախության համար՝ ապահովագրական պատահարի վրա հասնելուն ուղղված կոնկրետ դիտավորյալ գործողությունների համար:

328bis հոդվածը, որը լրացվել է 21.12.1994թ-ին, պատասխանատվություն է սահմանում հանրությանը կամ կոնկրետ անձին խաբեության միջոցով շուկայում անառողջ մրցակցություն ստեղծելու համար:

328ter հոդվածը, որը լրացվել է 21.12.1994թ-ին, պատասխանատվություն է սահմանում, բացի հանրային ծառայողի պաշտոնից այլ պաշտոն զբաղեցնող կամ գործատուի մոտ ծառայող կամ գործակալ հանդիսացող անձի կողմից իր գործողության կամ անգործության համար նվեր կամ նվերի խոստում է ընդունում կամ հանձնարարություն կատարելու ընթացքում նվեր կամ նվերի խոստում ընդունելու փաստն անբարեխղճորեն թաքցնում է իր պետից կամ գործատուից:

328quater հոդվածը, որը լրացվել է 16.06.1994թ-ին, պատասխանատվություն է սահմանում այն անձի համար, ով իր կամ իր կողմից վարձված անձի վրա դրված որոշակի իրավական պարտականություն (դատական պաշտոնյաներին հեռահաղորդակցության կապի վերաբերյալ տեղեկություն տրամադրելը, հեռահաղորդակցության կապի ձայնագրում (տեսագրում) կատարելը կամ դրան օժանդակելը) չկատարելու համար նվեր կամ նվերի խոստում է ընդունում:

329 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում գնորդներին խաբելու համար:

329 bis հոդվածը, որը լրացվել է 10.03.1984թ-ին, պատասխանատվություն է սահմանում կոնոսամենտ տիրապետողի կողմից հանդիպակաց պարտավորություններ կատարելու կամ շահույթ ստանալու նպատակով կոնոսամենտի բազմաթիվ կրկնօրինակներ դիտավորյալ կերպով իր մոտ պահելու համար:

330 հոդվածը պատասխանատվու-

թյուն է սահմանում կեղծված մթերք, խմիչք կամ դեղորայք վաճառող կամ մատակարարող անձի համար, եթե նա գիտեր դրանց կեղծված լինելու մասին:

331 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում կապալառուի, ճարտարապետի կամ շինանյութ վաճառողի, շինարարական աշխատանքները վերահսկողի կողմից նախագծման կամ շինարարական աշխատանքների կամ շինանյութի մատակարարման ընթացքում ցանկացած ձևի խաբեության կամ դա դիտավորյալ թույլ տալու համար, եթե դա կարող է մարդկանց, սեփականությունը կամ պատերազմական ժամանակ պետության անվտանգությունը ռիսկի ենթարկել:

332 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ռազմածովային նավատորմի կամ բանակի օգտագործման համար մատակարարումների ընթացքում խաբեության կամ դա դիտավորյալ թույլ տալու համար, եթե դա պատերազմական ժամանակ կարող է ռիսկի ենթարկել պետության անվտանգությունը:

333 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում այն անձի համար, ով իր կամ այլ անձի համար անօրինական օգուտ ստանալու նպատակով մասնավոր տարածքների սահմանանիշերը տեղափոխում, ոչնչացնում, շարքից հանում է:

334 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում այն անձի համար, ով իր կամ այլ անձի համար անօրինական եկամուտ ստանալու նպատակով կեղծ տեղեկություններ տարածելու միջոցով ապրանքների, բաժնետոմսերի կամ այլ արժեթղթերի գների աճ կամ անկման է ուզում հասնել:

336 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ձեռնարկատիրոջ, տնօրենի, ընկերակցության գործադիր անդամի կամ իրավաբանական անձի կամ առևտրային ընկերակցության դիտորդ խորհրդի անդամի կողմից հասարակությանը դիտավորյալ կեղծ հաշ-

վարկներ, հաշվեկշիռ, եկամուտների և կորուստների հաշիվ, եկամուտների և ծախսերի հաշվետվություն ներկայացնելու կամ այդպիսի փաստաթղթերի վերաբերյալ կեղծ բացատրություններ տալու, կամ դրանք դիտավորյալ թույլ տալու համար:

327 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում այն անձի համար, ով դիտավորյալ առանց արտահանելու ակնհայտ մտադրության Նիդերլանդներ է ներմուծում, վաճառում, առաջարկում է վաճառել, մատակարարում, անհատույց տրամադրում է, կամ վաճառելու կամ անհատույց տրամադրելու նպատակով առկա ունի.

ա) կեղծ, կեղծված կամ անօրինական ապրանքային նշանների արտադրանքներ,

բ) ապրանք կամ տարա, որի վրա կեղծ ձևով արտացոլված է այլ անձի ֆիրմային անունը կամ ապրանքային նշանը,

գ) ծագման վայրի կեղծ նշումով ապրանքներ և ապրանքներ, որոնց տրված է շինծու ֆիրմային անվանում,

դ) այլ անձի պատկանող ֆիրմային անվանմանը կամ ապրանքային նշանին, անկախ դրանց ունեցած նշանակությունից (արժեքից), նմանակեցված ապրանք կամ տարա:

Գերմանիայի քրեական օրենսգրքի 263-րդ պարագրաֆի 1-ին մասի համաձայն՝ ով իր կամ երրորդ անձի համար հակաիրավական գույքային օգուտ ստեղծելու նպատակով կեղծ, խեղաթյուրված փաստեր ներկայացնելու կամ ճշմարիտ փաստերը թաքցնելու ճանապարհով այլ անձի զգում է մոլորության մեջ՝ կամ պահում է մոլորության մեջ՝ դրանով իսկ վնաս հասցնելով նրա գույքին:

Բուլղարիայի քրեական օրենսգրքում նույնպես առկա է «խաբեություն» վերնագրով բաժին՝ 4-րդ բաժինը, որն ունի 6 հոդված.

209 հոդվածով՝ խաբեություն է հա-

Քրեական իրավունք

մարվում, եթե որևէ անձ իր կամ այլ անձի օգտին գույքային օգուտ ստանալու նպատակով ինչ-որ անձի մոլորության մեջ է գցում կամ պահում է նրան իր մոտ առկա մոլորության մեջ և այդ ճանապարհով նրան կամ այլ անձի պատճառում է գույքային վնաս:

210, 211, 212 հոդվածներով սահմանված են խաբեության ծանրացնող հանգամանքները:

212a հոդվածով սահմանված են խախտասկան նորմեր խաբեությամբ ձեռք բերված գույքը վերադարձնելու համար:

213 հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ապահովագրողին խաբելու նպատակով իր ապահովագրված գույքը քանդելու, վնասելու կամ ոչնչացնելու համար:

Լեհաստանի քրեական օրենսգրքի 286-րդ հոդվածով պատասխանատվություն է նախատեսվում այն անձի համար, ով գույքային օգուտ ստանալու նպատակով այլ անձի մոլորության մեջ գցելով կամ մոլորությունից, կամ իր գործողությունների նշանակությունն ըմբռնելու անկարողությունից օգտվելով ստիպում է նրան անշահավետ ձևով տնօրինել իր կամ ուրիշի սեփականությունը:

Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի 146-րդ հոդվածով, որը վերնագրված է «Խարդախություն», պատասխանատվություն է սահմանվում այն անձի համար, ով անօրինական հարստանալու կամ ուրիշին հարստացնելու նպատակով ինչ-որ մեկին խաբեությամբ մոլորության մեջ է գցում՝ փաստեր պնդելու կամ դրանք թաքցնելու ճանապարհով, կամ խաբեությամբ ամրապնդում է նրա մոլորությունը և այդ կերպ մոլորության մեջ ընկածին դրդում է այնպիսի վարքագծի, որի արդյունքում վերջինս իրեն կամ այլ անձի վնաս է հասցնում: Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքով նախատեսված են խարդախության մասնավոր այլ դեպքեր, որոնց առանձնացման հիմքը հանցագործության կատարման եղանակն ու միջոցներն են, օրինակ՝ 147-րդ հոդվածով

պատասխանատվություն է սահմանված տվյալները մշակող սարքավորման միջոցով կատարվող խարդախության համար, 148-րդ հոդվածով պատասխանատվություն է սահմանված չեկային և վարկային քարտերի կամ վճարային այլ փաստաթղթերի միջոցով կատարվող խարդախության համար: Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքի այլ հոդվածներով նախատեսված են խարդախության առարկային վերաբերող այլ մասնավոր դեպքեր՝ 149-րդ հոդվածով պատասխանատվություն է սահմանված հյուրանոցում կամ ռեստորանում հաշիվը չվճարելու համար, 150-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում խաբեությամբ որևէ ծառայություն ստանալու համար, 150bis հոդվածը, խարդախության կանխման նպատակով, պատասխանատվություն է նախատեսում ապօրինի ապակողովորման համար նախատեսված տեխնիկական սարքեր, դրա մասեր կամ ծրագրեր արտադրելու, ներմուծելու, արտահանելու, փոխադրելու և թողարկելու համար:

Շվեյցարիայում ազգականին կամ ընտանիքի անդամին վնաս պատճառած խարդախությունը հետապնդվում է միայն բողոքի դեպքում:

Ճապոնիայի քրեական օրենսգրքի 246-րդ հոդվածի 1-ին մասում (Խարդախություն) ամրագրված է. «Նա, ով խաբեության միջոցով խլել է այլ անձի գույքը պատժվում է ...»: Նույն հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված է. «Նույն կերպ պատժվում է նա, ով նախորդ մասում նշված միջոցով ստացել է իր կամ այլ անձի օգտին անօրինական օգուտ»:

246-Պ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ճշմարտությանը հակասող էլեկտրամագնիսական գրառում պատրաստելու եղանակով հակաիրավական օգուտ ստանալու համար, այս հոդվածն ըստ էության համակարգչային տեխնիկայի օգտագործման միջոցով խարդախության կատարման մասին է:

247-րդ հոդվածով վատահոլության չա-

րաշահումը սահմանվում է որպես առանձին հանցակազմ և հողվածն այդպես էլ վերնագրված է՝ «Վստահության չարաշահում»։ «Նա, ով այլ անձի համար նրա գործերն է ղեկավարում իր կամ այլ անձի համար օգուտ ստանալու կամ այն անձին, ում գործերն ինքն է ղեկավարում վնաս հասցնելու մտադրությամբ կատարում է գործողություններ, որոնցով խախտում է իր պարտականությունները և դրանով իր վստահողին գույքային վնաս է հասցնում, պատժվում է...»:

248-րդ հողվածով խարդախությանը հավասարեցվում է այն անձի արարքը, ով, օգտվելով անչափահասի անփորձությունից կամ անձի տկարամտությունից, նրան դրդում է գույք հանձնելուն կամ օգտվելով դրանից իր կամ երրորդ անձի համար հակաիրավական գույքային օգուտ է ստանում:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքում նույնպես սահմանված են խարդախությանը վերաբերող մի շարք հողվածներ:

Հիմնականը Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 313.1 հողվածն է, որի համաձայն՝ խարդախությունը կատարվում է անձի կողմից կեղծ անուն կամ կեղծ կարգավիճակ (ստատուս), կամ իրական կարգավիճակը չարաշահելու, կամ խաբելու հնարքներ օգտագործելու ճանապարհով ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին մոլորության մեջ գցելով նրան հակել այն բանի, որպեսզի նա ի վնաս իրեն կամ երրորդ անձի տրամադրի դրամական միջոցներ, արժեթղթեր, նյութական արժեքներ կամ այլ գույք, տրամադրի ծառայություն կամ պարտականություններ առաջացնող կամ պարտականություններից ազատող գործարք կնքի:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 313-4-ից 313-6-րդ հողվածներում կարգավորված են խարդախությանը նմանվող արարքները: 313-4 հողվածը պատասխանատվություն է սահմանում այն անձի համար, որը չարամտորեն չարաշահում է անչափահասի կամ այն անձի,

ով տարիքի, հիվանդության, հոգեկան կամ ֆիզիկական հիվանդության կամ հղիության հետ կապված անհասկանալու, չիմացության կամ թույլ դրության հանգամանքները վերջիններին դրդում է այնպիսի գործողության կամ հրաժարվել որևէ գործություն կատարելուց, որը նրա համար ծայրահեղ ձեռնտու չէ...

313-5 հողվածը պատասխանատվություն է սահմանում խաբեբայության (ժուլիկության) համար, որն իրենից ներկայացնում է այն անձի արարքը, ով, իմանալով իր ոչ լրիվ վճարունակության մասին, կամ որոշել է չվճարել և համապատասխան վայրերում պատվիրում է խմիչք կամ սնունդ, վարձակալական բնակարան է վերցնում, եթե 10-ից ավել չի բնակվում այնտեղ, պահանջում է դիզելային վառելիքով լիցքավորել ավտոմեքենան, տաքսիով տեղափոխվել...

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի 4-րդ գլուխը՝ «Յուրացումների մասին», բովանդակում է 1-ին բաժինը՝ «Վստահությունը չարաշահելու մասին»: Հիշյալ գլխում ամրագրված 314-1 հողվածի համաձայն՝ վստահությունը չարաշահելը նշանակում է արարք, որը կատարվել է որևէ անձի կողմից որևէ երրորդ անձին ի վնաս դրամական միջոցներ, արժեթղթեր, նյութական բարիքներ կամ այլ գույք յուրացնելու ձևով, որոնք նրան տրվել են և որոնք նա պետք է վերադարձներ, ներկայացներ կամ որևէ ձևով օգտագործեր:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ գալիս ենք եզրակացության, որ

1) որոշ երկրներում փորձ է արվել կոնկրետացնել խարդախության օբյեկտիվ կողմին վերաբերող հատկանիշները, դրանց շարքում թվարկելով՝

ա) ...կեղծ, խեղաթյուրված փաստեր ներկայացնելու կամ ճշմարիտ փաստերը թաքցնելու... գործողություններ կատարելու միջոցով (Գերմանիա, Շվեյցարիա)։

բ) ... կեղծ անվան յուրացմամբ կամ հնարամիտ ճարակությամբ կամ կեղծի-

քի միջոցով տուժողին սեփականությունից հրաժարվելուն, առևտրական տեսանկյունից դրամական արժեք ունեցող տեղեկությունները հասանելի դարձնելուն, պարտք ստանձնելուն կամ պահանջից հրաժարվելուն հակելու միջոցով (Հոլանդիա)։

զ) ... անձի կողմից կեղծ անուն կամ կեղծ կարգավիճակ (ստատուս), կամ իրական կարգավիճակը չարաշահելու, կամ խաբելու հնարքներ օգտագործելու ճանապարհով... (Ֆրանսիա)։

2) գրեթե բոլոր երկրներում սահմանված էր խաբեության այնպիսի պարտադիր հատկանիշ, ինչպիսին **մոլորության մեջ գցելն** է կամ **մոլորության մեջ պահելը**։ Այսինքն՝ օբյեկտիվ կողմի վերոնշյալ գործողությունները կատարվում են անձին մոլորության մեջ գցելու կամ առկա մոլորությունը պահելու համար։ Ի դեպ, այս մասին խոսում է նաև վճռաբեկ դատարանն իր հիշյալ որոշման մեջ⁹։

3) բոլոր երկրներում սահմանված է այնպիսի հատկանիշ, ինչպիսին է գույքը հափշտակելը երրորդ անձի (անձանց) օգտին¹⁰։

4) գրեթե բոլոր երկրներում սահմանված է պատասխանատվություն «իր գործողությունների նշանակությունը ըմբռնելու անկարողությամբ օժտված անձանց խաբելով» գույքը հափշտակելու համար,

5) գրեթե բոլոր երկրներում սահմանված է խաբեությամբ հափշտակություն կատարելու նպատակը **հանցավորի կամ այլ անձի կողմից գույքային օգուտ ստանալը**։

6) բոլոր երկրներին բնորոշ էր, բացի խարդախության հիմնական հանցակազմից, խարդախության տարբեր դրսևորումներով ինքնուրույն հանցակազմերի առկայությունը։

7) որոշ երկրներում խարդախությունը դրսևորվում է միայն խաբեությամբ, իսկ վստահության չարաշահումն առանձնացված ինքնուրույն հանցակազմ է, որը բովանդակությամբ գրեթե համընկնում է

ՀՀ քրեական օրենսգրքի յուրացման և վատնման հանցակազմին (Ֆրանսիա, Ճապոնիա)։

Առաջարկություններ.

Վերոնշյալի հիման վրա կարելի է առաջարկել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի հանցակազմի հետևյալ խմբագրությունը։

«Խարդախությունը՝ խաբեությամբ իր կամ երրորդ անձի օգտին անօրինական զգալի գույքային օգուտ ստանալը», կամ

«Խարդախությունը՝ խաբեությամբ կամ վստահությունը չարաշահելով իր կամ երրորդ անձի օգտին ուրիշի գույքի հափշտակությունը կամ ուրիշի գույքի նկատմամբ իրավունք ձեռք բերելը»:

Որպեսզի նորմն առավել որոշակի լինի, առաջարկում ենք հոդվածում սահմանել նաև ծանոթություն և նրանում բացահայտել նաև խաբեության և վստահությունը չարաշահելու դրսևորման հնարավոր տարբերակները՝ հաշվի առնելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտած դիրքորոշումները: **Ի դեպ, կարևոր է նկատել, որ խաբեության իմաստը բացահայտված էր նաև 1922 թվականի ՀԽՍՀ քրեական օրենսգրքում, որի տակ ընդունված էր հասկանալ կեղծ տեղեկություններ հաղորդելը, ինչպես նաև պարտադիր հայտնելու ենթակա տեղեկությունները չարամտորեն թաքցնելը:**

Այսպիսով.

«Ծանոթություն. Խաբեությունը՝ գույքի սեփականատիրոջը կամ գույքը տիրապետողին մոլորության մեջ գցելու կամ մոլորության մեջ պահելու նպատակով իրական, ճշմարիտ փաստերի դիտավորյալ խեղաթյուրումն է կամ ճշմարտության մասին լռելը:

Վստահությունը չարաշահելը՝ ուրիշի գույքին տիրանալու կամ դրա նկատմամբ իրավունք ձեռք բերելու նպատակով հանցավորի կողմից, նրա և գույքի սեփականատիրոջ կամ գույքը տիրապետողի միջև իրավական կամ փաստական հանգամանքների հիման վրա ձևավոր-

ված վստահության հարաբերություններն օգտագործումն է»:

Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքում առանձին հոդվածներով սահմանել ապահովագրական խարդախությանը վերաբերող հանցակազմ, որը կունենա հետևյալ բովանդակությունը. «Ապահովագրական խարդախություն».

Ապահովագրական խարդախությունը՝ ապահովագրական գումարները ստանալու նպատակով սեփականատիրոջ կամ այլ անձի գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը, վնասելը, քաբցնելը կամ կեղծ տեղեկություններ ներկայացնելը պատժվում է...»:

Բացի այս, անհրաժեշտ է սահմանել նաև խարդախության այլ մասնավոր դրսևորումներ, որպես ինքնուրույն հանցակազմեր, օրինակ, ինչպես Ֆրանսիայի՝ խաբեբայությունը (ժուլիկությունը), ճակոմիայի՝ համակարգչային տեխնի-

կայի օգտագործման միջոցով խարդախությունը, Շվեյցարիայի՝ տվյալները մշակող սարքավորման միջոցով կատարվող խարդախության, չեկային և վարկային քարտերի կամ վճարային այլ փաստաթղթերի միջոցով կատարվող խարդախության, խաբեությամբ որևէ ծառայություն ստանալու համար, ապօրինի ապակողավորման համար նախատեսված տեխնիկական սարքեր, դրամասեր կամ ծրագրեր արտադրելու, ներմուծելու, արտահանելու, փոխադրելու և թողարկելու համար:

Ելնելով այն հանգամանքից, որ ՀՀ-ում առավել տարածված են խարդախության դեպքերը բարեկամական կապեր ունեցող անձանց միջև, առաջարկում ենք Շվեյցարիայի օրինակով ազգականին կամ ընտանիքի անդամին վնաս սպառնառած խարդախությունը դիտել որպես մասնավոր մեղադրանքի գործ:

1. *Жалинский А. Э.* Современное немецкое уголовное право. М., 2006, с. 449.

2. *Жалинский А. Э.*, там же.

3. *Жалинский А. Э.*, Современное немецкое уголовное право. М., 2006, с. 450.

4. *Жалинский А. Э.*, там же, с. 451.

5. *Жалинский А. Э.*, там же, с. 451.

6. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ԵԿԴ/0176/01/09 քրեական գործով 2011 թվականի փետրվարի 24-ի որոշումը, կետ 31-րդ:

7. *Брынза С. М.* Проблемы соотношения уголовной ответственности за имущественные преступления и гражданско-правовой деликтной ответственности. Соотношение преступлений и иных правонарушений: современные проблемы //Материалы IV Международной научно-практической конференции, посвященной 250-летию образования МГУ имени М.В.Ломоносова и состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М., 2005, с. 85-90.

8. ՀՀ քրեական իրավունք, ընդհանուր մաս, Երևան 2007, ԵՊՀ հրատարակչություն, 114-116 էջեր:

9. Ըստ դատարանի որոշման 25-րդ կետի՝ ...օբյեկտիվ կողմից խարդախությունը կատարվում է խաբեության կամ վստահությունը չարաչափելու եղանակով, **ինչի արդյունքում մոլորության մեջ ընկած սեփականատերը** կամ իրավատու այլ անձը կամավոր կերպով գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքները հանձնում է հանցագործին կամ այլ անձի կամ անձանց կամ չի խոչընդոտում վերջիններիս կողմից այդ գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքները վերցնելուն:

10. Թեև պետք է արձանագրել, որ Վճռաբեկ դատարանը վերոնշյալ որոշմամբ լուծում է տվել նաև այս հարցին, մասնավորապես նշելով, որ ... օբյեկտիվ կողմից խարդախությունը կատարվում է խաբեության կամ վստահությունը չարաչափելու եղանակով, **ինչի արդյունքում մոլորության մեջ ընկած սեփականատերը** կամ իրավատու այլ անձը կամավոր կերպով գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքները **հանձնում է հանցագործին կամ այլ անձի կամ անձանց** կամ չի խոչընդոտում վերջիններիս կողմից այդ գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքները վերցնելուն (կետ 25):

Վահե ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

ԵՊՀ դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ ավագ գիտաշխատող
Իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Լյուդմիլի ԳԱՎԹՅԱՆ

Իրավագիտության թեկնածու

Էմիլիա ՏԻՏԱՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո»
ՊՈԱԿ-ի իրավախորհրդատու

ՀԱՏՈՒԿ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՄԻՋԱՉԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ ՓՈՐՁԱԳԵՏԻ ԵՉՐԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՉԵՌՔ ԲԵՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ^{*1}

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

«Իրավաբանական հարցերով» փորձաքննություն նշանակելու արգելքը ենթադրում է, որ փորձաքննություն չի կարող նշանակվել և կատարվել իրավագիտության բնագավառի գիտելիքների կիրառման անհրաժեշտության դեպքում: Իրավաբանական գրականության մեջ ընդունված է այն մոտեցումը, ըստ որի՝ իրավագիտության բնագավառի գիտական տվյալները հաստուկ գիտելիքների շրջանակի մեջ չեն մտնում²: Այդ նկատառումներից ելնելով՝ իրավական հարցերով փորձաքննության նշանակումն անթույլատրելի է:

Ինչպես հայտնի է, իրավական հարցերով փորձաքննություն նշանակելու արգելքն իր ամրագրումն է գտել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 85-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, որի համաձայն՝ քրեական գործերով վարույթին իրավական հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում: Հարկ նշել, որ այս դրույթը ձևավորվել է դեռևս ԽՍՀՄ տարիներին, երբ ԽՍՀՄ Գե-

րագույն դատարանի պլենումն իր 16.02.1971թ. որոշմամբ արգելեց որևէ «իրավական» փորձաքննության անցկացումը: Այս որոշմամբ մեկ անգամ ևս կրկնվեց ԽՍՀՄ 1961թ. քրեական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածը, ըստ որի՝ փորձագետին պետք է առաջադրվեն հարցեր միայն իր հատուկ գիտելիքների սահմաններում, իսկ դատարանները պետք է հսկեն, որպեսզի փորձագետին չառաջադրվեն իրավական բնույթի հարցադրումներ:

Իրավական հարցերով փորձաքննության կատարումն արգելող դրույթներ են բովանդակում նաև այլ իրավական ակտեր: Օրինակ՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն՝ փորձագետի եզրակացության՝ իրավական հարցերին վերաբերող մասը չունի ապացուցողական նշանակություն:

Միաժամանակ, ի տարբերություն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության

* Սկիզբը՝ նախորդ համարում:

օրենսգիրքն իրավական (իրավաբանական) հարցերով փորձաքննության կատարումն արգելող որևէ դրույթ չի նախատեսում: Ավելին, մեր քաղաքացիադատավարական օրենսդրությունը, այս կամ այն կերպ չսահմանափակելով հատուկ գիտելիքների պատկանելիության ոլորտը, կարծես թե թույլատրում է փորձաքննություն նշանակել նաև իրավական բնույթի հարցերի պարզաբանման համար³:

Հայտնի է, որ իրավունքի հարցերով փորձաքննություն նշանակելու օրենսդրական արգելքի գոյությունը պայմանավորված է նրանով, որ դատավորներն իրենք են «իրավունքի փորձագետները», և իրավական (իրավաբանական) հարցերով փորձաքննության կատարման անհրաժեշտություն չկա:

Մ.Կ. Տրեուշնիկովի սահմանմամբ. «Դատավորները գիտեն օրենքը և իրավունքը», այդ պատճառով նորմերի մեկնաբանության, կիրառման և այլ իրավաբանական հարցերի լուծումը պետք է իրականացնեն հենց նրանք, իսկ փորձագետները «վիաստերի վկաներն են». վերջիններս միայն փաստերն են հաստատում կամ ժխտում⁴:

Այս մոտեցման հիմքում հատկապես ընկած է թե՛ ռոմանագերմանական և թե՛ անգլո-սաքսոնական իրավական համակարգերում ավանդաբար գործող *jura novit curia* սկզբունքը (կանխավարկածը), որը լատիներենից թարգմանաբար նշանակում է՝ «դատավորները գիտեն իրավունքը», «դատարանին իրավունքը հայտնի է»⁵:

Ռուսաստանի Դաշնությունում (ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունում), նույնպես գործում է *jura novit curia* կանխավարկածը, այդ իսկ պատճառով իրավունքի նորմերի բացահայտման, հետազոտման և ուսումնասիրման, այսինքն՝ իրավունքի հարցերի ընկալման և մեկնաբանման համար դատավարությունում նախատեսված չէ իրավական փորձաքննության նշանակման հնարավորություն: Փորձագետները «վիաստի վկաներն են»⁶:

Փորձագետը պետք է պատասխան տա ոչ թե իրավունքի, այլ փաստի հարցերով⁷:

Կարծում ենք՝ ժամանակակից պայմաններում քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական դատավարությունում իրավունքի հարցերով փորձաքննության նշանակման և կատարման հնարավորությունը վերանայման կարիք ունի, հատկապես, եթե հաշվի առնենք նաև, որ *jura novit curia* սկզբունքը թույլ է տալիս մի շարք բացառություններ: Այս առումով պետք է նշել, որ, օրինակ, Անգլիայի 1972թ. «Ապացույցների մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ անձը, որը համապատասխան որակավորում ունի իր գիտելիքների կամ փորձի համաձայն, իրավասու է տալ փորձագիտական եզրակացություն օտարերկրյա պետության իրավունքի կապակցությամբ: Այսինքն՝ Անգլիայում օտարերկրյա իրավունքի հարցերով թույլատրվում է ստանալ փորձագետի (մասնագետի) եզրակացություն, որը *jura novit curia* սկզբունքի բացառություններից է⁸: Ավելացնենք նաև, որ օտարերկրյա իրավունքի հարցերով փորձաքննության նշանակման և նման փորձագիտական եզրակացության թույլատրելիությունը բնորոշ է հատկապես ընդհանուր իրավունքի երկրներին՝ Ավստրալիա, Նոր Զելանդիա, Հարավային Աֆրիկա և այլն⁹:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, այսպիսով, որևէ բացառություն չի նախատեսում *jura novit curia* սկզբունքից: Ինչ վերաբերում է քաղաքացիական դատավարությանը, ապա պետք է նկատել, որ մեր քաղաքացիադատավարական օրենսդրությամբ օտարերկրյա իրավունքի հարցերով մասնագիտական օժանդակության անհրաժեշտության դեպքում ՀՀ դատարաններն իրավասու են ոչ թե նշանակել փորձաքննություն, այլ ընդամենը ներգրավել համապատասխան մասնագետների: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Օտարերկրյա նորմերի գոյությունը և բո-

վանդակությունը պարզելու նպատակով՝ դատարանը կարող է սահմանված կարգով դիմել Հայաստանի Հանրապետությունում և արտասահմանում գտնվող իրավասու մարմինների աջակցությանը կամ ներգրավել մասնագետների»¹⁰:

Չնայած այս իրավակարգավորմանը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը դատավարության մասնակիցների ցանկում չի նախատեսել «մասնագետ» սուբյեկտին՝ չսահմանելով վերջինիս իրավունքները և պարտականությունները: Ի տարբերություն այս բացթողմանը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը մասնագետին համարել է քրեական դատավարության մասնակից (ՀՀ քր. դատ. օր. հոդված 6, 32-րդ կետ), սակայն, ինչպես արդեն նշել ենք, սահմանափակել է իրավական հարցերով մասնագիտական օժանդակություն ստանալու հնարավորությունը:

Այսպիսով, մեր կարծիքով, քրեական գործերով միջազգային իրավական օգնության շրջանակներում իրականացվող հանցագործությունների քննության գործընթացում, ինչպես նաև օտարերկրյա անձանց մասնակցությամբ գործերի վարույթի ընթացքում ծագող իրավական հարցերով, համապատասխանաբար, ՀՀ քրեադատավարական և քաղաքացիադատավարական օրենսդրությամբ վարույթն իրականացնող մարմինն պետք է իրավունք վերապահել այդ հարցերով նշանակելու իրավական փորձաքննություն՝ գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները համապատասխան փորձագիտական եզրակացությամբ հաստատելու համար: Նման կարգավորման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է անդրազգային և միջազգային հանցավորության զարգացման տեմպերով, ինչպես նաև այն հանգամանքով, որ տնտեսական հարաբերությունների զարգացման և կատարելագործման հիմքի վրա անընդհատ զարգացող հանրային, օտարերկրյա, ինչպես նաև միջազգային մասնավոր իրավունքը, դրանց բովանդակությունը կազմող դրույթ-

ները և միջազգային իրավական եզրաբանությունը կազմում են հատուկ գիտելիքների առանձին բնագավառ, որին կարող են տիրապետել միայն այդ բնագավառում մասնագիտացված (որակավորված) իրավագետները: Չնայած այդ գիտելիքները վերաբերում են իրավունքի հարցերին և իրենց բնույթով իրավաբանական են՝ այնուամենայնիվ, չպետք է սահմանափակել այդ հարցերով փորձաքննություն նշանակելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի իրավունքը: Օտարերկրյա իրավունքի հարցերով փորձաքննություն նշանակելու իրավասության սահմանման անհրաժեշտությունը բխում է նաև գործի արդարացի քննության և ողջամիտ ժամկետում որակյալ արդարադատության իրականացման շահերից:

Բացի օտարերկրյա նորմի ճիշտ մեկնաբանման և կիրառման անհրաժեշտությունից, իրավական փորձաքննության նշանակման և կատարման հնարավորության նախատեսման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև հասարակական հարաբերությունների բազմազանությամբ, որոնք ենթարկված են իրավական կարգավորման: Ներկայիս պայմաններում ընդունվում են բազմաթիվ նորմատիվ իրավական ակտեր, որոնք կոչված են կարգավորելու տարատեսակ հասարակական հարաբերություններ, և արագ զարգացող այդ հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորումներին հետևելը պարզապես անհնարին է: Ինչպես արդարացիորեն նշում է Յու. Ա. Տիխոմիրովը. «Իրավունքը օրենքների կարծրացած հավաքածու չէ: Այն փոփոխվում և զարգանում է պետության ու հասարակության զարգացմանը զուգահեռ»¹¹:

Ընդ որում, քրեական գործերի քննության գործընթացում հաճախ անհրաժեշտություն է առաջանում ուսումնասիրել մի շարք իրավական ակտեր, որոնք առնչվում են քրեական գործով ապացուցման ենթակա տարատեսակ հանգամանքներին: Միաժամանակ, շատ դեպքերում իրավական ակտերն առանձնանում են իրենց եր-

կիմաստությամբ, բովանդակում են բացթողումներ, թերություններ կամ հակասություններ, ձևակերպված են լինում բարդ օրենսդրական լեզվով, ինչը վարույթն իրականացնող մարմնի համար էականորեն դժվարացնում կամ անհնարին է դարձնում դրանց անսխալ կիրառման հնարավորությունը առանց համապատասխան ոլորտի մասնագետների մասնագիտական օժանդակության: Այս առումով, ինչպես արդարացիորեն նշում է Լ.Գաուխմանը, առանց իրավական փորձաքննության գրեթե անհնարին է կիրառել քրեաիրավական նորմերը, հատկապես, որոնք ունեն բլանկետային դիսպոզիցիա¹²:

«Զննիչի, հետաքննության մարմնի աշխատակցի, դատախազի, դատավորի վրա պարտավորություն դնել, որ նրանք պետք է տիրապետեն իրավունքի այսօր հայտնի բոլոր ճյուղերին և ենթաճյուղերին, որոնց իմացությունը կարող է պահանջվել նախաքննության ընթացքում կամ քրեական գործերի քննության ժամանակ, կնշանակի նրանց դնել դժվարին, նույնիսկ անելանելի իրավիճակի մեջ. յուրացնել այդ գիտելիքները որակյալ և պատասխանատու որոշումներ ընդունելու պահանջվող ծավալով, ամհնար է դառնում»¹³:

Հարկ է նշել, որ իրավական գիտելիքներն առաջին անգամ դասվեցին հատուկ գիտելիքների շարքին 1994թ., երբ ՌԳ-ում սկսեց կիրառվել իրավական փորձաքննության պրակտիկան: «ՌԳ-ի սահմանադրական դատարանի մասին» 21.07.1994թ. դաշնային օրենքի 63-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՌԳ-ի սահմանադրական դատարանի նիստերին կարող է որպես փորձագետ հրավիրվել այն անձը, ով տիրապետում է քննարկվող գործին վերաբերող հատուկ գիտելիքներին:

Իրավական փորձաքննությունների հարցը սուր վիճաբանությունների տեղիք տվեց հատկապես դատավարագետների շրջանում: Ոմանց կարծիքով իրավական փորձաքննությունը մեծ նշանակություն ու-

նի քրեական գործերի արդյունավետ քննության համար, քանի որ ոչ դատավորները, ոչ էլ դատախազները չեն կարող ամբողջությամբ տիրապետել բոլոր իրավական գիտելիքներին¹⁴:

Դատավարագետների մյուս խումբը կարծում է, որ իրավական փորձաքննության դեպքում հնարավոր չէ օբյեկտիվ կերպով գնահատել եզրակացությունը, քանի որ միշտ կլինի «ավելի հմուտ իրավաբանի կողմից տրված եզրակացություն» սուբյեկտիվ գործոնը: Բացի դրանից, ծագում են մի շարք դիլեմաներ, օրինակ՝ ինչպես որոշել իրավագետ-փորձագետի ձեռնահասության սահմանները, կամ ինչպես պետք է որոշել, որ եզրակացությունը սխալ է կամ տրվել է սխալ եզրակացություն, եթե ի նկատի ունենք աֆորիզմատիկ, բայց արդարացիորեն ասված «երկու իրավաբան՝ երեք կարծիք» արտահայտությունը¹⁵: Ընդ որում, մասն վիճաբանությունները լայն տարածում ստացան մաս եվրոպական երկրներում, որոնք, չգալով ընդհանուր հայտարարի, այդ հարցը լուծել են՝ ելնելով իրենց իրավական համակարգի առանձնահատկություններից¹⁶:

Յու. Կորուխովը «իրավական» կամ «իրավաբանական» փորձաքննությունը համարում է արատավոր և թերի: Հեղինակը իրավական գիտելիքները դասում է հատուկ գիտելիքների թվին, սակայն նշում է, որ այդ հատուկ գիտելիքներին պարտավոր են տիրապետել բոլոր դատավորները, քննիչները, դատախազները, բոլոր նրանք, ովքեր իրականացնում են նախնական և դատական քննությունը¹⁷: Ըստ նշված հեղինակի՝ իրավական փորձաքննությունները թույլատրելի կարող են լինել միայն սահմանադրական դատարանում օտարերկրյա նորմի կիրառման ժամանակ, սակայն դրանց կիրառումը քրեական դատավարությունում բացառված է: Համապատասխան մարմինը, իրավական փորձաքննություն նշանակելով, ապացուցման բեռը դնում է փորձագետի վրա, ինչը հակասում է վերջինիս կողմից իրականացվող ֆունկ-

ցիաներին: Այնուամենայնիվ, Յու. Կորուխովը համաձայնվում է Լ. Գաուխմանի հետ՝ գտնելով, որ բլանկետային դիսպոզիցիաների հետ կապված խնդիրները պետք է լուծում ստանան իրավական փորձաքննության կատարման ճանապարհով:

Ինչպես արդեն նշել ենք, բլանկետային դիսպոզիցիաների շատ ենք հանդիպում հատկապես տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններին վերաբերող հողվածներում: Նման իրավիճակում իրավասու մարմինը, փաստորեն, պարտավոր է, առաջին հերթին՝ առանց բացառության իմանալու այն բոլոր իրավական նորմերը, որոնք կարգավորում են համապատասխան հարաբերությունների համակարգը, երկրորդ՝ վերլուծել այդ նորմերը ինչպես առանձին-առանձին, այնպես էլ համակցության մեջ, երրորդ՝ այդ վերլուծության արդյունքում գտնել այն նորմերը, որոնցում նշված իրավախախտումները պարունակում են հանցագործության հատկանիշներ, և, վերջապես՝ որոշել՝ արդյո՞ք այդ իրավախախտումը համարվում է քրեորեն պատժելի¹⁸:

Ե.Ռ. Ռոսինսկայան նշում է, որ իրավունքի տարբեր ոլորտներում գիտակ անձինք արդեն երկար ժամանակ է, ինչ ներգրավվում են ինչպես քրեական, այնպես էլ քաղաքացիական և վարչական գործերին որպես խորհրդատուներ: Այլ կերպ ասած՝ նրանց հատուկ գիտելիքներն օգտագործվում են ոչ դատավարական ձևով: Նման խորհրդատվությունները հիմնականում իրենցից ներկայացնում են իրավունքի ոլորտի կոնկրետ հարցերի ուսումնասիրություններ, ներկայացվում են գրավոր ձևով՝ որպես մասնագետի կարծիք: Այդ փաստաթուղթը չունի դատավարական կարգավիճակ և պրակտիկայում դրա օգտագործումը երկակի բնույթ է կրում. կամ դրանում պարունակող տեղեկությունները փաստաբանը (երբեմն նաև քննիչը կամ դատավորը) «ներառում» է դատավարական փաստաթղթերում (ընդ որում վերը նշված փաստաթղթի անվանումը շատ դեպքերում չի էլ հիշատակվում), կամ օրենքով

սահմանված կարգով այն կցվում է գործի նյութերին որպես գրավոր ապացույց (քաղաքացիական դատավարությունում) կամ այլ փաստաթուղթ (քրեական դատավարությունում)¹⁹:

Քրեական և քաղաքացիական մի շարք գործերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ իրավագետ-փորձագետների կողմից կատարվող ուսումնասիրության արդյունքները կցվում են գործին ինչպես պաշտպանության, այնպես էլ մեղադրանքի կողմի ներկայացմամբ:

Ավելին, վերոշարադրյալի համատեքստում իրավական հարցերով փորձաքննության հետ կապված անհրաժեշտ է պարզել, թե որոշակի տեսակի փորձաքննությունների կատարման գործընթացում որքանով է հնարավոր խուսափել իրավական հարցերից և «իրավական գնահատականներից», և արդյո՞ք այդ դեպքում «իրավական գնահատականներ» պարունակող փորձագիտական եզրակացությունը պետք է համարել իրավական փորձաքննության արդյունքում տրված եզրակացություն և այդ հիմքով մերժել գործով որպես թույլատրելի ապացույց օգտագործելու հնարավորությունը՝ հաշվի առնելով *jura novit curia* սկզբունքի պահանջը:

Հարցն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված մի շարք հանցագործությունների քննության գործընթացում նշանակվող փորձաքննությունների կատարման ժամանակ փորձագետների կողմից վերլուծվում և գործի փաստերի նկատմամբ համադրվում են համապատասխան իրավական ակտերի դրույթներ: Խոսքը, օրինակ, վերաբերում է տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններին, որոնցով նշանակվող ֆինանսատնտեսագիտական-դատահաշվապահական փորձաքննությունները կատարվում են հարկային օրենսդրության դրույթների լայնակի կիրառման ճանապարհով, կամ ճանապարհատրանսպորտային պատահարների հետևանքով հարուցված քրեական գործերի քննության ժամանակ նշանակված ավ-

տոտեխնիկական կամ ՃՏՊ մեխանիզմի որոշման փորձաքննությունների ժամանակ կիրառվում են ճանապարհային երթևեկությունը կարգավորող իրավական ակտերի մի շարք կանոններ և այլն: Ահա նշված և այլ դեպքերում արդյո՞ք փորձագետների կողմից համապատասխան իրավական ակտերի կիրառումը պետք է դիմել որպես «իրավական փորձաքննություն» կամ «իրական գնահատական»:

Մեր կարծիքով, նշված փորձաքննությունները իրավական համարել չի կարելի, քանի որ համապատասխան հարաբերությունները կարգավորող իրավական ակտերի իմացությունը կազմում է համապատասխան փորձագետների հատուկ գիտելիքների բնագավառը: Ընդ որում, այդ իրավական ակտերին տիրապետելը վարույթն իրականացնող մարմնի մասնագիտական պարտականությունը չէ, և այդ բնագավառի գիտելիքները հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի կամ դատավորի մասնագիտական գիտելիքների շրջանակի մեջ չի մտնում: Նույնիսկ եթե ընդունենք, որ նշված փորձաքննությունները իրավական փորձաքննություններ են, այնուամենայնիվ կարծում ենք՝ դրանց կիրառումը միանշանակ թույլատրելի պետք է համարել՝ վերը նշված հանգամանքներից ելնելով:

Միևնույն ժամանակ դատական պրակտիկայում հնարավոր է նաև հակառակ իրավիճակը, երբ փորձագետը պարտավոր չէ և իրավունք չունի «իրավական գնահատականներ» տալ գործի հանգամանքների վերաբերյալ:

Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266 հոդվածի 5-րդ մասը սահմանել է թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի զգալի, խոշոր և առանձնապես խոշոր չափերը՝ համաձայն քրեական օրենսգրքին կցված N1 հավելվածի, 275 հոդվածի 5-րդ մասը սահմանել է թունավոր նյութերի ցանկը՝ համաձայն նույն օրենսգրքի հավելված N2-ի, իսկ նույն հոդվածի 6-րդ մասում օրենսդիրը շարադրել է խիստ ներգործող նյութերի խոշոր չափերը՝ համաձայն

օրենսգրքի հավելված N 3-ի:

Համապատասխան քրեական գործերով, փաստորեն, որոշելու համար թե փորձաքննության ներկայացված նյութն ընդգրկված է արդյոք նշված հավելվածներում թվարկված նյութերի ցանկում, փորձագիտական և դատական պրակտիկայում փորձագետը եզրակացությունը շարադրելիս հղում է կատարում քրեական օրենսգրքի նշված հավելվածների վրա՝ հաստատելով կամ ժխտելով նյութի՝ թմրանյութ, հոգեմետ կամ թունավոր լինելը:

Հարց է առաջանում՝ որքանով է արդարացված նման պրակտիկան, և արդյո՞ք այն չի հակասում իրավական հարցերով փորձաքննություն նշանակելու արգելքին: Չէ՞ որ քրեական օրենսգրքը կիրառող սուբյեկտը վարույթն իրականացնող մարմինն է, և փորձագետի խնդիրը պետք է լինի միայն նյութի բաղադրությունը և քանակը որոշելը, իսկ դրա՝ քրեական օրենսգրքի վերը նշված ցանկերից որևէ մեկում ընդգրկված լինելը վարույթն իրականացնող մարմնի իրավասությունն է:

Խնդիրը հատկապես ակնհայտ է դառնում քրեական գործերով միջազգային իրավական օգնության շրջանակներում տրվող փորձագիտական եզրակացությունների դեպքում: Բանն այն է, որ փորձագիտական համապատասխան մեթոդիկաների բացակայության դեպքում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ քրեական գործերով իրավական օգնության ինստիտուտին համապատասխան փորձաքննությունը կատարել մեկ այլ երկրում, որտեղ փորձաքննությամբ պարզված նյութը այդ պետության օրենսդրությանը համապատասխան կարող է չդասվել թունավոր, հոգեմետ կամ թմրամիջոց հանդիսացող նյութերի ցանկին և չառաջացնել պատասխանատվություն և, հակառակը: Այնուամենայնիվ, քրեական պատասխանատվության հարցը որոշելը փորձագետի խնդիրը չէ. փորձագետն այդ դեպքում ընդամենը պետք է եզրակացություն տա փորձաքննության ներկայացված նյութի և դրա չափաքանակի մասին, իսկ եզրակա-

ցության օգտագործումը որպես ապացույց համապատասխան հանձնարարությունը ներկայացրած պետության վարույթն իրականացնող մարմնի խնդիրն է:

Այսպիսով, ելնելով վերը շարադրված վերլուծությունից, կարծում ենք, իրավական հարցերով փորձաքննություն նշանակելու հնարավորությունը օրենսդրորեն սահմանափակելն արդարացի չէ: Հատկապես, քրեական գործերով միջազգային իրավական օգնության շրջանակներում իրականացվող հանցագործությունների քննության ժամանակ (ինչպես նաև օտարերկրյա անձանց մասնակցությամբ գործերի վարույթի ընթացքում ծագող իրավական հարցերով՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան) ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ վարույթն իրականացնող մարմնին պետք է իրավունք վերապահել այդ հարցերով նշանակելու իրավական փորձաքննություն՝ օտարերկրյա իրավունքի կիրառման անհրաժեշտության դեպքում գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները համապատասխան փորձագիտական եզրակացությամբ հաստատելու համար:

Իրավական փորձաքննության նշանակման և կատարման անհրաժեշտությունը, ինչպես արդեն նշել ենք, շատ դեպքերում ծագում է նաև ներպետական օրենսդրության ճիշտ մեկնաբանման և կիրառման գործընթացում՝ հատկապես քրեաիրավական բլանկետային նորմերին առնչվելիս: Այդպիսի նորմերի ճիշտ կիրառման և իրավունքի միատեսակ զարգացման ապահովման գործում, մեր կարծիքով, իրավական փորձաքննությունը կարող է մեծ դեր ունենալ:

Հարկ է նկատել, որ իրավական բնույթի հետազոտություններին կամ իրավական փորձաքննությանը բնութագրական են դատական փորձաքննությանը բնորոշ հիմնական հատկանիշները՝

- այդ հետազոտությունները կատարվում են հատուկ գիտելիքների հիման վրա,
- հետազոտություններն իրականաց-

վում են քրեական դատավարության առանձին սուբյեկտի՝ իրավագետ-փորձագետի կողմից,

- իրավական հետազոտությունների արդյունքում կազմվում է առանձին դատավարական փաստաթուղթ, որը կարող է օգտագործվել որպես փորձագիտական եզրակացություն,

- իրավագետ-փորձագետի կողմից տրված եզրակացությունը գնահատվում է քրեական գործով վարույթի ընթացքում ձեռք բերված այլ ապացույցների հետ համակցության մեջ:

Ստացվում է, որ կան բոլոր նախադրյալները վերացնելու քրեադատավարական օրենսդրությամբ առկա արգելքը իրավական փորձաքննություն նշանակելու առնչությամբ և հնարավորություն ընձեռել փորձագիտական պրակտիկայում զարգացնելու դատաիրավական փորձաքննությունը որպես դատական փորձաքննության ինքնուրույն տեսակ, որը կունենա իր խնդիրները, մեթոդները, առարկան, օբյեկտը:

Մեր կարծիքով, իրավական փորձաքննության նշանակման և կատարման արգելքի վերացման կամ *jura novit curia* սկզբունքից բացառություններ նախատեսելու դեպքում իրավագետ-փորձագետի կողմից տրված եզրակացությունը, գործի համար ապացուցողական նշանակություն ունենալուց, ինչպես նաև դատավարական ժամկետների արդյունավետ օգտագործմանը, ճիշտ և հիմնավորված դատական ակտի կայացմանն օժանդակելուց բացի, կնպաստի նաև կանխելու և վերացնելու օրենքներում առկա հակասություններն ու բացառելու իրարամերժ դրույթների առկայությունը կամ դրանց կիրառությունը: Բացի այդ, իրավական փորձաքննությունների կատարման օրենսդրական կարգավորումը հնարավորություն կտա առավել արդյունավետ դարձնել օտարերկրյա նորմի կիրառությունը՝ դրանով նպաստելով ազգային օրենսդրության զարգացմանը միջազգային իրավունքին համապատասխան:

Ավելացնենք նաև, որ «իրավական

փորձաքննության» կատարումը և իրավագետ փորձագետի կողմից փորձագիտական եզրակացություն տալը չի նշանակում, որ նախնական քննության մարմինների կամ դատարանի համար իրավական գիտելիքների իմացությունը դառնում է ոչ պարտադիր կամ ասպացուցման բեռը դրվում է փորձագետի վրա՝ խախտելով մրցակցության սկզբունքը քրեական դատավարությունում: Իրավական փորձաքննությունը, ինչպես մյուս դատական փորձաքննությունները, կունենա իր հստակ խնդիրները, հետազոտության առարկան, օբյեկտը, մեթոդները: Ընդ որում, օրենսդրոն կարող են սահմանվել նաև այն դեպքերը, երբ անհրաժեշտ է նշանակել իրավական փորձաքննություն՝ կանխելու համար բոլոր հնարավոր չարաշահումները: Բացի դրանից, իրավական փորձաքննության արդյուն-

քում տրված փորձագիտական եզրակացությունը վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից գնահատվում է որպես ինքնուրույն ասպացույց գործով ձեռք բերված մյուս ասպացույցների համակցության մեջ, և ասպացույցների ազատ գնահատման սկզբունքին համապատասխան՝ չի կարող առավել կամ նվազ նշանակություն ունենալ գործի համար նշանակություն ունեցող այս կամ այն հանգամանքը հաստատելու համար:

Այսպիսով, քրեական գործերով միջազգային իրավական օգնության շրջանակներում փորձագետի եզրակացության ինչպես փաստական, այնպես էլ իրավական կողմերի վերլուծության համար առանցքային նշանակության ունի հատուկ գիտելիքների հասկացության բովանդակության բացահայտումն ու ճշգրտումը:

1. Աշխատանքը պատրաստվել է ՀՀ ՂԿՆ ԳՊԿ Թեմատիկ հետազոտության շրջանակներում (ծածկագիր 11-5և179):

2. **Давтян А.Г.** Экспертиза в гражданском процессе. М., 1995, с. 13-18; **Эйсмэн А.А.** Заключение эксперта (Структура и научное обоснование). М., 1967, с. 91.

3. **Վարդյան Ա.** Փորձագետի եզրակացությունը քաղաքացիական դատավարությունում // Գատական իշխանություն, Երևան, 2010, N1-2 (126-127), 49-57 էջեր:

4. **Треушников М. К.** Судебные доказательства. М., 2004, с. 190-193.

5. **Derlen M.** Multilingual Interpretation of European Union Law, The Netherlands, 2009, p. 315-316.

6. **Треушников М. К.** Судебные доказательства. М., 2005, с. 201.

7. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, Երևան, 2007թ., էջ 387: Jura novit curia սկզբունքի բացառություններից է նաև, օրինակ, օրենքի սահմանադրականության որոշումը մասնագիտացված դատարանների կողմից կամ միջազգային իրավունքի կիրառման հիմնավորումը միջազգային իրավական վեճերով և այլն:

8. Jura novit curia սկզբունքի բացառություններից է նաև, օրինակ, օրենքի սահմանադրականության որոշումը մասնագիտացված դատարանների կողմից կամ միջազգային իրավունքի կիրառման հիմնավորումը միջազգային իրավական վեճերով և այլն:

9. **Freckleton I.** Selby H. Expert evidence. Holmes Beach, Florida, 1993, p. 1/1558-1/1560.

10. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ բաժինն ամբողջապես նվիրված է օտարերկրյա անձանց մասնակցությանը գործերի վարույթին:

11. **Тихомиров Ю.Э.** Коллизийное право. М., 2000, p. 9-11.

12. Նշենք, որ բլանկետային են համարվում այն դիսպոզիցիաները, որոնցում հղում է կատարված այլ իրավական ակտերին: Օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի գլուխ 22-ի («սուտեական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններ») հոդվածների մեծ մասը պարունակում են այնպիսի տերմիններ, որոնք հասկանալու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել իրավունքի այլ ճյուղեր. այսպես՝ 194-րդ հոդվածը նվիրված է կեղծ սնանկությանը, որտեղ նշված են հանցագործության հատկանիշները, սակայն հոդվածը ճիշտ մեկնաբանելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել նաև «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքը:

13. **Չախյան Ա.** Հատուկ գիտելիքների հասկացությունը և նշանակությունը քրեական դատավարությունում // Պետություն և իրավունք, Երևան, 2002, N1 (15), էջ 77:

14. **Громов Н., Смородинова А., Соловьев В.** Заключение эксперта: от мнения правоведа до выводов медика (обзор практики) //Российская юстиция. 1998, N8, с. 25-27.

15. **Яни П.** “Правовая” экспертиза в уголовном деле // Законность, 2001, N 9, с. 21-25.

16. **Давид Р., Жоффре-Спинози К.** Основные правовые системы современности. М., 2000, с. 50-51:

17. **Корухов Ю.** Допустимы ли правовые и юридические экспертизы в уголовном процессе // Законность, 2001, N4, с. 31-34.

18. **Гаухман Л.** Нужна ли правовая экспертиза по уголовным делам // <http://www.lawmix.ru/comm.php?id=6117>, 14.07.2011.

19. **Россинская Е.Р.** Специальные познания и современные проблемы их использования в судопроизводстве// <http://www.lawmix.ru/comm.php?id=6117>, 14.07.2011.

Արամ ՎԱՐԴԵՎԱՆՅԱՆ

ՀՌՀ իրավաբանական ֆակուլտետի քրեական և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

**ՍՈՒՏ ՅՈՒՅՄՈՒՆՔ
ԿԱՄ ԿԵՂԾ ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱԼՈՒ ՀԱՍԱՐ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ**

Վկաների ցուցմունքները, մասնագետների եզրակացությունները, ինչպես նաև թարգմանիչների գործունեությունը կարևորագույն տեղ են զբաղեցնում ցանկացած դատավարության ընթացքում: Դեպքեր են լինում, երբ վկայի ցուցմունքը վճռորոշ է լինում վճիռ կայացնելիս, կամ մասնագետի եզրակացությունը փոխում է դատական քննության ողջ ընթացքը: Եվ հենց այդ հանգամանքները հաշվի առնելով՝ առավել քան կարևոր է սուտ ցուցմունք կամ կեղծ եզրակացություն կատարելու դեմ կանխարգելիչ միջոցներ ձեռնարկելը, որոնցից մեկն է քրեական պատասխանատվություն նախատեսելը: Հայտնի ամերիկացի հոգեբան Պոլ Էկմանը դիտարկում էր սուտ ցուցմունքը որպես մի գործողություն, որի արդյունքում մեկ անձը որիչին և/կամ ուրիշներին միտումնավոր մոլորության մեջ է գցում¹: Գեռևս միջնադարյան Անգլիայում 1563 թվականին ընդունվել էր իրավական ակտ, որը քրեական պատասխանատվություն էր սահմանել սուտ ցուցմունք տալու համար²:

Սուտ ցուցմունք կամ կեղծ եզրակացություն տալը հանդիսանում է քրեական պատասխանատվություն նախատեսող արարք մի շարք պետություններում, մասնավորապես՝ ԱՄՆ³, Մեծ Բրիտանիա⁴, Գերմանիա⁵, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդիրները մույնպես վերոնշյալ գործողությունը սահմանել են որպես քրեական պատասխանատվություն նախատեսող արարք⁶:

Ինչպես վկայում է նախնական քննության և դատական քննության ընթացքում կիրառվող փորձը (կարգը), թե Հայաստանի Հանրապետությունում⁷ և թե Ռուսաստանի Դաշնությունում⁸ վկան, փորձագետը կամ թարգմանիչը, ցուցմունք

կամ եզրակացություն տալուց առաջ գրավոր և բանավոր զգուշացվում է քննիչի կամ դատարանի կողմից քրեական պատասխանատվության՝ սուտ ցուցմունք կամ կեղծ եզրակացություն տալու կամ ակնհայտ սխալ թարգմանություն կատարելու համար:

Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսգրքի 307-րդ հոդվածի դիսպոզիցիան չի սահմանափակում, թե որ գործերով անձը սուտ ցուցմունք կամ կեղծ եզրակացություն տալու կամ ակնհայտ սխալ թարգմանություն կատարելու համար կարող է քրեական պատասխանատվություն կրել, այսինքն՝ կարգավորման դաշտը սահմանափակված չէ միմիայն քրեական գործերով, սակայն ուսումնասիրելով Ռուսաստանի Դաշնության վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 25.6-րդ հոդվածը՝ պարզ է դառնում, որ վարչական գործերով սահմանված չէ քրեական պատասխանատվություն, օրինակ, վկայի կողմից սուտ ցուցմունք տալու համար, այլ սահմանված է վարչական պատասխանատվություն:

Ուսումնասիրելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածի դիսպոզիցիան, մասնավորապես՝ Քաղաքացիական գործով սուտ ցուցմունք տալը, քրեական գործով վկայի կամ տուժողի կողմից սուտ ցուցմունք տալը, քրեական կամ քաղաքացիական գործով փորձագետի կողմից ակնհայտ կեղծ եզրակացություն տալը, թարգմանիչի կողմից ակնհայտ սխալ թարգմանություն կատարելը... այսինքն՝ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ վերոնշյալ գործողության համար նախատեսվում է քրեական պատասխանատվություն միմիայն քրեական և քաղաքացիական գործերի շրջանակներում: Միաժամանակ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը նախազգուշացնում է վկային ակնհայտ կեղծ ցուցմունք տալու կամ ցուց-

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանուիթյուն

մունք տալուց հրաժարվելու համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին, ինչպես նաև դատարանը վկայից ստորագրություն է վերցնում նախագրուչացման մասին, որը կցվում է դատական նիստի արձանագրությանը, նաև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 36-րդ հոդվածի համաձայն՝ փորձագետ նշանակելիս դատարանը պետք է փորձագետին նախագրուչացնի ակնհայտ կեղծ եզրակացություն տալու համար սահմանված քրեական պատասխանատվության մասին, որի վերաբերյալ կազմվում է փորձագետի կողմից ստորագրված գրավոր արձանագրություն:

Մեր կարծիքով, ՀՀ օրենսդիրը ճիշտ որոշում է կայացրել, որ սահմանել է քրեական պատասխանատվություն վկայի կողմից սուտ ցուցմունք և փորձագետի կողմից կեղծ եզրակացություն տալու դեպքում վարչական դատավարության շրջանակներում, քանի որ, ինչպես կարծում են մի քանի հեղինակավոր մասնագետներ, սուտ ցուցմունք կամ կեղծ եզրակացություն տալն արտահայտվում է միմիայն ուղղակի միտումով⁹ և կարող է լուրջ խոչընդոտ հանդիսանալ արդարադատության իրականացման համար¹⁰, այդ կարծիքը մենք նույնպես կիսում ենք:

Ելնելով վերոգրյալ նորմերի ուսումնասիրությունից, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության իրավական համապատասխան ակտերի համեմատական իրավական վերլուծությունից՝ գտնում ենք, որ չնայած ՌԴ- օրենսդիրը չի նախատեսել քրեական պատասխանատվություն վկայի կողմից սուտ ցուցմունք և փորձագետի կողմից կեղծ եզրակացություն տալու համար վարչական դատավարության շրջանակներում, ՀՀ օրենսդրի որոշումը ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ հոդվածում նշել քրեական պատասխանատվության մասին վերոնշյալ արարքի համար, կարող է նպաստել նման արատավոր երևույթի նախականմանը, սակայն մենք կարծում ենք, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածում առկա է օրենքի բաց որը խոչընդոտում է

վարչական դատավարության շրջանակներում վկային և/կամ փորձագետին պատասխանատվության ենթարկելու գործընթացին:

Կարծում ենք՝ վերոնշյալ խնդիրը լուծելու համար հարկավոր է վերախմբավորել և լրացում անել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում «վարչական գործերով» բառակապակցությամբ, հետևաբար ՀՀ քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածի նոր խմբավորումը հետևյալ կերպով կշարադրվի՝

1. Քաղաքացիական գործով և վարչական գործով սուտ ցուցմունք տալը, քրեական գործով վկայի կամ տուժողի կողմից սուտ ցուցմունք տալը, քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական գործով փորձագետի կողմից ակնհայտ կեղծ եզրակացություն տալը, թարգմանչի կողմից ակնհայտ սխալ թարգմանություն կատարելը՝ պատժվում են տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկից երեքհարյուրապատիկի չափով, կամ կալանքով՝ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով:

2. Նույն արարքը, որը՝

1) կատարվել է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության մեջ մեղադրանքի առնչությամբ,

2) զուգորդվել է այլ, արհեստական ապացույցներ ստեղծելով,

3) կատարվել է շահադիտական դրդումներով՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը հինգ տարի ժամկետով:

3. Սույն հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով սահմանված հիմքով անձը ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության, եթե իր արարքը նշանակություն չէր կարող ունենալ գործի լուծման համար, կամ նա նախնական քննության կամ դատական քննության ընթացքում մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ, վճիռ կամ որոշում կայացնելը կամովին հայտնել է իր տված սուտ ցուցմունքի, կեղծ եզրակացության կամ սխալ թարգմանության մասին:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք, 339-րդ, 348-րդ հոդվածներ:
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք:
3. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդված:
4. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ, 36-րդ հոդվածներ:
5. ՀՀ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք:
6. ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 42-րդ, 56-րդ, 57-րդ, 59-րդ հոդվածներ:
7. ՌԴ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 162-րդ, 176-րդ, 171-րդ հոդվածներ:
8. ՌԴ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրք:
9. *Иноземовой-Хезай Л.В., Парог, А.И., Чучиев А.И.* Уголов-

ное право Российской Федерации, Особенная часть.
10. Քրեական դատավարության դասագիրք:
11. *Парог А.И.* Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации.
12. *Хабидуллин М.Х.* Ответственность за заведомо ложный донос и заведомо ложное показание. Казань: КГУ, 1975.
13. *Семенов В.В.* Психологические возможности распознавания ложности показаний // Российский следователь, 2002.
14. *Дометеев В.* Ответственность за заведомо ложные показания свидетелей // Законность, 2006. №6, с. 38-40.
15. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս- Երևանի պետ. Համալս. – Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2005, 124, 185-186 էջեր:

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՆՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵՍԿԱՆ ԴԱՍԱԶԸ (ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ին

Երևան քաղաքում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Անահիտ Հայկի Սաղաթեյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ մաս՝ Վերաքննիչ դատարան) 2011 թվականի օգոստոսի 9-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Ա.Սաղաթեյանի և նրա պաշտպան Ռ.Ռ-Լազյանի վճռարեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. ՀՀ գլխավոր դատախազի 2000 թվականի մարտի 1-ի որոշմամբ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Անահիտ Սաղաթեյանի կողմից կաշառք ստանալու վերաբերյալ նյութերով հարուցվել է թիվ 62201100 քրեական գործը՝ ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հատկանիշներով:

2000 թվականի հունիսի 22-ին ՀՀ գլխավոր դատախազը միջնորդություն է ներկայացրել ՀՀ արդարադատության խորհուրդ՝ խնդրելով քննության առնել Ա.Սաղաթեյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու համար Հանրապետության Նախագահին առաջարկ ներկայացնելու հարցը:

ՀՀ արդարադատության խորհրդի 2000 թվականի օգոստոսի 21-ի որոշմամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի միջնորդությունը մերժվել է:

Մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը 2000 թվականի սեպտեմբերի 1-ին որոշում է կայացրել թիվ 62201100 քրեական գործի վարույթը կասեցնելու մասին:

2. Հանրապետության Նախագահի 2004 թվականի ապրիլի 30-ի հրամանագրով Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Ա.Սաղաթեյանի լիազորությունները դադարեցվել են:

ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում 2008 թվականի հոկտեմբերի 1-ին հարուցվել է թիվ 62216908 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և 34-314-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հատկանիշներով:

2008 թվականի հոկտեմբերի 3-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի քննիչ Ա.Մինասյանը որոշում է կայացրել թիվ 62201100 քրեական գործի կասեցված վարույթը վերսկսելու մասին: Նույն օրը որոշում է կայացվել թիվ 62201100 քրեական գործը թիվ 62216908 քրեական գործին միացնելու մասին:

3. Նախաքննության մարմնի 2008 թվականի նոյեմբերի 14-ի որոշմամբ Ա.Սաղաթեյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 38-312-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 314-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

2008 թվականի դեկտեմբերի 29-ին որոշում է կայացվել թիվ 62216908 քրեական գործի վարույթը կարճելու և Ա.Սաղաթեյանի, Մ.Ավետիսյանի, Ջ.Ջարոյանի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին՝ նրանց մեղազրկված հանցանքների համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներն անցած լինելու հիմքով:

4. 2009 թվականի մարտի 4-ին Ա.Սաղաթեյանը բողոք է ներկայացրել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ խնդրելով վերացնել քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին քննիչի 2008 թվականի դեկտեմբերի 29-ի որոշումը:

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի մարտի 16-ի որոշմամբ Ա.Սաղաթեյանի բողոքը մերժվել է:

Ա.Սաղաթեյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2009 թվականի հունիսի 15-ին որոշում է կայացրել բողոքը մերժելու, Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի մարտի 16-ի որոշումը՝ օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:

Վերոգրյալ որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել Ա.Սաղաթեյանը, որի քննության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը 2009 թվականի սեպտեմբերի 16-ին որոշում է կայացրել բողոքը մասնակիորեն բավարարելու մասին: Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի մարտի 16-ի և Վերաքննիչ դատարանի 2009 թվականի հունիսի 15-ի որոշումները բեկանվել են, և գործն ուղարկվել է առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

5. Նոր քննության արդյունքում Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2009 թվականի դեկտեմբերի 10-ին որոշում է կայացրել Ա.Սաղաթեյանի բողոքը բավարարելու մասին: Բրեական գործի վարույթը կարճեցրել է քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին քննիչ Ա.Սինասյանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 29-ի որոշումը վերացվել է:

2009 թվականի դեկտեմբերի 23-ին քրեական գործի վարույթը վերսկսվել է:

Նախաքննության մարմինը 2010 թվականի մայիսի 3-ին որոշում է կայացրել Ա.Սաղաթեյանին առաջադրված մեղադրանքի մասը վերացնելու, փոփոխելու և նրան ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով նոր մեղադրանք առաջադրելու մասին:

2010 թվականի հունիսի 2-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

6. Առաջին ատյանի դատարանը 2011 թվականի մայիսի 17-ին որոշում է կայացրել Ա.Սաղաթեյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետն անցած լինելու հիմքով:

7. Ամբաստանյալի և պաշտպանի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա քննության առնելով քրեական գործը՝ Վերաքննիչ դատարանը 2011 թվականի օգոստոսի 9-ին որոշում է կայացրել բողոքը մերժելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի մայիսի 17-ի որոշումը՝ օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:

8. Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի օգոստոսի 9-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք են բերել ամբաստանյալ Ա.Սաղաթեյանը և նրա պաշտպան Ռ.Ռ.Լազյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2011 թվականի հոկտեմբերի 11-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունել:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը

9. Ստորադաս դատարաններն իրենց դատական ակտերով հաստատված են համարել այն, որ Ա.Սաղաթեյանը, 1996-2004 թվականների ընթացքում հանդիսանալով Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի դատավոր և պաշտոնատար անձ, կատարել է պաշտոնական կեղծիք, ինչպես նաև խաբեությամբ ու վատահոբյուրը չարաշահելու եղանակով հափշտակել է ուրիշի զգալի չափերով գույքը, որպիսի գործողությունները դրսևորվել են հետևյալում:

1999 թվականի սեպտեմբերի 28-ին Ա.Սաղաթեյանը քննության է առել Գեղարքունիքի

պես ինքնուրույն պահանջ ներկայացնող երրորդ անձ ճանաչելու խնդրանքով» (տե՛ս քրեական գործ, 3-րդ հատոր, էջ 88):

15. ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության հատկապես կարևոր գործերի քննիչ Ա.Մինասյանի 2008 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմամբ թիվ 62201100 քրեական գործի կասեցված վարույթը վերսկսվել է: Նույն օրը որոշում է կայացվել թիվ 62216908 և 62201100 քրեական գործերը մեկ վարույթում միացնելու մասին (տե՛ս քրեական գործ, 3-րդ հատոր, էջեր 114, 116-117):

16. Նախաքննության մարմնի 2008 թվականի նոյեմբերի 14-ի որոշմամբ Ա.Սաղաթեյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 38-312-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 314-րդ հոդվածի 2-րդ մասով: Որոշման նկարագրական մասում նշվել է. «Անահիտ Հայկի Սաղաթեյանը, 1999 թվականի դրությամբ հանդիսանալով Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի դատավոր, 1999 թվականի սեպտեմբերի 28-ին քննության է առել Գեղարքունիքի մարզի Կախակն գյուղի բնակիչ Ինվիա Միխայիլի Յակուբովի վերաբերյալ ՀՀ քր. օր-ի 112¹ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով քննվող քրեական գործով նրա նկատմամբ խափանման միջոց կալանավորում կիրառելու մասին քննիչի միջնորդությունը և նույն օրը որոշում կայացրել այն մերժելու մասին: Մեղադրյալ Ի.Յակուբովի՝ արգելանքից ազատ արձակելուց հետո Անահիտ Սաղաթեյանը նրան հրավիրել է իր աշխատասենյակ և, դատավորի իր պաշտոնական դիրքը շահադիտական դրդումներով ծառայության շահերին հակառակ օգտագործելով, Ի.Յակուբովի մասով քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար դրդել է նրան իր միջոցով 400 ԱՄՆ դոլար կաշառք տալ մարզի դատախազին: 1999 թվականի հոկտեմբերին, պայմանավորվածության համաձայն, Ի.Յակուբովը ներկայացել է դատարան և Ա.Սաղաթեյանի աշխատասենյակում անձամբ նրան է տվել պահանջված 400 ԱՄՆ դոլարը, որին վերջինս խաբեությամբ տիրացել է: Հետագայում Ի.Յակուբովն Անահիտ Սաղաթեյանի տուն է տարել ու նրան տվել նաև 54.000 ՀՀ դրամի գյուղմթերքներ՝ իր նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելուն և հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճելուն նպաստելու համար: Հիշյալ արարքով Անահիտ Սաղաթեյանն էական վնաս է պատճառել պետությանը, որը դրսևորվել է դատական իշխանության հեղինակագրկմամբ:

Բացի այդ, Անահիտ Սաղաթեյանը, անձնական շահագրգռվածությունից ելնելով, քրեական գործի դատական քննությունն ավարտելու համար 1998 թվականի հուլիսի 17-ին, պաշտոնական դիրքը ծառայության շահերին հակառակ օգտագործելով, Գեղարքունիքի մարզի Կախակն գյուղի գյուղապետարանի շենքում, առանց դատախազի, տուժող Մերժիկ Գրիգորյանի, վկա Արամայիս Բոյախչյանի և ՀՀ քր. օր-ի 109 հոդվածի 1-ին մասով դատի տրված ամբաստանյալ Ինվիա Յակուբովի, քննության է առել քրեական գործը և Ինվիա Յակուբովին դատապարտել ուղղիչ աշխատանքների՝ 6 ամիս ժամանակով՝ աշխատավարձի 15 տոկոսի բռնագանձմամբ: Դատավճռում Ա.Սաղաթեյանն ակնհայտ կեղծ տվյալներ է մտցրել դատական քննությանը դատախազ Արսեն Աղաբեկյանի, տուժող Մերժիկ Գրիգորյանի, վկա Արամայիս Բոյախչյանի և ամբաստանյալ Ինվիա Յակուբովի մասնակցության, վերջինիս՝ իրեն մեղավոր ճանաչելու և ինքնախոստովանական ցուցմունք տալու վերաբերյալ, իսկ դատավճռի կայացման վայր է նշել Վարդենիս քաղաքը:

Բացի այդ, 2001 թվականի օգոստոսի 27-ին Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի Վարդենիսի նստավայրում Անահիտ Սաղաթեյանն առանց երրորդ անձ Սոս Լավուրի Մելքոնյանի մասնակցության քննության է առել քաղաքացիական գործը՝ ըստ հայցի Խանում Բաղալի Սարգսյանի՝ Կամո Ազատի Միրեկանյանի և Սոս Լավուրի Մելքոնյանի միջև տան առուվաճառքի մասին կնքված պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ և բավարարելով հայցը՝ անվավեր է ճանաչել հիշյալ պայմանագիրը: Դատական նիստի արձանագրության մեջ և վճռում Անահիտ Սաղաթեյանն անձնական դրդումներով ակնհայտ կեղծ տեղեկություններ է մտցրել դատական նիստին ինքնուրույն պահանջ ներկայացրած երրորդ անձ Սոս Մելքոնյանի մասնակցության և ցուցմունք տալու մասին» (տե՛ս քրեական գործ, 3-րդ հատոր, էջեր 184-185):

Դատական պրակտիկա

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

17. Բողոքի հեղինակները փաստարկել են, որ սույն քրեական գործն ի սկզբանե հարուցվել և հետագա բոլոր դատավարական գործողությունները կատարվել են սպորինի, իսկ ստորադաս դատարաններն անտեսել են նշվածը:

Բողոքաբերները նշել են, որ ամբաստանյալ Ա.Սաղաթեյանին առաջադրված մեղադրանքները դասվում են միջին ծանրության հանցագործությունների շարքին, դրանց կատարման պահից անցել է 5 տարուց ավել ժամանակ, և վաղեմության ժամկետի ընթացքը կասեցված չի եղել, հետևաբար Ա.Սաղաթեյանի նկատմամբ քրեական գործի հարուցման պահին ակնհայտ էր, որ անցած են քրեական պատասխանատվության ենթարկելու ժամկետները, ուստի նշված հողվածներով չէր կարող քրեական գործ հարուցվել:

18. Բողոքի հեղինակները, վկայակոչելով Սոնյա Բալաթեյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2005 թվականի հուլիսի 22-ի որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ «գործի ելքով շահագրգռված անձի ցուցմունքները, առանց դրանք հաստատող օբյեկտիվ ապացույցների առկայության, բավարար չեն հանգելու այն հետևության, որ հանցագործության դեպքը տեղի է ունեցել», այնուհետև փաստարկել են, որ սույն գործով տուժող Ի.Յակոբովի ցուցմունքները բավարար չեն ապացուցված համարելու, որ տեղի է ունեցել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության դեպք, քանի որ այդ ցուցմունքները որևէ այլ ապացույցով չեն հաստատվում:

Բացի այդ, բողոքաբերները, վերլուծելով Ա.Սաղաթեյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղազրկող հանցագործության՝ պաշտոնական կեղծիքի հատկանիշները, փաստարկել են, որ տվյալ դեպքում բացակայում են նշված հանցագործության սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշները՝ շարժառիթը և նպատակը:

19. Բողոք բերած անձինք փաստարկել են նաև, որ սույն գործի քննության ընթացքում տեղի են ունեցել ՀՀ Սահմանադրությամբ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով երաշխավորված մի շարք իրավունքների խախտումներ: Մասնավորապես խախտվել են քրեական գործի քննության ողջամիտ ժամկետները, ինչպես նաև արդար դատաքննության, իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին հարցաքննելու, իր վկաներին կանչելու և միևնույն պայմաններում հարցաքննելու, իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար բավարար ժամանակ և հնարավորություն ունենալու ամբաստանյալի իրավունքները:

20. Հինք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոք բերած անձինք խնդրել են բեկանել Առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի մայիսի 17-ի և Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի օգոստոսի 9-ի որոշումները և կայացնել նոր դատական ակտ կամ քրեական գործն ուղարկել ստորադաս դատարան՝ նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

21. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատավորի անձեռնմխելիության սահմանադրական սկզբունքի ճիշտ մեկնաբանման և կիրառման առումով առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման ապահովման խնդիր:

Այնուհանդերձ, Վճռաբեկ դատարանը նպատակահարմար է համարում նախ անդրադառնալ բողոքաբերների բարձրացրած իրավական հարցին:

1. Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը վաղեմության ժամկետն անցնելու հետևանքով

22. Սույն գործով բողոքաբերները Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացրել են հետևյալ իրավական հարցը. թիվ 62216908 քրեական գործը հարուցելու և Ա.Սաղաթեյանին մեղադրանք առաջադրելու պահին անցած են եղել արդյոք քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետները և եթե այո, ապա իրավաչափ էին արդյո՞ք քրեական գործ հարուցելու և քրեական հետապնդում իրականացնելու մասին մինչդատական վարույթն իրա-

կանացնող մարմնի որոշումները:

23. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Ըստ բնույթի և հանրության համար վտանգավորության աստիճանի՝ հանցագործությունները դասակարգվում են՝ ոչ մեծ ծանրության, միջին ծանրության, ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների:

(...)

3. Միջին ծանրության հանցագործություններ են համարվում դիտավորությամբ կատարված այն արարքները, որոնց համար սույն օրենսգրքով նախատեսված առավելագույն պատիժը չի գերազանցում հինգ տարի ժամկետով ազատազրկումը (...):»

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե հանցանքն ավարտված համարվելու օրվանից անցել են հետևյալ ժամկետները (...)

2) հինգ տարի՝ միջին ծանրության հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից (...)

2. Վաղեմության ժամկետը հաշվարկվում է հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելու պահը (...):

3. Վաղեմության ժամկետի ընթացքն ընդհատվում է, եթե մինչև նշված ժամկետներն անցնելն անձը կատարում է միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր նոր հանցանք: Այս դեպքում վաղեմության ժամկետի հաշվարկն սկսվում է նոր հանցանքի ավարտված համարելու պահից:

4. Վաղեմության ժամկետի ընթացքը կասեցվում է, եթե անձը խուսափում է քննությունից կամ դատից: Այս դեպքում վաղեմության ընթացքը վերսկսվում է անձին ձերբակալելու կամ մեղայականով նրա ներկայանալու պահից (...):»

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն. «Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե անցել են վաղեմության ժամկետները»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն. «Սույն հոդվածի առաջին մասի 6-րդ և 13-րդ կետերում նշված հիմքերով գործի վարույթի կարճում և քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով»:

24. Նախորդ կետում շարադրված իրավանոթմերի վերլուծությունից հետևում է, որ քրեական օրենսդրությամբ, կապված արարքի բնույթից և հանրության համար վտանգավորության աստիճանից, նախատեսված են քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարբեր ժամկետներ, որոնց անցնելու դեպքում կատարված արարքը կորցնում է իր վտանգավորությունը, և անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից: Վերոգրյալի հիման վրա քրեադատավարական օրենքը վաղեմության ժամկետն անցնելը դիտում է որպես քրեական գործի վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանք՝ սահմանելով, որ քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե անցել են վաղեմության ժամկետները:

Միևնույն ժամանակ քրեադատավարական օրենքը վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու պարտադիր նախապայման է դիտում մեղադրյալի համաձայնությունը, որի բացակայությունը ենթադրում է վարույթի շարունակում ընդհանուր կարգով: Ինչպես երևում է նշված արգելքը սահմանող իրավանոթմի վերլուծությունից, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի կիրառման համար ենթադրյալ իրավախախտում կատարած անձի համաձայնությունն անհրաժեշտ է միայն այն դեպքում, երբ քրեական գործն արդեն իսկ հարուցված է, և անձը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, այսինքն՝ նրա նկատմամբ սկսվել է քրեական հետապնդում:

Բոլոր այն դեպքերում, երբ քրեական գործը դեռ հարուցված չէ, կամ քրեական գործը հարուցվել է, սակայն որևէ անձի մեղադրանք չի առաջադրվել, և անցել են վաղեմության ժամկետ-

Դատական պրակտիկա

ները, ապա ենթադրյալ իրավախախտում կատարած անձի համաձայնությունն անհրաժեշտ չէ, և մինչդրատական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է իր նախաձեռնությամբ հրաժարվել քրեական գործ հարուցելուց կամ որոշում կայացնել հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին: Այլ կերպ՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու ժամկետներն անցած լինելն ինքնին բացառում է քրեական գործի վարույթը և քրեական հետապնդումը՝ անկախ ենթադրյալ իրավախախտում կատարած անձի համաձայնությունից կամ առարկությունից. համաձայնության հարցն առաջ է գալիս միայն կոնկրետ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում սկսելուց՝ նրան մեղադրանք առաջադրելուց հետո:

25. Սույն քրեական գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ մինչդրատական վարույթն իրականացնող մարմինը 2008 թվականի հոկտեմբերի 1-ին որոշում է կայացրել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և 34-314-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հատկանիշներով թիվ 62216908 քրեական գործը հարուցելու մասին՝ պետական պատասխանատու պաշտոն զբաղեցնող պաշտոնատար անձի՝ Ա.Սաղաթեյանի կողմից անձնական դրոմներով 2001 թվականի օգոստոսի 27-ի դատական նիստի արձանագրության մեջ ակնհայտ կեղծ տեղեկություններ մտցնելու և հարկադիր կատարող Մ.Ավետիսյանի կողմից պաշտոնեական կեղծիք կատարելուն օժանդակելու դեպքերի առթիվ (տե՛ս սույն որոշման 14-րդ կետը):

Նախաքննության մարմնի 2008 թվականի նոյեմբերի 14-ի որոշմամբ Ա.Սաղաթեյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 38-312-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 314-րդ հոդվածի 2-րդ մասով այն բանի համար, որ նա 1998-2001 թվականների ընթացքում՝ դատավոր եղած ժամանակ, չարաշահել է իր պաշտոնեական լիազորությունները, քաղաքացուն դրդել է կաշառք տալ և հանդիսանալով պետական պատասխանատու պաշտոն զբաղեցնող պաշտոնատար անձ՝ անձնական դրոմներով պաշտոնական փաստաթղթերում՝ դատական նիստերի արձանագրություններում, դատավճռում և վճռում ակնհայտ կեղծ տեղեկություններ է մտցրել (տե՛ս սույն որոշման 16-րդ կետը):

26. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 312-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 314-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դիսպոզիցիաների վերլուծությունից բխում է, որ դրանք նկարագրում են դիտավորյալ հանցագործություններ, իսկ հոդվածների սանկցիաներով նախատեսված ազատազրկման ձևով պատժի ժամկետը չի գերազանցում 5 տարին, ուստի տվյալ հոդվածներով նախատեսված հանցավոր արարքները դասվում են միջին ծանրության հանցագործությունների թվին, հետևաբար դրանք կատարած անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից անցել է հինգ տարի:

Ինչպես երևում է սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված փաստական հանգամանքների ուսումնասիրությունից, Ա.Սաղաթեյանին մեղադրվող հանցավոր արարքներից վերջինն ավարտվել է 2001 թվականի օգոստոսի 27-ին, հետևաբար հենց այդ պահից սկսվում է վաղեմության ժամկետի հաշվարկը: Ընդ որում, սույն գործով վաղեմության ժամկետի ընթացքը կասեցված չի եղել, Ա.Սաղաթեյանը ըննությունից կամ դատից չի խուսափել:

Մինչդեռ սույն գործով մինչդրատական վարույթն իրականացնող մարմինը միջին ծանրության հանցագործությունների հատկանիշներով թիվ 62216908 քրեական գործը հարուցել է 2008 թվականի հոկտեմբերի 1-ին, իսկ այնուհետև 2008 թվականի նոյեմբերի 14-ին Ա.Սաղաթեյանին մեղադրանք է առաջադրել նույնպես միջին ծանրության հանցագործությունների կատարման համար: Այսինքն՝ նվազ քրեական գործը հարուցվել է, և Ա.Սաղաթեյանին մեղադրանք է առաջադրվել մեղազրկվող հանցավոր արարքներից վերջինն ավարտված համարվելու պահից մոտ 7 տարի հետո:

27. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 23-26-րդ կետերում շարադրված իրավական հիմնավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ինչպես թիվ 62216908 քրեական գործը հարուցելու, այնպես էլ Ա.Սաղաթեյանին մեղադրանք առաջադրելու պահին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներն անցած են եղել, հետևաբար մինչդրատական վարույթն իրականացնող մարմնի՝ քրեական գործ հարուցելու, իսկ այնուհետև

նաև քրեական հետապնդում սկսելու մասին որոշումները եղել են ոչ իրավաչափ և կայացվել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի պահանջների խախտմամբ:

28. Նախորդ կետում նշված խախտումներն ինքնին բավարար են սույն գործով Առաջին ատյանի և Վերաքննիչ դատարանների դատական ակտերը բեկանելու համար: Այնուհանդերձ, նկատի ունենալով այն, որ Ա.Սաղաթեյանին առաջադրված մեղադրանքը վերաբերում է նրա՝ դատավորի կարգավիճակ ունեցած ժամանակ ենթադրաբար թույլ տրված իրավախախտումներին, Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով անդրադառնալ նաև դատավորի անձեռնմխելիության հիմնարար երաշխիքների մեկնաբանմանը՝ դրանց միատեսակ կիրառության ապահովման համար:

II. Գատավորի անձեռնմխելիության հիմնարար երաշխիքները և դրանց սահմանները

29. Վճռաբեկ դատարանը քննության է առնում հետևյալ իրավական հարցը՝ Ա.Սաղաթեյանի նկատմամբ դատավորի կարգավիճակ ունեցած ժամանակ ենթադրաբար թույլ տրված իրավախախտման համար քրեական հետապնդում սկսելիս մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը պահպանե՞լ է արդյոք դատավորի անձեռնմխելիության հիմնարար երաշխիքները:

30. ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն. «Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա (...):»:

ՀՀ Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան (...):»:

ՀՀ Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի համաձայն. «Գատարանների անկախությունը երաշխավորվում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով (...):»:

ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի համաձայն. «Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը (...) անկախ [է], ենթարկվում [է] միայն Սահմանադրությանը և օրենքին (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 40-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորներն անկախ են և ենթարկվում են միայն օրենքին:

(...)

3. Արդարադատությունն իրականացվում է դատավորների նկատմամբ կողմնակի ներգործությունը բացառող պայմաններում:

4. Գատավորների նկատմամբ սպորինի ներգործություն դրսևորելու, ինչպես նաև դատարանի կողմից քրեական դատավարության իրականացմանը այլ միջամտության համար մեղավոր անձինք կրում են օրենքով նախատեսված պատասխանատվություն»:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատավորն անկախ է:

2. Արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատավորը հաշվետու չէ որևէ մեկին, այդ թվում՝ պարտավոր չէ որևէ բացատրություն տալ, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

3. Գատավորի գործունեությանը օրենքով չնախատեսված միջամտությունն արգելվում է: Նման արարքը քրեորեն հետապնդելի է (...):»:

31. Գատավորի անկախության հիմնարար արժեքը երաշխավորող՝ սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված սահմանադրաիրավական դրույթների հիմքում ընկած են բազմաթիվ միջազգային-իրավական փաստաթղթեր: Մասնավորապես, առանցքային նշանակություն ունեն Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր վեհաժողովի կողմից 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի թիվ 40/32 և 1985 թվականի դեկտեմբերի 13-ի թիվ 40/46 բանաձևերով հաս-

Դատական պրակտիկա

տատված «Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքները» և դրա հավելվածը՝ ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովի կողմից թիվ 2200A(XXI) բանաձևով հաստատված «Դատավորների վարքագծի բանադրյան սկզբունքները», «Դատավորների կարգավիճակի մասին» 1998 թվականի հուլիսի 10-ի Եվրոպական խարտիան, Եվրոպական խարտիայի պարզաբանման հուշագիրը, Եվրախորհրդի Նախարարների կոմիտեի 1994 թվականի հոկտեմբերի 13-ի՝ «Դատավորների անկախության, արդյունավետության ու դերի մասին» թիվ R(94)12 հանձնարարագիրը:

Հիշյալ փաստաթղթերի համալիր վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս առանձնացնելու դատավորի կարգավիճակի առնչությամբ հետևյալ հիմնադրույթները՝

ա) դատավորի կարգավիճակը պետք է լինի այնպիսին, որպեսզի լիարժեք երաշխավորվի նրա իրավասությունը, անկախությունը և անաչառությունը, նպաստի նրա նկատմամբ հանրության վստահության ձևավորմանը,

բ) դատավորի կարգավիճակին առնչվող դրույթները պետք է ամրագրված լինեն տվյալ երկրի Սահմանադրությամբ կամ նվազագույնը՝ օրենքներով,

գ) պետությունները պարտավոր են դատարանի անկախության սկզբունքի ապահովման համար նախատեսել երաշխիքների գործուն համակարգ, որը պետք է պայմաններ ստեղծի, որպեսզի դատարաններն իրենց հանձնված գործերը քննեն անաչառ, փաստերի հիման վրա և օրենքին համապատասխան, առանց որևէ սահմանափակման՝ ամեն կերպ բացառելով որևէ ոչ իրավաչափ ազդեցության, հարկադրանքի, սպառնալիքի, ուղղակի կամ անուղղակի ճնշման կամ միջամտության հնարավորություն՝ անկախ այն բանից, թե ում կողմից և ինչ պատճառով է դա կատարվում,

դ) դատավորների կարգավիճակի, նրանց նշանակման կամ լիազորությունների դադարեցման հարցեր քննարկող ցանկացած մարմին պետք է օժտված լինի անհրաժեշտ անկախությամբ, իսկ դրա կազմում պետք է ապահովված լինի դատավորների առնվազն 50 տոկոս մասնակցություն,

ե) յուրաքանչյուր դատավոր, որը գտնում է, որ լիազորություններն իրականացնելիս խախտվել են իր իրավունքները, պետք է ունենա այդպիսի անկախ մարմնի դիմելու հնարավորություն,

զ) դատավորի պատասխանատվության համար համաձայնություն տվող կառույցներում պետք է ապահովվի կազմի առնվազն 50 տոկոս մրցութային հիմունքներով ընտրված դատավորների մասնակցություն,

է) անօրինական դատական ակտի կամ դատավորի վարքագծի հետևանքով պատճառված վնասը պետք է հատուցվի պետության կողմից:

32. Դատավորների անկախության չափանիշներին է անդրադարձել Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանը, որի նախադեպային նշանակության իրավական դիրքորոշումների համաձայն՝ դատարանի անկախության համար կարևոր նշանակություն ունեն հետևյալ հանգամանքները.

ա) դատավորների նշանակման իրավասություն ունեցող սուբյեկտը և նշանակման ընթացակարգը,

բ) դատավորի պաշտոնավարման տևողությունը,

գ) դատարանի վրա արտաքին ներգործությունը և ճնշումները չեզոքացնելու կամ էապես նվազեցնելու նորմատիվ և ինստիտուցիոնալ երաշխիքների առկայությունը (*տե՛ս Campbell and Fell v The United Kingdom*, 1984թ., զանգատեր N 7819/77, 7878/77, կետ 78):

33. Դատարանի անկախության սկզբունքի վերաբերյալ բազմակողմանի մեկնաբանություններ է տվել նաև Եվրոպայի խորհրդի համակարգում գործող Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդը, որը, հիմնավորելով դատական իշխանության անկախության սկզբունքը խստորեն պահպանելու անհրաժեշտությունը, շեշտել է, որ դա անհրաժեշտ պահանջ է իրավունքի գերակայությունն ապահովելու և արդար դատավարություն երաշխավորելու համար: Ըստ Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդի՝ դատավորների

անկախության արտոնությունը կոչված է ապահովել ոչ թե նրանց սեփական շահերը, այլ իրավունքի գերակայության շահը, արդարադատություն որոնողների ու ակնկալողների շահերը (տե՛ս Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդ, Կարծիք թիվ 1(2001), 2001թ. նոյեմբերի 23, կետ 10):

34. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 30-33-րդ կետերում շարադրված իրավանորմերը և իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատական իշխանությունը պետական իշխանության ինքնուրույն և անկախ ճյուղ է, որն իրականացվում է բացառապես պետական հատուկ մարմինների՝ դատարանների կողմից: Դատական իշխանության հիմնական խնդիրներն են քաղաքացիների իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի ապահովումը, հնարավոր բոլոր խախտումներից դրանց պաշտպանությունը, իրավական վեճերի և իրավական նշանակություն ունեցող այլ հարցերի լուծումը, իշխանության մարմինների նորմատիվ իրավական ակտերի նկատմամբ վերահսկողությունը, իրավախախտումների դեպքում պատասխանատվության միջոցների կիրառումը, այլ կերպ՝ արդարադատության իրականացումը:

Դատական իշխանությանը վերապահված այդ գործառնությունների արդյունավետ և իրավաչափ կենսագործումը հնարավոր է միայն անկախ դատական իշխանության առկայության պայմաններում, ինչը ենթադրում է, որ դատարանները պետք է գործեն արտաքին ներգործությունը և ճնշումները բացառող նորմատիվ և ինստիտուցիոնալ երաշխիքների պայմաններում, օրենքով իրենց տրված լիազորությունների հիման վրա, որոնք անհրաժեշտ և բավարար են դատական իշխանության առջև դրված խնդիրներն իրականացնելու համար: Դատավորի անկախությունը, լինելով դատավորի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի բաղկացուցիչ տարր, կոչված է ապահովելու դատական իշխանության ինքնուրույնությունը, այն հանրային շահերի, այդ թվում՝ արդարադատության շահերի պաշտպանության կարևորագույն նախապայման է:

35. Արդարադատության շահով պայմանավորված՝ դատական իշխանության անկախությունը, ինչպես նաև դրանից ածանցված դատավորի անկախությունը կենսագործելու համար ՀՀ Սահմանադրությունը և օրենքները սահմանում են այդ որակն ապահովող բազմաթիվ երաշխիքներ և ինստիտուտներ, որոնց թվում իր առանձնահատուկ տեղն ունի դատավորի անձեռնմխելիության սկզբունքը:

Այսպես՝ ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի համաձայն.

«(...) Դատավորի (...) գործունեության երաշխիքները և պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Դատավորը (...) [չի] կարող կալանավորվել, ներգրավվել որպես մեղադրյալ, ինչպես նաև [նրա] նկատմամբ չի կարող դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցվել՝ առանց համապատասխանաբար արդարադատության խորհրդի (...) համաձայնության: Դատավորը (...) [չի] կարող ձերբակալվել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ձերբակալումն իրականացվում է հանցագործության կատարման պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Նման դեպքերում ձերբակալման մասին անմիջապես տեղեկացվում են Հանրապետության Նախագահը և (...) վճռաբեկ դատարանի նախագահը (...):»

ՀՀ դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Դատավորն անձեռնմխելի է:

2. Դատավորը չի կարող ձերբակալվել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ձերբակալումն իրականացվում է հանցագործության կատարման պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Դատավորի ձերբակալման մասին անմիջապես տեղեկացվում են Հանրապետության Նախագահը և վճռաբեկ դատարանի նախագահը (...):

3. Դատավորին չի կարելի կալանավորել, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավել, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկել՝ առանց Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության խորհրդի առաջարկի հիման վրա Հանրապետության Նախագահի տված համաձայնության:

4. Դատավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու պահից տվյալ գործով մինչ-

Դատական պրակտիկա

դատական վարույթի նկատմամբ դատախազական հսկողություն իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազը:

5. Դատավորին չի կարելի բերման ենթարկել: Առանց փաստաթղթերի բերման ենթարկված դատավորի ինքնությունը պարզելուց հետո իրավասու պետական մարմինը պետք է անմիջապես ազատ արձակի նրան:

6. Դատավորի կողմից շահադիտական կամ անձնական այլ դրդումներով ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ ակտ կայացնելու փաստի առթիվ քրեական հետապնդում չի կարող հարուցվել, եթե այդ ակտը վերադաս դատարանի կողմից բեկանված չէ (...):

9. Ռազմական կամ արտակարգ դրության հայտարարումը չի վերացնում սույն հոդվածում ամրագրված անձեռնմխելիության երաշխիքները»:

36. Ինչպես երևում է նախորդ կետում շարադրված իրավադրույթների համալիր վերլուծությունից՝ դատական իշխանության անկախության հիմնարար արժեքի ապահովմանն ուղղված երաշխիքների շարքում դատավորի անձեռնմխելիության սահմանադրական սկզբունքն ունի առանձնահատուկ տեղ: Դատավորի անձեռնմխելիությունը, ըստ էության, շեղում է օրենքի առջև բոլորի հավասարության հիմնարար սկզբունքից (ՀՀ Սահմանադրության 14.1-րդ հոդված), քանի որ դատավորների համար ընդարձակում է անձի ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքի ապահովման սահմանադրական երաշխիքների ընդհանուր համակարգը (ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդված): Սակայն նշված շեղումն իրավաչափ է, քանի որ դատավորին անձեռնմխելիության ավելի բարձր մակարդակով օժտող սահմանադրական նորմերը հետապնդում են գերակա իրավական նպատակ՝ բացառել արդարադատության իրականացման ընթացքում դատավորի որոշումների վրա ներազդելու նպատակ ունեցող ցանկացած ոչ իրավաչափ ազդեցության, սպառնալիքի, ճնշման կամ այլ միջամտության հնարավորությունը:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատավորի անձեռնմխելիությունը՝ իրավունքի գերակայությանն ու դատավարության արդարացիությանն ուղղված նրա մասնագիտական գործունեության ապահովման կարևորագույն միջոց է: Հետևաբար, դատավորի անձեռնմխելիությունը ոչ թե նշված պաշտոնը զբաղեցնող քաղաքացու անձնական, մասնավոր առավելություն է, այլ դատական իշխանության անկախության հանրային երաշխիք: Այլ կերպ՝ դատավորի անձեռնմխելիությունն անկողմնակալ, արդար և օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի կողմից գործի քննության հիմնարար իրավունքի բաղադրատարր է, ուստի՝ այդ բաղադրյալ իրավունքի յուրաքանչյուր կրողի առանձին իրավունք-երաշխիք:

37. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական իշխանության անկախության սահմանադրական սկզբունքի լիարժեք ապահովումն անհնար կլինի այն դեպքում, եթե դատավորի համար չապահովվի լիազորությունները դատարեցնելուց և դատավորի կարգավիճակը կորցնելուց հետո անձեռնմխելիության լրացուցիչ երաշխիքներ: Գործող դատավորին տրամադրվող և պաշտոնաթողությունից հետո կիրարկվող այդ երաշխիքները կոչված են ապահովել գործող դատավորի և հանրության (արդար դատաքննության իրավունքի կրողների) այն համոզմունքը, որ պաշտոնավարման ավարտից հետո դատավորը չի հետապնդվի իր մասնագիտական գործունեության համար: Սիայն այդպիսի երաշխիքների առկայության պայմաններում է հնարավոր բարձր պահանջներ ներկայացնել դատավորի մասնագիտական գործունեությանը և հանրության մոտ ձևավորել գործող դատավորի անկախության և անաչառության նկատմամբ վստահություն:

38. Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ դատավորի անձեռնմխելիության սկզբունքը և դրանից ածանցյալ՝ դատավորին պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ ընթացակարգը սահմանող իրավադրույթների մեջ օգտագործվող «դատավոր» հասկացության մեկնաբանությանը: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված իրավանորմերում օգտագործվող «դատավոր» եզրույթը չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ անձեռնմխելիության երաշխիքի ու պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ ընթացակարգի գործադրման համար անհրաժեշտ լինի, որ քրեական հետապնդման հարուցման պահին կամ

հարուցված քրեական հետապնդման ողջ ընթացքում անձը լինի գործող դատավոր: Նման մեկնաբանությունը հնարավորություն է տալիս իրավասու մարմնին՝ դատավորի կողմից ենթադրյալ իրավախախտում կատարած լինելու մասին տվյալներ ստանալով սպասել մինչև նրա լիազորությունների ավարտը և նրան պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցել դատավորին պատասխանատվության ենթարկելու սահմանադրական ընթացակարգի շրջանցմամբ: Այդ պայմաններում հնարավոր չէ բացառել դատավորի մասնագիտական գործունեության իրականացման ընթացքում ճնշումներ գործադրելու հնարավորությունը, ինչն ինքնին իմաստագրկում է դատավորի անձեռնմխելիության սկզբունքի էությունն ու նպատակները՝ դրանով իսկ կասկածի տակ դնելով ողջ դատական իշխանության անկախության հիմնարար արժեքը:

Հետևաբար դատավորի անձեռնմխելիության սկզբունքը սահմանող իրավանդությունը օգտագործվող «դատավոր» եզրույթը պետք է մեկնաբանվի «վերագրվող ենթադրյալ իրավախախտման, այդ թվում՝ ենթադրյալ հանցագործության պահին գործող դատավորի կարգավիճակ ունեցող անձ» իմաստով: Այլ կերպ՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ դատավորին վերագրվող իրավախախտումը վերաբերում է նրա պաշտոնավարման ժամկետին, գործում է դատավորի անձեռնմխելիության սահմանադրական սկզբունքը, հետևաբար իրավասու մարմինը դատավորին պատասխանատվության ենթարկելու հարց կարող է հարուցել միայն օրենքով սահմանված հատուկ ընթացակարգի պահանջների պահպանմամբ՝ անկախ այն հանգամանքից, թե տվյալ պահին ենթադրաբար իրավախախտում կատարած անձը դեռևս գտնվում է դատավորի կարգավիճակում, թե արդեն պաշտոնաթող է եղել:

Գատավորի անձեռնմխելիության միայն այսպիսի մեկնաբանության դեպքում է հնարավոր ապահովել այդ սկզբունքի նպատակային, իմաստային կենսագործումը, ինչպես նաև երաշխավորել դատական իշխանության գործառույթների բնականոն իրականացումը:

39. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 30-38-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատավորի անձեռնմխելիության սահմանադրական սկզբունքը չի սահմանափակվում միայն դատավորի պաշտոնավարման ժամկետով և գործում է նաև դատավորի լիազորությունների դադարեցումից հետո այնքանով, որքանով վերագրվող իրավախախտումը վերաբերում է դատավորի պաշտոնավարման ժամկետին:

40. Գատավորի անձեռնմխելիության հիմնարար երաշխիքի ժամանակային սահմանների վերաբերյալ իրավական հարցին անդրադառնալու հետ մեկտեղ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ նաև այդ երաշխիքի բովանդակային սահմաններին՝ պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ ընթացակարգի առումով:

41. ՀՀ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 11-րդ կետի համաձայն. «Հանրապետության Նախագահը՝ արդարադատության խորհրդի առաջարկությամբ (...) համաձայնություն է տալիս [դատավորներին]՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու, կալանավորելու կամ նրանց նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ (...)»:

ՀՀ Սահմանադրության 95-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն. «Արդարադատության խորհուրդն օրենքով սահմանված կարգով՝ (...) առաջարկ է ներկայացնում Հանրապետության Նախագահին (...) դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու կամ նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու մասին»:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 168-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Գատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու մասին Հանրապետության Նախագահին առաջարկություն ներկայացնելու հարցով Արդարադատության խորհուրդ է դիմում գլխավոր դատախազը, իսկ տվյալ դատավորի նկատմամբ գործը դատական քննության փուլում գտնվելու դեպքում նրան կալանավորելու համաձայնություն տալու մասին առաջարկ ներկայացնելու հարցով՝ գործը քննող դատարանը:

Դատական պրակտիկա

2. Գլխավոր դատախազը կամ գործը քննող դատարանը Արդարադատության խորհրդին են ներկայացնում դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համար հիմք հանդիսացող նյութերը:

3. Դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու մասին Հանրապետության Նախագահին ներկայացված Արդարադատության խորհրդի առաջարկը Հանրապետության Նախագահը քննում և որոշում է կայացնում երկօրյա ժամկետում: Նշված ժամկետում համաձայնություն չտալու դեպքում դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին Արդարադատության խորհրդի առաջարկը համարվում է մերժված:

4. Դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու մասին Հանրապետության Նախագահին ներկայացված Արդարադատության խորհրդի առաջարկը և դրա հիման վրա տրված Հանրապետության Նախագահի համաձայնությունը չեն նշանակում դատավորին կալանավորելու, նրան դատական կարգով քրեական կամ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերի առկայության հաստատում և չեն կաշկանդում իրավասու դատարանին համապատասխան հարցը օրենքով սահմանված կարգով լուծելիս:

5. Երկրորդ անգամ նույն հիմքով դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին առաջարկություն չի կարող արվել:

6. Եթե դատավորին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին Արդարադատության խորհրդի կողմից համաձայնությունը ստանալուց հետո մեղադրանքի ծավալի այնպիսի փոփոխման անհրաժեշտություն է առաջացել, որը վատթարացնում է կամ կարող է վատթարացնել դատավորի վիճակը, ապա դա կարող է իրականացվել միայն սույն հոդվածով նախատեսված ընթացակարգի պահպանմամբ (...):»:

42. Ինչպես երևում է սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված իրավանորմերի վերլուծությունից, դատավորի անձեռնմխելիության սկզբունքը բացարձակ բնույթ չի կրում և ներառում է իրավախախտում կատարած դատավորին պատասխանատվության կանչելու հատուկ ընթացակարգեր: Ընդ որում, ենթադրաբար իրավախախտում կատարած դատավորի նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու և նրան պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ ընթացակարգերը տարբերվում են համանման սովորական ընթացակարգերից: Այլ կերպ՝ դատավորի անձեռնմխելիության սկզբունքը ներառում է դատական իշխանության անկախության պաշտպանության ընթացակարգային երաշխիքների համակարգ, այլ ոչ թե դատավորին ազատում է քրեական կամ այլ պատասխանատվությունից: Բավարար հիմքերի առկայության պայմաններում և օրենքով սահմանված ընթացակարգի պահպանմամբ դատավորն իր կողմից թույլ տված իրավախախտման, այդ թվում՝ հանցագործության համար կարող է ենթարկվել պատասխանատվության:

43. Դատավորի անձեռնմխելիության ընթացակարգային երաշխիքների համակարգը սահմանող սահմանադրական և օրենսդրական նորմերի համալիր վերլուծությունից հետևում է, որ այդ երաշխիքները երկու տեսակի են. առաջին՝ դատավորի ձեռքակալմանը վերաբերող երաշխիքներ, և երկրորդ՝ դատավորի կալանավորմանը, որպես մեղադրյալ ներգրավելուն, նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարցի հարուցմանը վերաբերող երաշխիքներ:

44. Առաջին տեսակի երաշխիքներն արտահայտվում են նրանում, որ դատավորին կարելի է ձեռքակալել միայն բացառիկ դեպքերում, այն է՝ երբ ձեռքակալումն իրականացվում է հանցագործության կատարման պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Ընդ որում՝ այս բացառիկ դեպքերում դատավորի ձեռքակալման մասին անմիջապես տեղեկացվում են Հանրապետության Նախագահը և վճռաբեկ դատարանի նախագահը: Բոլոր այն դեպքերում, երբ հանցա-

գործությունը կատարվելուց հետո միայն որոշ ժամանակ անց են ի հայտ եկել բավարար հիմքեր դատավորին արգելանքի վերցնելու համար, քրեական հետապնդումն իրականացնող մարմինն իրավասու չէ ձերբակալումը որպես դատավարական հարկադրանքի միջոց կիրառել դատավորի նկատմամբ:

45. Երկրորդ տեսակի երաշխիքներն արտահայտվում են նրանում, որ բացառում են դատավորին կալանավորելու, որպես մեղադրյալ ներգրավելու և դատական կարգով վարչական պատասխանատվության հարց հարուցելու հնարավորությունը՝ առանց ՀՀ արդարադատության խորհրդի առաջարկության հիման վրա Հանրապետության Նախագահի տված համաձայնության: Ընդ որում, ՀՀ արդարադատության խորհուրդն օրենքով սահմանված ընթացակարգի պահպանմամբ, իրավասու մարմնի ներկայացրած միջնորդության հիման վրա նախապես ստուգելով դատավորին կալանավորելու, քրեական կամ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերի առկայությունը, համապատասխանաբար որոշում է կայացնում համաձայնություն տալու խնդրանքով Հանրապետության Նախագահին դիմելու մասին կամ մերժում է ներկայացված միջնորդությունը: Իսկ Հանրապետության Նախագահի լիազորությունն այս հարցում համաձայնություն տալն է, որ հետապնդումն իրականացնող մարմինը կարողանա գործի դեմ ենթադրյալ իրավախախտ դատավորի կալանավորման և որպես մեղադրյալ ներգրավելու քրեադատավարական ընթացակարգերը կամ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու ընթացակարգը:

Ինչպես հետևում է վերոգրյալից, Հանրապետության Նախագահը և ՀՀ արդարադատության խորհուրդը տվյալ պարագայում հանդես են գալիս որպես դատավորի անկախության և անձեռնմխելիության ապահովման երաշխավորներ: Սահմանված կարգի պահպանմամբ ՀՀ արդարադատության խորհրդի արած առաջարկության հիման վրա Հանրապետության Նախագահի տված համաձայնությունն անհրաժեշտ իրավական պայման է ընդհանուր ընթացակարգերի գործողության հիման վրա, դրանցով նախատեսված կարգով դատավորին կալանավորելու, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավելու, կամ նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության հարց հարուցելու իրավունքի իրականացման համար: Սինույն ժամանակ Հանրապետության Նախագահի համաձայնությունը դեռևս չի նշանակում դատավորին կալանավորելու, նրան քրեական կամ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերի առկայության հաստատում և չի կաշկանդում իրավասու մարմնին համապատասխան հարցը օրենքով սահմանված կարգով լուծելիս:

Այսպիսով, դատավորի անձեռնմխելիության սահմանադրական սկզբունքը բացառում է առանց քննարկված ընթացակարգի պահպանման դատավորին կալանավորելու, քրեական գործով որպես մեղադրյալ ներգրավելու կամ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունը: ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածը, ինչպես նաև ՀՀ դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածը հստակորեն սահմանում են, որ դատավորին չի կարելի կալանավորել, նրան որպես մեղադրյալ ներգրավել, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկել՝ առանց ՀՀ արդարադատության խորհրդի առաջարկի հիման վրա Հանրապետության Նախագահի տված համաձայնության:

46. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ չնայած ՀՀ Սահմանադրության և ՀՀ դատական օրենսգրքի համապատասխան իրավանդումները հստակորեն բացառում են դատավորին կալանավորելու կամ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունն առանց Հանրապետության Նախագահի համաձայնության, այնուամենայնիվ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված իրավական մեխանիզմը, որը վերաբերում է ՀՀ արդարադատության խորհրդի կողմից համապատասխան միջնորդությունը մերժելու կամ Հանրապետության Նախագահի կողմից համաձայնություն չտալու դեպքում արդեն իսկ հարուցված քրեական գործի հետագա ընթացքին, հստակ ու համարժեք չէ:

Խնդրո առարկա հարցի որոշակի կարգավորում սահմանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով, որի համաձայն՝ քրեական գործով վարույթը դատավարական, քննիչի կամ դատարանի որոշմամբ ամբողջությամբ կամ համապատաս-

Դատական պրակտիկա

խան մասով կարող է կասեցվել, եթե մեղադրյալը կամ այն անձը, որին գործով որպես մեղադրյալ ներգրավելու բավարար հիմքեր կան, օգտվում է քրեական հետապնդման ենթարկվելու անձեռնմխելիությունից:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործով վարույթի կասեցումը, օբյեկտիվ հանգամանքներով պայմանավորված, գործի վարույթի ժամանակավոր ընդմիջումն է: Գործով վարույթը կասեցվում է, եթե գործի քննության ընթացքում առաջ են գալիս նախաքննությունը շարունակելուն խոչընդոտող այնպիսի հանգամանքներ, որոնք սպառնիչ թվարկված են օրենքով և որոնց վերացման ուղղությամբ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է միջոցներ ձեռնարկի:

Քրեական գործով վարույթի կասեցման իրավական հետևանքները գնահատելով դատավորի անձեռնմխելիության հիմնարար իրավական արժեքի լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով նախատեսված հիմքով քրեական գործով վարույթը կարող է կասեցվել մինչև օրենքով սահմանված կարգով քրեական հետապնդման ենթարկվելու անձեռնմխելիությունից օգտվող անձին պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնության ստացման հարցի լուծումը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի լայն մեկնաբանությունը (այն, որ դատավորին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու մասին միջնորդության մերժվելուց հետո մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինն իրավասու է կասեցված պահել քրեական գործով վարույթը և առանց որևէ միջոց ձեռնարկելու սպասել մինչև դատավորի լիազորությունները դադարեն) կիմաստագրվել դատավորի անձեռնմխելիության հիմնարար իրավական արժեքը և դրանով կվտանգվեր դատական իշխանության անկախությունը:

47. Հետևաբար, հիմնվելով սույն որոշման մեջ շարադրված դատական իշխանության անկախության և անձեռնմխելիության հիմնարար սկզբունքները երաշխավորող սահմանադրաիրավական և միջազգային-իրավական նորմերի վրա, ինչպես նաև հաշվի առնելով նշված իրավանորմերով սահմանված այն իմպերատիվ պահանջը, համաձայն որի՝ դատավորը չի կարող քրեական պատասխանատվության ենթարկվել առանց ՀՀ արդարադատության խորհրդի առաջարկության հիման վրա Հանրապետության Նախագահի տված համաձայնության՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատավորին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու մասին իրավասու մարմնի միջնորդության մերժման դեպքում մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է կարճել քրեական գործի վարույթը:

48. Սույն որոշման 29-47-րդ կետերում շարադրված իրավական հիմնավորումների լույսի ներքո անդարադառնալով սույն գործի փաստական հանգամանքներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

ՀՀ գլխավոր դատախազը 2000 թվականի հունիսի 22-ին թիվ 62201100 քրեական գործի շրջանակներում միջնորդություն է ներկայացրել ՀՀ արդարադատության խորհուրդ՝ խնդրելով քննության առնել Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Ա.Սաղաթեյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու համար Հանրապետության Նախագահին առաջարկ ներկայացնելու հարցը (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը):

ՀՀ արդարադատության խորհրդի 2000 թվականի օգոստոսի 21-ի որոշմամբ Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Ա.Սաղաթեյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ ՀՀ գլխավոր դատախազի միջնորդությունը մերժվել է (տե՛ս սույն որոշման 11-րդ կետը):

2000 թվականի սեպտեմբերի 1-ին մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը, դեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով, որոշում է կայացրել թիվ 62201100 քրեական գործի վարույթը կասեցնելու մասին՝ մինչև կասեցման հիմքի վերացումը (տե՛ս սույն որոշման 12-րդ կետը):

Հանրապետության Նախագահի 2004 թվականի ապրիլի 30-ի հրամանագրով Գեղարքու-

նիքի մարզի առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Ա.Սաղաթեյանի լիազորությունները դադարեցվել են (տե՛ս սույն որոշման 13-րդ կետը):

Մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնի 2008 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմամբ թիվ 62201100 քրեական գործի կասեցված վարույթը վերսկսվել է (տե՛ս սույն որոշման 15-րդ կետը):

Նախաքննության մարմնի 2008 թվականի նոյեմբերի 14-ի որոշմամբ Ա.Սաղաթեյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել դատավորի պաշտոն զբաղեցրած ժամանակահատվածում ենթադրաբար կատարած հանցագործությունների համար (տե՛ս սույն որոշման 16-րդ կետը):

49. Այսպիսով, մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինը թույլ է տվել դատավորի անձեռնմխելիության սահմանադրական սկզբունքի խախտում, քանի որ (ա) դատավոր Ա.Սաղաթեյանին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համաձայնություն տալու համար Հանրապետության Նախագահին առաջարկություն ներկայացնելու մասին ՀՀ գլխավոր դատախազի միջնորդությունը ՀՀ արդարադատության խորհրդի կողմից մերժվելուց հետո թիվ 62201100 քրեական գործի վարույթը կասեցրել է, իսկ դատավոր Ա.Սաղաթեյանի լիազորությունները դադարեցնելուց հետո նշված քրեական գործի վարույթը վերսկսել է, ինչպես նաև (բ) առանց դատավորին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ ընթացակարգի պահպանման Ա.Սաղաթեյանին՝ դատավոր եղած ժամանակահատվածում ենթադրաբար կատարված հանցավոր արարքների համար մեղադրանք է առաջադրել:

50. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ սույն գործի քննության ընթացքում ստորադաս դատարանները սույն որոշման 27-րդ և 49-րդ կետերում շարադրված, մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից թույլ տրված խախտումների լույսի ներքո չեն գնահատել ամբաստանյալ Ա.Սաղաթեյանի նկատմամբ իրականացվող քրեական հետապնդման օրինականությունը, ինչը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ, 398-րդ և 406-րդ հոդվածների հիման վրա բեկանելու ստորադաս դատարանների դատական ակտերը և գործն Առաջին ատյանի դատարան նոր քննության ուղարկելու համար:

51. Ինչ վերաբերում է բողոքաբերների կողմից բարձրացված մյուս հարցերին (տե՛ս սույն որոշման 18-19-րդ կետերը), ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն որոշման մեջ արձանագրված խախտումների առկայության պայմաններում դրանց իրավական նշանակությունը բացակայում է, ուստի սույն որոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն այդ հարցերին չի անդրադառնում:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Անսահիտ Հայկի Սաղաթեյանի վերաբերյալ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2011 թվականի մայիսի 17-ի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2011 թվականի օգոստոսի 9-ի որոշումները բեկանել և գործն ուղարկել Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԲԱՐՍԵՍՅԱԿԱԿԱՆ
ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱԸ (ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2011 թվականի հոկտեմբերի 14-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Ստիխտինգ Ադմինիստրատենկանտոր Ֆայնենշլ ֓երֆորմանս Հոլդինգս հիմնադրամի (այսուհետ՝ Հիմնադրամ), «Լուքսոնա Լիմիթեդ» ընկերության, «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերության և Արմեն Միքայելյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 10.06.2011 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Հիմնադրամի, «Լուքսոնա Լիմիթեդ» ընկերության, «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերության և Արմեն Միքայելյանի հայցի ընդդեմ ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրի գործակալության Արաբկիրի տարածքային բաժնի (այսուհետ՝ Պետական ռեգիստր), «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Ռոսնեֆտ»» ԲԲԸ-ի՝ առաջին գործարքի անվավերության հետևանքներ կիրառելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Չ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Հիմնադրամը, «Լուքսոնա Լիմիթեդ» ընկերությունը, «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերությունը և Արմեն Միքայելյանը պահանջել են կիրառել առաջին գործարքի անվավերության հետևանքներ՝

1) ՍՊԸ-ի մասնակիցների գրանցման քարտում «մասնակցի անվանումը» սյունակում վերականգնել «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ անվանումը.

2) Պետական գրանցման փաստաթղթերում վերականգնել Արմեն Միքայելյանին «Յուկոս ՄՆԳ Ինվեստմենտ» ՍՊԸ-ի գլխավոր տնօրենի պաշտոնում:

Երևանի Արաբկիր և Զանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր Ս. Գազարյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 23.02.2011 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 10.06.2011 թվականի որոշմամբ Հիմնադրամի, «Լուքսոնա Լիմիթեդ» ընկերության, «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերության և Արմեն Միքայելյանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 23.02.2011 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք են ներկայացրել Հիմնադրամը, «Լուքսոնա Լիմիթեդ» ընկերությունը, «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերությունը և Արմեն Միքայելյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Ռոսնեֆտ»» ԲԲԸ-ն:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ, 18-րդ, 19-րդ հոդվածները, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ, 13-րդ հոդվածները, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, որը պետք է կիրառեր, կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական դատավա-

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

րության օրենսգրքի 125-րդ հոդվածը, որը չպետք է կիրառեր, խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածը, 28-րդ հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ ենթակետը, 48-րդ, 49-րդ, 53-րդ, 122-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձինք նշված պնդումները պատճառաբանում են հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել այն հանգամանքը, որ Դատարանի կողմից արագացված դատաքննության կիրառումը հիմնավորված չէ: Արագացված դատաքննության կիրառումով Դատարանը չի կատարել գործի օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննություն, հնարավորություն չի տվել հայցվորներին ներկայացնել և դատական նիստի ընթացքում հիմնավորել իրենց դիրքորոշումները, որի արդյունքում սխալ է մեկնաբանել և կիրառել դատավարական իրավունքի մի շարք նորմեր, որով էլ խախտվել են հայցվորների արդար դատաքննության իրավունքը և կայացվել է սխալ դատական ակտ: Դատարանը հնարավորություն չի տվել հայցվորներին ներկայացնել հայցի հիմքն ու առարկան: Դատարանն առանց որևէ հիմքի, առանց ուսումնասիրելու գործում առկա փաստաթղթերը, որոշում է կայացրել արագացված դատաքննության կիրառման մասին և վճռում հղում կատարել մինչև որոշումը չուսումնասիրված փաստաթղթերին: Փաստորեն, Դատարանը հայցվորներին զրկել է դատական նիստում իրենց կողմից ներկայացված ապացույցները հետազոտելու և դրա արդյունքում իրենց փաստարկները հիմնավորելու հնարավորությունից: Վճռում Դատարանը չի անդրադարձել հայցվորների կողմից բերված և վերջիններիս շահագրգռվածությունը հիմնավորող որևէ փաստի: Այնինչ, լրացուցիչ բացատրություններով հայցվորներն ըստ էության ավելի մանրամասն և հատկապես ՌԳ իրավակիրառ պրակտիկայի վկայակոչմամբ հիմնավորում են սույն գործով իրենց շահագրգռվածության և պատշաճ հայցվոր լինելու հանգամանքը: Ինչպես Դատարանը, այնպես էլ Վերաքննիչ դատարանը պարզապես խուսափել են կատարել իրենց հիմնական պարտականությունը՝ ապահովել արդարադատություն և դատական պաշտպանություն, և հրաժարվել են ուսումնասիրել բողոք բերողների փաստարկներն ըստ էության՝ հաշվի առնելով, որ առուվաճառքի պայմանագիրն առաջին էր՝ համաձայն ՌԳ քաղաքացիական օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի:

Վերաքննիչ դատարանի կազմում ընդգրկված դատավորները չեն ընթերցել որոշումը, սակայն այն հաստատել են իրենց ստորագրությամբ և կնիքներով: Այդ մասին է վկայում Վերաքննիչ դատարանի որոշման 24-րդ էջի 3-րդ պարբերության սկզբից մինչև 25-րդ էջի 3-րդ պարբերության սկզբի շարադրանքի և 25-րդ էջի 3-րդ պարբերության սկզբից մինչև 26-րդ էջի 3-րդ պարբերության սկզբի շարադրանքի կրկնությունը:

Վերաքննիչ դատարանի որոշումը հակասում է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 29.10.2010 թվականի թիվ ՎԳ/4342/05/09 և 10.11.2010 թվականի թիվ ՎԳ/4680/05/09 որոշումներին:

Վճռաբեկ բողոք բերած անձինք վերը նշված հիմքով պահանջել են քեկանել Վերաքննիչ դատարանի 10.06.2011 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Բողոքաբերները, մինչև սույն բողոքը, տվյալ գործի շրջանակներում օգտագործել են իրենց փաստարկները ներկայացնելու բազմաթիվ հնարավորությունները: Նրանք պնդում են, որ իրենց խոչընդոտել են փաստարկներն արդյունավետ ներկայացնել, ինչը չի համապատասխանում իրականությանը: Անվիճելի է այն, որ մինչև տվյալ բողոքը ներկայացնելը, բողոքաբերները միևնույն գործի շրջանակներում ներկայացրել են չորս մրցակցային փաստաթուղթ՝ հայց, հայցի վերաբերյալ լրացուցիչ բացատրություններ, վերաքննիչ բողոք և վերաքննիչ բողոքի վերաբերյալ լրացուցիչ բացատրություններ, որոնցում իրենց պնդմամբ հիմնավորում են շահագրգռվածության առկայության փաստը: Ընթացակարգային խախտումները, որոնք բողոքաբերների կարծիքով թույլ են տրվել գործի քննության ընթացքում, չեն կարող վերջնական դատական ակտերի բեկանման հիմք հանդիսանալ, քանի որ նույնիսկ եթե այդ խախտումները տեղի ունեցած լինեին, ինչի հետ պատասխանողը համաձայն չէ, դրանք չեն հանգեցրել և չէին կարող հանգեցնել գործի սխալ լուծմանը: Դատական քննությունը եղել է թափանցիկ և արդար,

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Ի խնամություն

Դատական պրակտիկա

անց է կացվել օրենքի, ՀՀ Սահմանադրության, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխան: Դատարանը հիմնավոր է կիրառել արագացված դատաքննությանը վերաբերող օրենքի կանոնը: Այն դեպքում, երբ դատարանը գտնում է, որ հայցվորները գործով չունեն օրենքով ճանաչվող իրավական շահագրգռվածություն, դրանից տրամաբանորեն հետևում է, որ հայցն ակնհայտ անհիմն է, և այդ դեպքում օրենքը պահանջում է անցնել արագացված դատաքննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

1. 04.08.2006 թվականին Մոսկվա քաղաքի արբիտրաժային դատարանն ընդունել է որոշում, որի համաձայն՝ «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ն ճանաչվել է սնանկ, նրա նկատմամբ սահմանվել է մրցութային վարույթ՝ երկու տարի ժամկետով, մրցույթի կառավարիչ է նշանակվել Է. Ռեբզուրն /1-ին հատոր, գ.թ. 57-59/:

2. Վերոհիշյալ մրցութային վարույթի իրականացման շրջանակներում 13.08.2007 թվականին «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Ռոսնեֆտ» ԲԲԸ-ի և «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ի մրցութային կառավարիչ Է. Ռեբզուրնի միջև կնքվել է գույքի առուվաճառքի պայմանագիր, համաձայն որի՝ «Յուկոս ՄՆԳ Ինվեստմենթ» ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում «Նեֆտյաննայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ին պատկանող 100% բաժնեմասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը փոխանցվել է «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Ռոսնեֆտ» ԲԲԸ-ին /1-ին հատոր, գ.թ. 48-56/:

3. Թիվ ԵԲԴ/0002/02/09 քաղաքացիական գործով 09.07.2009 թվականին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը /դատավոր Կ.Պետրոսյան/ մերժել է «Յուկոս ՄՆԳ Ինվեստմենթ» ՍՊԸ-ի հայցն ընդդեմ «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Ռոսնեֆտ» ԲԲԸ-ի՝ 13.08.2007 թվականի «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Ռոսնեֆտ» ԲԲԸ-ի և «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ի մրցութային կառավարիչ Է. Ռեբզուրնի միջև կնքված N ԿՌԻ/ԿՊ/18/0001107/2863 գույքի առուվաճառքի պայմանագիրն անվավեր ճանաչելու պահանջով: Նշված վճիռը մտել է օրինական ուժի մեջ:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը վերը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքն անհիմն է և ենթակա չէ բավարարման հետևյալ պատճառաբանությանը.

Հայցվորների մոտ շահագրգռվածության վերաբերյալ հիմքով վճռաբեկ բողոքն անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությանը.

Դատարանը և Վերաքննիչ դատարանը մանրամասն ուսումնասիրել են և ճիշտ են գնահատել տվյալ հայցը հարուցելու մեջ հայցվորներից (բողոք բերած անձանց) յուրաքանչյուրի շահագրգռվածության հարցը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 303-րդ և դրան համընկնող՝ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 166-րդ հոդվածների համաձայն՝ առչից գործարքի անվավերության հետևանքների պահանջ կարող է ներկայացնել յուրաքանչյուր շահագրգիռ անձ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ շահագրգիռ անձն իրավունք ունի նույն օրենսգրքով սահմանված կարգով դիմել դատարան՝ իր իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության համար:

Ելնելով նշված իրավական նորմերից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ շահագրգռվածությունը դատարան ներկայացված որևէ պահանջի քննության նախապայման է, ուստի դատարանը պետք է պարզի բոլոր քննվող գործերով հայցվորի շահագրգռվածության հարցը: Դատարան դիմելով՝ հայցվորը պետք է հիմնավորի, իսկ դատարանը՝ պարզի.

1. Հայցվորի որ իրավունքներն են իրականում խախտվել և ինչ անբարենպաստ հետևանքների են հանգեցրել այդ խախտումները,

2. Ներկայացված հայցի նպատակը արդյոք իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն ու վերականգնումն է, և հնարավոր է արդյոք ընտրված միջոցով պաշտպանել կամ վերականգնել հայցվորի իրավունքները (կամ, համապատասխան դեպքերում, նրան պատճառված վնասը փոխհատուցել):

Հայցվորն իրավունք ունի դատարան դիմելու իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության և վերականգնման համար:

«Լուքսթոնա Լիմիթեդ» ընկերության մատվ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները հանգել են այդ անձի շահագրգռվածության բացակայության վերաբերյալ ճիշտ եզրակացության, քանի որ լուծարվող ընկերության գույքը կամ դրա արժեքի մի մասը ստանալու բաժնետիրոջ իրավունքը կարող է իրականացվել մինչև ընկերության լուծարման պահը, այդ թվում՝ սնանկության կարգով:

Տվյալ գործով կողմերը չեն վիճարկել այն փաստը, որ «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ն լուծարվել է սնանկության կարգով՝ ք. Մոսկվայի Արբիտրաժային դատարանի որոշմամբ՝ ընկերության պարտատերերի պահանջների ամբողջական բավարարման համար դրա գույքի անբավարարության հիմքով, և այդ մասին համապատասխան գրառումը կատարվել է իրավաբանական անձանց համապատասխան պետական ռեեստրում: Դատարանի որոշմամբ պարտապան ընկերության լուծարումը սնանկության կարգով նշանակում է, որ այդ ընկերության գույքը չի բավարարել պարտատերերի պահանջների ամբողջական բավարարման համար, ինչը բացառում է պարտատերերի հետ հաշվարկից հետո ընկերության գույքի մի մասի ստացումը բաժնետերերի կողմից՝ այդպիսի գույքի բացակայության պատճառով:

Առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները, ճիշտ մեկնաբանելով «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի 23-րդ հոդվածի և դրան համապատասխանող «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի բովանդակությունը, հանգել են հիմնավոր եզրակացության առ այն, որ բաժնետերերի պահանջների բավարարումը կատարվում է լուծարման գործընթացի շրջանակներում և մինչև դրա ավարտը՝ բոլոր պարտատերերի պահանջների բավարարումից հետո մնացած գույքի հաշվին:

Վճռաբեկ դատարանն անհիմն է գտնում «Լուքսթոնա Լիմիթեդ» ընկերության այն փաստարկը, որով հղում է կատարվում ՌԴ Հյուսիս-Կովկասյան Դաշնային արբիտրաժային դատարանի 18.03.2008 թվականի F08-831/08 որոշմանը՝ որպես այդ անձի շահագրգռվածության հիմնավորում: Այդ կապակցությամբ հիմնավոր է Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունն առ այն, որ ռուսական դատարանի այդ որոշման մեջ ներկայացված վեճի փաստական հանգամանքները, ինչպես նաև ներկայացված հայցադիմումներն էականորեն տարբերվում են սույն գործի փաստական հանգամանքներից և ներկայացված պահանջներից: Մասնավորապես, ռուսական դատարանի նշված որոշման մեջ խոսքը գնում է մի գույքի մասին, որը ներառված չի եղել լուծարվող ընկերության գույքի կազմի մեջ, որը ենթակա էր բաշխման նրա մասնակիցների միջև, մինչդեռ սույն վեճում՝ «Յուկոս ՄՆԳ Ինվեստմենթ» ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալի 100% բաժնեմասը ներառված է եղել լուծարվող «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ի գույքի կազմի մեջ և վաճառվել է աճուրդով՝ վերջինիս սնանկության գործընթացում:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված գործով ռուսական դատարանը քննել է հայցապահանջ՝ լուծարված ընկերության չբաշխված գույքի նկատմամբ հայցվորների սեփականության իրավունքը ճանաչելու վերաբերյալ, մինչդեռ սույն գործով ներկայացվել է առաջին գործարքի անվավերության հետևանքներ կիրառելու պահանջ:

«Յուկոս Ինվեստմենթս UK B.V.» ընկերության վերաբերյալ նույնպես առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները հանգել են այդ անձի շահագրգռվածության բացակայության մասին ճիշտ եզրակացության, քանի որ պահանջը հիմնված է Լոնդոնի միջազգային արբիտրաժային դատարանի որոշման վրա և ուղղված է արդեն լուծարված «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ից գումարի բռնագանձմանը, սակայն ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 419-րդ և դրան համապատասխանող ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 435-րդ հոդվածների ուժով իրավաբանական անձի պարտավորությունները դադարում են վերջինիս լուծարմամբ:

Դատական պրակտիկա

Ընդ որում, Վերաքննիչ դատարանը հիմնավոր կերպով է մերժել անգլիական իրավունքի կիրառելիության վերաբերյալ «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերության փաստարկը՝ նշելով, որ պայմանագրի նկատմամբ կիրառվող անգլիական իրավունքը կարգավորում է պայմանագրի կողմերի միջև հարաբերությունները: Մինչդեռ պայմանագրի կողմի իրավունակության ծագումն ու դադարումը, այդ թվում՝ պարտավորություններ կրելու՝ դրանց համար պատասխանատու լինելու ունակությունը, կարգավորվում է իրավաբանական անձի անձնական օրենքով (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1272-րդ հոդված), որը «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ի դեպքում Ռուսաստանի Դաշնության օրենքն է: ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձի լուծարմամբ դադարում են դրա պարտավորությունները:

Վերաքննիչ դատարանը պատճառաբանված կերպով է անհիմն համարել «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերության փաստարկները, որոնք բխում են ՌԴ Սահմանադրական դատարանի 09.11.2010 թվականի N1435-Օ-Օ որոշումից՝ որպես իր շահագրգռվածության հիմնավորում: Վերաքննիչ դատարանը վկայակոչել է գործերի փաստական հանգամանքների ակնհայտ տարբերությունը՝ այդ գործով լուծարվող ընկերության գույքն օտարվել է երրորդ անձանց մինչև ընկերության սնանկ ճանաչվելը, այլ ոչ թե սնանկության գործընթացում, ինչպես տեղի է ունեցել սույն գործով: Ավելին, նշված գործով խոսքը գնում է պարտատիրոջ այնպիսի պահանջի մասին, որը ներկայացվել է և ճանաչվել սնանկության շրջանակներում, մինչդեռ սույն գործով «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերության նշված պահանջը չի ճանաչվել դատարանի կողմից ՌԴ-ում սնանկության գործընթացի շրջանակներում: Այդ մասին նշում է հենց հայցվորը՝ հաստատելով, որ Լոնդոնի արբիտրաժային դատարանի որոշման վրա հիմնված պահանջը Մորավել ընկերությունը ներկայացրել է սնանկության շրջանակներում, սակայն դատարանն այն չի ճանաչել, որից հետո պահանջի իրավունքը Մորավելը զիջել է «Յուկոս Ինթերնեյշնլ UK B.V.» ընկերությանը:

Հիմնադրամի մատով առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները նույնպես հիմնավոր մատնանշել են նշված անձի մոտ շահագրգռվածության բացակայությունը՝ ընդգծելով, որ քանի որ ոչ «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ի նախկին բաժնետերերը (Լյուքսբուրգ Լիմիթեդ), ոչ պարտատերերը (Յուկոս Ինթերնեյշնլ) չեն համարվում առաջին գործարքի անվավերության հետևանքներ կիրառելու պահանջով հայց ներկայացնելու համար շահագրգռված, սակայն Հիմնադրամը չի կարող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի իմաստով շահագրգռ համարվել այն դեպքում, երբ այն անձինք, ում շահերի պաշտպանության համար Հիմնադրամը գործում է (նախկին բաժնետերեր և պարտատերեր), դատարանի կողմից նույն իրավական նորմի ուժով ճանաչվել են շահագրգռվածություն չունեցող:

Բացի այդ, պնդելով լուծարված «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ի բաժնետերերի և պարտատերերի անունից հանդես գալու իր իրավունքը, Հիմնադրամը չի ներկայացրել որևէ բացատրություն և հաստատում առ այն, թե հատկապես ովքեր են այդ անձինք, գործարքի հետ կապված ինչպես և ինչով են խախտվել նրանց իրավունքները, հատկապես ինչպես այդ իրավունքները հնարավոր կլինի վերականգնել հայցի բավարարման դեպքում, պնդում են արդյոք նրանք հայցը ներկայացված առարկայով և հիմքով, համաձայն են արդյոք, որ Հիմնադրամը պաշտպանի իրենց իրավունքները:

Արմեն Միքայելյանի վերաբերյալ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարաններն արդարացիորեն նշել են, որ նրա իրավունքները, ներառյալ աշխատանքային իրավունքները, չեն շոշափվել իր կողմից վիճարկվող գործարքով, քանի որ «Յուկոս ՄՆԳ Ինվեստմենթ» ՍՊԸ-ի տնօրենի լիազորությունները դադարեցվել են ոչ թե գործարքով, այլ ընկերության միակ մասնակցի համապատասխան որոշմամբ և դրա հիման վրա իրավաբանական անձանց պետական ռեգիստրում կատարված համապատասխան գրանցմամբ: Ընդ որում, Արմեն Միքայելյանի լիազորությունները կարող էր դադարեցնել և նախկին մասնակիցը՝ «Նեֆտյանայա կոմպանիա «Յուկոս» ԲԲԸ-ն, առանց վիճարկվող գործարքի հետ որևէ առնչության, իսկ գործարքի կատարումից հետո նոր մասնակիցը՝ «Նեֆտեննայա կոմպանիա «Ռոսնեֆտ»» ԲԲԸ-ն կարող

էր թե դադարեցնել, թե չդադարեցնել Արմեն Միքայելյանի լիազորությունները:

«Յուկոս ՄՆԳ Ինվեստմենթ» ՍՊԸ-ի մասնակցի որոշումը՝ Արմեն Միքայելյանի՝ որպես տնօրենի լիազորությունները դադարեցնելու մասին, ոչ ոքի կողմից չի վիճարկվել, իսկ նրա կողմից ներկայացված պահանջը՝ պետական ռեգիստրում գրանցման անվավեր ճանաչելու մասին, մերժվել է ՀՀ վարչական դատարանի կողմից թիվ ՎԳ/4342/05/09 և թիվ ՎԳ/4680/05/09 գործերով, ինչը հաստատվում է գործի նյութերում առկա դատական ակտերով:

Այսպիսով, Արմեն Միքայելյանի կողմից սույն գործով բերված հիմնավորումները, որոնցով նա կարող էր ճանաչվել առոչինչ գործարքի անվավերության հետևանքներ կիրառելու մասին հայց ներկայացնելու մեջ իրավական շահագրգռվածություն ունեցող անձ, անհիմն են:

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները ճիշտ են պարզել գործով ապացուցման առարկան՝ որոշելով, որ դրա շրջանակում նախևառաջ ներառված է հայցվորների՝ տվյալ պահանջով հայց հարուցելու մեջ շահագրգռվածության առկայության հարցը, և ճիշտ են սահմանել գործով վերաբերելի հանգամանքների շրջանակը՝ դրա մեջ ներառելով հայցվորների կողմից ներկայացված այն հանգամանքները, որոնք ազդում են սույն հայցը պնդելու համար հայցվորների շահագրգռվածության առկայության հաստատման վրա: Այնուհետև դատարանները ճիշտ են գնահատել այդ հանգամանքները՝ կատարելով հիմնավորված եզրահանգում՝ հայցվորներից յուրաքանչ-յուրի մոտ շահագրգռվածության բացակայության վերաբերյալ:

Նման հանգամանքներում առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների կողմից հայցվորների շահագրգռվածության բացակայության բացահայտումը բավարար իրավական հիմք է հայցն ակնհայտ անհիմն համարելու և մերժելու համար, որի հետևանքով Վերաքննիչ դատարանի կողմից այլ հարցերի քննարկումը, ներառյալ գործարքի առչնչության հիմքերի և դրա անվավերության հետևանքների կիրառման վերաբերյալ անհրաժեշտ չէր:

Վճռաբեկ դատարանն անհիմն է համարում փաստարկն առ այն, որ արագացված դատաքննության կիրառմամբ առաջին ատյանի դատարանը հայցվորներին զրկել է հավասարության և մրցակցության պայմաններում արդար դատաքննության իրավունքից, քանի որ արագացված դատաքննությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում անձանց անորոշ շրջանակի նկատմամբ կիրառելու համար ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դատավարական ինստիտուտ է և որպես հետևանք, ոչ մի կերպ ինքնին չի կարող խանգարել արդար դատաքննության և կողմերի այլ իրավունքների ապահովմանը:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր նախադեպային որոշումներում բազմիցս նշել է, որ առանց բանավոր քննության դատաքննությունը չի խախտում կողմերի դատական պաշտպանության իրավունքն այն դեպքերում, երբ վեճի լուծման համար դատարանին անհրաժեշտ է պարզել հարցերի սահմանափակ շրջանակ, և այդ հարցերը իրավունքի հարցեր են (տես՝ Allan Jacobsson vs. Sweden, դիմում թիվ 8/1997/792/993, 19.02.1998, «49»):

Սույն գործով առաջին ատյանի դատարանը հայցադիմում, իսկ այնուհետև դրա պատասխանը ստանալուց հետո բավականին ժամանակ է ունեցել դրանց բովանդակությանը ծանոթանալու և հայցի և պատասխանի բոլոր փաստարկներին և հիմնավորումներին պատշաճ իրավական գնահատական տալու համար: Այնուհետև դատարանը կողմերի մասնակցությամբ դատական նիստ է հրավիրել և անցկացրել, որի ընթացքում լուծել է կողմերի ներկայացված միջնորդությունները և լրացուցիչ հարցմամբ համոզվել, որ հայցվորները հայցի առարկան կամ հիմքը չեն փոփոխում, որից հետո միայն անցել է արագացված դատաքննության, և մերժել է հայցը հայցվորների մոտ շահագրգռվածության բացակայության հիմքով, որը իրավունքի հարց է, այլ ոչ թե փաստի:

Վճռաբեկ դատարանը նշում է, որ կողմերի հավասարության և մրցակցության սկզբունքները, որոնք արդար դատաքննության իրավունքի կարևոր բաղադրատարր են, պահանջում են, որպեսզի դատավարության կողմերն ունենան հավասար հնարավորություններ ներկայացնելու և պաշտպանելու իրենց իրավունքներն ու օրինական շահերը: Դա նշանակում է, որ կողմերի

Դատական պրակտիկա

հավասարության սկզբունքը կարող է խախտվել միայն այն դեպքում, երբ կողմերից մեկին ավելի բարենպաստ հնարավորություններ են տրամադրվել ի վնաս կամ ի հաշիվ մյուս կողմի:

Տվյալ դեպքում բողոք բերած անձը չի ներկայացրել որևէ փաստարկ, որով նվազ բարենպաստ հնարավորություններ են ստեղծվել՝ իրենց իրավունքները և շահերը պաշտպանելու համար:

Բողոք ներկայացրած անձանց հիմնավորումներն այն մասին, որ Դատարանը չի հետազոտել ներկայացված ապացույցները, այդ թվում՝ չի ներգրավել վկաներին, հերքվում են առաջին ատյանի դատարանի վճռի պատճառաբանությամբ առ այն, որ հայցվորների ներկայացրած ապացույցները Դատարանի կողմից ճանաչվել են ոչ վերաբերելի, քանի որ դրանք ուղղված չեն ապացուցելու հայցվորներից որևէ մեկի գործով շահագրգիռ լինելու հանգամանքը: Նման հանգամանքներում, երբ դատարանը հայցի ակնհայտ անհիմն լինելու մասին եզրահանգման է եկել, առաջին ատյանի դատարանն այլևս չէր կարող ուսումնասիրել ոչ պատշաճ հայցվորի կողմից ներկայացված ապացույցները, որոնք ուղղված են հաստատելու դատարանի կողմից ոչ վերաբերելի ճանաչված փաստերը:

Վճռաբեկ բողոքի մնացած, այդ թվում՝ որոշման տպագիր տեքստում տեղ գտած տեխնիկական թերությունների վերաբերյալ հիմնավորումները չեն ազդել գործի ելքի և կայացված դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության ու օրինականության գնահատման վրա, հետևաբար ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիմքով անհիմն են:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 10.06.2011 թվականի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ:
2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱԶ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2011 թվականի հունիսի 1-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Տիգրան Ենոքյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 01.10.2010 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ դիմումի Տիգրան Ենոքյանի ընդդեմ պարտապան Սամվել Ստեփանյանի և պահանջատեր Լիլիա Ստեփանյանի՝ գույքը կալանքից (արգելանքից) ազատելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՅ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Տիգրան Ենոքյանը պահանջել է ՀՀ ԱԱԾ քննչական վարչության ՀԿԳ- ավագ քննիչի 24.12.2008 թվականի «գույքի վրա կալանք դնելու մասին» որոշմամբ սեփականության իրավունքով պատկանող Կոտայքի մարզի Ջրվեժ գյուղի «Բ» թաղամասի 30 բնակելի տունը և հողամասն ազատել կալանքից (արգելանքից):

ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը (այսուհետ՝ Դատարան) 03.06.2010 թվականի վճռով դիմումը բավարարել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 01.10.2010 թվականի որոշմամբ Դատարանի 03.06.2010 թվականի վճիռը բեկանվել և փոփոխվել է. Տիգրան Ենոքյանի դիմումը մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Տիգրան Ենոքյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածը, չի կիրառել ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածը և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի փոփոխված 11-րդ արձանագրության 1-ին հոդվածը, որոնք պետք է կիրառվեն:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ ՀՀ հյուսիսային քաղաքացիական դատարանի՝ 01.09.2008 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով մերժվել է Լիլիա Ադունցի (Ստեփանյան) հայցն ընդդեմ Սամվել Ստեփանյանի և Տիգրան Ենոքյանի՝ տան և հողամասի առուվաճառքի պայմանագիրը, դրա հիման վրա կատարված պետական գրանցումը մասնակի անվավեր ճանաչելու և որպես անվավերության հետևանք սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին:

Բացի այդ, ինչպես այդ դատական ակտով, այնպես էլ հետագայում հարուցված քրեական գործով կայացված դատավճռով հիմնավորվել է, որ Տիգրան Ենոքյանը վիճելի գույքի բարե-

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՆՏԵՆՍԻՎՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դատական պրակտիկա

խիղճ ձեռք բերող է և որևէ պարտավորություն չունի Լիլիա Ստեփանյանի նկատմամբ: Մինչդեռ քննիչի 24.12.2008 թվականի որոշմամբ կալանք է դրվել իր գույքի վրա, և Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 05.08.2009 թվականի դատավճռով նշված արգելանքը չի վերացվել:

Իր սեփականության իրավունքի խախտումները վերացնելու համար դիմել է դատական պաշտպանության, ինչպես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 238-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 437-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, այնպես էլ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածով սահմանված կարգով: Չնայած Դատարանն իր դիմումը բավարարել է, սակայն Վերաքննիչ դատարանը պատճառաբանել է, որ խախտվել է դիմումի քննության ենթակայության կարգը, քանի որ այն պետք է քննվեր քրեական դատավարության սահմանված կարգով և հակասելով ինքն իրեն՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ բեկանել և փոփոխել է Դատարանի վճիռը:

Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով իր դիմումը, թույլ է տվել սեփականատիրոջ իրավունքների խախտում, քանի որ նշված որոշման ուժի մեջ մտնելուց հետո Տիգրան Ենոքյանը կզրկվի իր գույքն արգելանքից հանելու հնարավորությունից: Վերաքննիչ դատարանը, սխալ մեկաբանելով «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածը, գտել է, որ այն կիրառելի չէ:

Վերոգրյալի հիման վրա վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 01.10.2010 թվականի որոշումը և «օրինական ուժ տալ Դատարանի 03.06.2010 թվականի վճիռն կամ կայացնել իր իրավունքների խախտումը վերացնող դատական ակտ»:

3.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

1. Լիլիա Ստեփանյանը 27.03.2004 թվականին նոտարական կարգով վավերացված լիազորագրով լիազորել է Սամվել Ստեփանյանին, որպես Լիլիա Ստեփանյանի ներկայացուցիչ, իր հայեցողությամբ ու իր կողմից սահմանված գնով ու պայմաններով վաճառել Կոտայքի մարզի Ջրվեժ գյուղում գտնվող տնամերձ հողամասի իրեն պատկանող բաժինը:

2. Լիլիա Ստեփանյանը 20.07.2005 թվականին հայտարարություն է տվել նոտարական գրասենյակ՝ վերոհիշյալ լիազորագիրը վերացնելու մասին, որը հաստատվել է նոտարի կողմից և այդ մասին 21.07.2005 թվականին տեղեկացրել է Սամվել Ստեփանյանին, և այդ փաստի վերաբերյալ վերջինս նշում է կատարել այդ հայտարարության տակ:

3. Սամվել Ստեփանյանի, Լիլիա Ստեփանյանի, որի անունից, համաձայն 27.03.2004 թվականի լիազորագրի, հանդես է եկել Սամվել Ստեփանյանը և Տիգրան Ենոքյանի միջև 24.07.2005 թվականին կնքվել է Կոտայքի մարզի Ջրվեժ գյուղի «Բ» թաղամասի թիվ 30 հասցեի բնակելի տան և հողամասի առուվաճառքի պայմանագիր, համաձայն որի՝ Սամվել և Լիլիա Ստեփանյանները վաճառել են, իսկ Տիգրան Ենոքյանը գնել է վերը նշված հասցեի բնակելի տունը և հողամասը, և Տիգրան Ենոքյանի՝ պայմանագրից ծագող իրավունքը գրանցվել է ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի տարածքային ստորաբաժանումում, և նրա անվամբ 26.08.2005 թվականին տրվել է անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 1500283 վկայականը:

4. Լիլիա Ստեփանյանը հայց է ներկայացրել դատարան ընդդեմ Տիգրան Ենոքյանի, Լուսինե Մատանյանի, Սամվել Ստեփանյանի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Արովյանի տարածքային ստորաբաժանման և Արաբկիր նոտարական տարածքի նոտար Ս.Դանիելյանի՝ բնակելի տան և հողամասի առուվաճառքի պայմանագիրը, դրա հիման վրա կատարված պետական գրանցումը մասնակի անվավեր ճանաչելու և որպես անվավերության հետևանք սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին, որը ՀՀ հյուսիսային քաղաքացիական դատարանի 01.09.2008 թվականի վճռով մերժվել է:

5. Լիլիա Ստեփանյանի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.12.2008 թվականի որոշմամբ վերը նշված վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ

6. Լիլիա Ստեփանյանի դիմումների հիման վրա Սամվել Ստեփանյանի նկատմամբ հարուցվել է քրեական գործ, որի շրջանակում ՀՀ ԱԱԾ քննչական վարչության ՀԿԳ ավագ քննիչ Ա. Թևանյանի 24.12.2008 թվականի որոշմամբ, դատարանի որոշմամբ գույքի բռնագրավումը և քաղաքացիական հայցն ապահովելու համար կալանք է դրվել Կոտայքի մարզի Ջրվեժ գյուղի «Բ» քաղամասի թիվ 30 բնակելի տան և հողամասի վրա:

7. Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 05.08.2009 թվականի դատավճռի համաձայն՝ Սամվել Ստեփանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և դատապարտվել է ազատազրկման 4 տարի ժամկետով, առանց գույքի բռնագրավման:

Նրա նկատմամբ կիրառվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը, և նշանակված պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել, նշանակվել է փորձաշրջան՝ 2 տարի ժամկետով: Նույն դատավճռով վճռվել է Սամվել Ստեփանյանից հօգուտ Լիլիա Ստեփանյանի բռնագանձել քրեական գործով մեղադրանքի ծավալով որոշված գույքի արժեքի 1/2-ը և սույն գործով արգելադրված գույքի նկատմամբ դրված արգելանքը պահպանել մինչև Ս.Ստեփանյանի կողմից պարտավորության կատարումը:

8. Քրեական գործով տուժող Լ.Ստեփանյանի և նրա պաշտպան Ա.Արաքսյանի վերաբերյալ բողոքի հիման վրա ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 11.11.2009 թվականի որոշմամբ Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 05.08.2009 թվականի դատավճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ, իսկ բերված վերաքննիչ բողոքը մերժվել է:

9. Թիվ ԵԱԲԴ/0041/01/09 քրեական գործով Տիգրան Ենոքյանն ունեցել է վկայի կարգավիճակ (գ.թ. 5, 100):

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ որի չի կարելի զրկել նրա գույքից, բացառությամբ ի շահ հանրության և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը բաղկացած է 3 առանձին կանոններից, որի առաջին կանոնը ձևակերպում է գույքից անարգել օգտվելու իրավունքը, երկրորդը վերաբերում է գույքի առգրավման հարցերին և այդ առնչությամբ հստակ պայմաններ է սահմանում, իսկ երրորդ կանոնն ընդունում է, որ պետությունները, ի թիվս այլ իրավասությունների, իրավունք ունեն, ընդհանուր շահից ելնելով, վերահսկել գույքի օգտագործումը՝ այդ օրենքների կիրառման անհրաժեշտության պարագայում (տես Սպորրոնգը և Լոնրոդն ընդդեմ Շվեդիայի գործով Եվրոպական դատարանի 23.09.1982 թվականի վճիռը, կետ 61):

Գույքից անարգել օգտվելու միջամտությունը կարող է թույլատրելի համարվել, եթե

1. նախատեսված է օրենքով.
2. բխում է հանրային շահից.
- 3.անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում:

Առաջին պայմանը ենթադրում է համապատասխան օրենքի առկայություն, որը նախատեսում է սեփականության օգտագործման սահմանափակումները: Այն միաժամանակ պետք է բավարարի թիվ 1 արձանագրությամբ և Եվրոպական դատարանի վճիռներով սահմանված պահանջները (տես Ջեյմսը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Եվրոպական դատարանի 1986 թվականի փետրվարի 21-ի վճիռը, կետ 67):

Դատական պրակտիկա

Երկրորդ պայմանը սահմանում է, որ սեփականության իրավունքի իրականացման միջամտությունը պետք է հետապնդի իրավաչափ նպատակ՝ ելնելով ընդհանուր, հանրային շահից (տես Former king of Greece and others v Greece գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռը, կետ 83):

Երրորդ պայմանը նախատեսում է, որ գույքից անարգել օգտվելու միջամտությունը պետք է անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում և ուղղված լինի իրավաչափ նպատակին հասնելուն: Անհրաժեշտ է բարենպաստ հավասարակշռություն ստեղծել հանրության շահից բխող պահանջմունքների և անհատի իրավունքների միջև: Նման բարենպաստ հավասարակշռությանը հնարավոր չէ հասնել այն դեպքերում, երբ գույքի սեփականատերը ստիպված է «անհատական և չափազանց մեծ անհարմարություններ» կրել: Կոնվենցիայի խախտում սկզբունքորեն տեղի չի ունենա, եթե առկա է կոնվենցիոն իրավունքին ավելի քիչ սահմանափակող միջոց քան այն, որն ընտրվել է որոշակի նպատակի հասնելու համար, սակայն երկու միջոցներն էլ դուրս չեն պետության հայեցողության թույլատրելի շրջանակից: Պետության հայեցողության թույլատրելի շրջանակները կախված են գործի հանգամանքներից, Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքի տեսակից, միջամտության արդյունքում հետապնդվող իրավաչափ նպատակի բնույթից, ինչպես նաև միջամտության ծավալներից (տես Former king of Greece and others v Greece գործով Եվրոպական դատարանի 2000 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռը, կետ 89, Սկոլլոն ընդդեմ Իտալիայի գործով Եվրոպական դատարանի 1995 թվականի սեպտեմբերի 28-ի վճիռը, կետ 32):

ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և պաշտպանվում է սեփականության իրավունքը:

ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի տիրապետելու, օգտագործելու, տնօրինելու և կտակելու իր սեփականությունը: Ոչ ոքի չի կարելի գրկել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Շարադրված սահմանադրական դրույթներից հետևում է, որ գույքի տիրապետման, տնօրինման և օգտագործման՝ սեփականատիրոջ իրավագործությունները մեծ կարևորության իրավական արժեքներ են, որոնք ունեն սահմանադրական բնույթ: Դրանց սահմանափակման համար անհրաժեշտ է, որ հակակշիռ իրավական շահն ունենա բացառիկ նշանակություն: Սեփականության իրավունքի սահմանադրական արժեքի կարևորությամբ է պայմանավորված մասնավորապես ՀՀ Սահմանադրության մեջ (31-րդ հոդվածում) հետևյալ երաշխիքների ամրագրումը.

1) սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող գույքից անձը կարող է գրկվել բացառապես օրենքով նախատեսված դեպքերում և օրենքով նախատեսված հիմքերով,

2) սեփականատիրոջ կամքին հակառակ սեփականության իրավունքը կարող է դադարեցվել միայն դատական կարգով՝ դատարանի որոշմամբ (տես՝ Վճռաբեկ դատարանի 27.08.2010 թվականի թիվ ԵՇԳ/0001/11/10 որոշումը):

Սույն գործով Գատարանը, պատճառաբանելով, որ քննիչի 24.12.2008 թվականի որոշմամբ գույքի բռնագրավումը և քաղաքացիական հայցն ապահովելու համար կալանք է դրվել Կոտայքի մարզի Ջրվեժ գյուղի «Բ» թաղամասի թիվ 30 հասցեի բնակելի տան և հողամասի վրա, հետագայում Երևանի Արարիկի և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 05.08.2010 թվականի դատավճռով գույքի բռնագրավումը ընդհանրապես չի կիրառվել, իսկ արգելադրված գույքի նկատմամբ դրված արգելանքը պահպանվել է մինչև Սամվել Ստեփանյանի կողմից պարտավորության կատարումը, ինչպես նաև արձանագրելով, որ քննիչի որոշմամբ արգելադրված գույքի սեփականատերը Տիգրան Ենոքյանն է, հանգել է այն հետևության, որ Տիգրան Ենոքյանը որևէ պարտականություն կամ պատասխանատվություն չի կրում Սամվել Ստեփանյանի կողմից պահանջատեր Լիլիա Ստեփանյանին խարդախությամբ պատճառված նյութական վնասի վերականգման համար, որպիսի պայմաններում դիմումը ենթակա է բավարարման:

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը բեկանելու և այն փոփոխելու՝ դիմումը մերժելու հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ քրեական դատավարության շրջանակում քննիչի որոշմամբ գույքի վրա դրված կալանքը չի կարող վերացվել քաղաքացիական դատավարության կարգով: Միաժամանակ, Վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 98-րդ հոդվածով սահմանված են քաղաքացիական դատավարության կարգով կիրառվող հայցի ապահովման միջոցները, որոնց շարքում նշված չէ գույքի վրա կալանք դնելը:

Վերը նշվածը հաշվի առնելով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է սույն գործով բողոքի հիմքում բարձրացված հարցին պատասխանելու համար պետք է քննարկման առարկա դարձվի հետևյալ իրավական հարցադրումը.

Քրեական գործով վարույթն ավարտվելուց հետո կալանքի (արգելանքի) տակ գտնվող գույքի պատկանելիության վերաբերյալ վեճ ծագելու դեպքում որ դատարանին է ընդդատյա շահագրգիռ անձի (գույքի սեփականատիրոջ կամ դրա օրինական տիրապետողի)՝ գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ իրավունքի պաշտպանությունը:

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ հարկադիր կատարման միջոցներն են պարտապանի գույքի վրա բռնագանձում տարածելը՝ արգելանք դնելու և այն իրացնելու միջոցով:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պարտապանի գույքի վրա բռնագանձում տարածելը ներառում է գույքի վրա արգելանք դնելը, այն առգրավելը և հարկադիր իրացնելը (աճուրդ կամ ուղղակի վաճառք):

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ արգելանքը կիրառվում է՝ պարտապանի գույքի կամ պարտապանի մոտ գտնվող՝ հայցվորին (պարտատիրոջը) պատկանող գույքի պահպանումն ապահովելու և այն հետագայում պահանջատիրոջը հանձնելու կամ իրացնելու նպատակով, պարտապանի գույքի բռնագրավելու մասին դատարանի դատավճիռը կատարելու դեպքում:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ արգելանքի տակ գտնվող գույքի պատկանելիության վերաբերյալ վեճ ծագելու դեպքում շահագրգիռ անձն իրավունք ունի գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցով դիմել գույքի գտնվելու վայրի առաջին ատյանի դատարան:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցը կարող է ներկայացնել ինչպես այդ գույքի սեփականատերը, այնպես էլ դրա օրինական տիրապետողը, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցը ներկայացվում է ընդդեմ պարտապանի և (կամ) պահանջատիրոջ: Եթե գույքի վրա արգելանք է դրվել դատավճռով գույքը բռնագրավելու կապակցությամբ, ապա որպես պատասխանող ներգրավվում են դատապարտյալը և համապատասխան ֆինանսական մարմինը: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցը քննում է այն ընդունելու օրվանից մեկամսյա ժամկետում:

Վերը նշված նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ գույքի վրա կիրառվող արգելանքը հարկադիր կատարման միջոցներից մեկն է, որը կիրառվում է ինչպես պարտապանի գույքի վրա բռնագանձումն ապահովելու և այն հետագայում պահանջատիրոջը հանձնելու կամ իրացնելու նպատակով (քաղաքացիական և քրեական գործերով), այնպես էլ պարտապանի գույքը բռնագրավելու մասին դատարանի դատավճիռը կատարելու դեպքում (քրեական գործերով):

Ընդ որում՝ օրենսդիրն այլ անձանց իրավունքների պաշտպանության նպատակով, արգելանքի տակ գտնվող գույքի պատկանելիության վերաբերյալ վեճ ծագելու դեպքում շահագրգիռ անձանց համար սահմանել է իրավունք՝ գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցով դի-

մեկ գույքի գտնվելու վայրի առաջին ատյանի դատարան:

Այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը թե քաղաքացիական և թե քրեական գործերով երաշխավորում են արգելադրված գույքի սեփականատիրոջ կամ այլ օրինական տիրապետողի իրավունքների պաշտպանությունը նաև այն դեպքում, երբ գործով վարույթն ավարտվել է: Ի դեպ, նախատեսվել են նաև այդ իրավունքի իրականացման մեխանիզմները, այն է՝ գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցով դիմել գույքի գտնվելու վայրի առաջին ատյանի դատարան: Վերոնշյալից հետևում է, որ թե քաղաքացիական և թե քրեական գործերի վարույթների ավարտից հետո շահագրգիռ անձը պետք է գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցով դիմի գույքի գտնվելու վայրի առաջին ատյանի դատարան, որն իրենից ենթադրում է համապատասխան պահանջի քննությունը քաղաքացիական դատավարության կարգով:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ քրեական վարույթի ընթացքում քննիչի 24.12.2008 թվականի որոշմամբ, դատարանի որոշմամբ գույքի բռնագրավումը և քաղաքացիական հայցն ապահովելու համար կալանք է դրվել Կոտայքի մարզի Ջրվեժ գյուղի «Բ» թաղամասի թիվ 30 բնակելի տան և հողամասի վրա Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ 05.08.2009 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով Սամվել Ստեփանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և նա դատապարտվել է ազատազրկման 4 տարի ժամկետով, առանց գույքի բռնագրավման: Նրա նկատմամբ կիրառվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը և նշանակված պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել, նշանակվել է փորձաշրջան՝ 2 տարի ժամկետով: Նույն դատավճռով վճռվել է Սամվել Ստեփանյանից հօգուտ Լիլիա Ստեփանյանի բռնագանձել քրեական գործով մեղադրանքի ծավալով որոշված գույքի արժեքի 1/2-ը և սույն գործով արգելադրված գույքի նկատմամբ դրված արգելանքը պահպանել մինչև Ս.Ստեփանյանի կողմից պարտավորության կատարումը:

ՀՀ հյուսիսային քաղաքացիական դատարանի՝ 01.09.2008 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով հաստատվել է այն փաստը, որ վեճի առարկա արգելադրված գույքի սեփականատերը Տիգրան Ենոքյանն է:

Հիմք ընդունելով վերը նշվածը և սույն գործի փաստերը համադրելով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 45-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի ուժով Տիգրան Ենոքյանն իրավունք ունի քրեական վարույթի ավարտից հետո սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող գույքը կալանքից (արգելանքից) հանելու հայցով դիմելու ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ քաղաքացիական դատավարության կարգով գործը քննելու համար:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 6-րդ ենթակետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը

քիտում է արդարադատության արդյունավետության շահերից:

Առաջին ատյանի դատարանի վճռին օրինական ուժ տալիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 01.10.2010 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 03.06.2010 թվականի վճռին:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

RESUME

SOME PROBLEMS ON DIRECT IMPLEMENTATION OF THE CONSTITUTION OF THE RA BY COMMON JURISDICTION AND SPECIALIZED COURTS OF THE RA

KAREN MKRTCHYAN
DOCTOR OF LAW

Given article highlights the issues which refer basic problems of direct implementation of constitutional norms by Common jurisdiction and specialized courts of RA.

The author thinks that Common jurisdiction and specialized courts are entitled to direct implementation of constitutional norms and the view that the direct implementation of constitutional norms must be done only by Constitutional court is contrary to the RA Constitution as in the sixth article of which the fact of direct implementation of constitutional norms is enshrined.

Moreover, the author clarify that direct implementation of constitutional norms interrelated with the principle of judicial independence.

THE RELATIONSHIP OF LAW AND ORDER, BOTH TO EACH OTHER AND TO OTHER SOCIAL PHENOMENA

AREG BALASANYAN
POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE OF PHILOSOPHY, SOCIOLOGIES AND RIGHT OF NAN OF THE RA

Law and order are an inextricable part of any constitutional state. Despite their differences, they are closely related to each other. Order cannot exist without law, and the strengthening of law, in its turn, is possible only if order remains on a high level. In addition to law and order, a constitutional state must also possess a high level of social order and democracy. All these phenomena — law, order, social order, and democracy — are closely interlinked and usually balance each other. Nevertheless, despite the significant importance of all these phenomena, law plays the most essential role in a constitutional state.

ՀՈՐԻՎԱՐ 2012 1 (150)

RESUME

THE SPECIFICS OF THE CONCLUSION OF BUSINESS ON REAL ESTATE

GAYANE TSARUKYAN

The article is devoted to an ultimately actual problem requiring urgent research within current development of civil relations — examination and analysis of civil regulation of contracts related to real estate.

It is substantiated by the author that special civil regulation of contracts related to real estate is one of the most important components of real estate legal regime.

In the article peculiarities of legal regulation of contracts related to real estate have been systematized and analyzed. Compulsory requirements regarding the handling of the contract subject imposed by civil legislation, the form, subject and other essential conditions have been studied. Special attention is devoted to the issue of right transfer towards attached to land real estate in case of transferring the right towards land and vice versa.

Based on the study, a range of suggestions aimed at improvement of legal regime of real estate has been introduced in the article.

PARTICIPATION OF TWO OR MORE PERSONS AS A SIGN OF COMPLICITY

SERZHIK AVETISYAN
*JUDGE OF THE APPEAL CRIMINAL COURT OF THE RA,
DOCTOR OF LAWS, PROFESSOR*

ANDRANIK RASHIDYAN
*UNDERGRADUATE OF DEPARTMENT OF CRIMINAL LAW
AND CRIMINAL-PROCEDURAL LAW,
RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY*

The problem of criminal-legal estimation of presence of “two or more persons” as an objective sign of complicity is stated in this scientific article. The basic problems related to this issue are disclosed in the article, which exist in the theory of criminal law and criminal codes of Armenia and Russia. On the basis of the carried out research specific ways of legislative solution of the mentioned problems are offered.

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME

THE LAW-COMPARATIVE ANALYSIS OF THE FRAUD

SERGEY MARABYAN
*HEAD OF THE ORGANIZING-LEGAL DEPARTMENT
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

HAYK YEREMYAN
*SPECIALIST OF THE ORGANIZING-LEGAL DEPARTMENT
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

The article authored by Sergey Marabyan and Hayk Yeremyan is connected to comparative analysis of fraud, as crime. The authors discussed the structure of fraud, the practice of its implementation and compared it to the criminal codes of foreign countries. On the basis of abovementioned analysis the authors concluded, that it is necessary to compose different forms of fraud. The authors suggest to disclose the notion of elements of fraud.

THE CONCEPT OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE PROCESS OF GATHERING OF EXPERT EVIDENCE IN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL MATTERS

VAHE YENGIBARYAN
*DOCENT OF THE YSU, SENIOR SCIENTIST
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA,
PhD IN LAW, ASSOCIATED PROFESSOR*

LYUDVIK DAVTYAN
PhD IN LAW

EMILIA TITANYAN
ADVISER TO THE NATIONAL BUREAU OF EXPERTISES

The subject matter of the article is the concept of special knowledge applied by forensic expertise in criminal proceedings in the context of international judicial cooperation in criminal matters. In particular, different theoretical concepts and typical characteristics of specialized knowledge, as well as its legal definitions in different countries have been discussed.

The spheres of special knowledge or, so called, “fields of expertise” are also the key issues analyzed in the article. In this regard, authors of the article argue that the restriction of the fields of special knowledge in the definition of expert evidence in the Criminal Procedure Code of Armenia is not well justified. Compare with Armenia, in a lot of countries the fields of expertise are not limited by the procedural

RESUME

provisions. The authors find, that taking into account the ongoing scientific-technical developments and differences of criminal procedural rules in regard with the fields of expertise, the legal concept of the expert evidence should be defined without restricting the possible fields of specialized knowledge that are required to be applied during forensic expertise. This kind of regulation would especially facilitate the process of gathering of cross-border expert evidence in the framework of international mutual legal assistance in criminal matters.

In the same context, the authors turn to the expertise of legal questions (legal expertise) and to the principle of *jura novit curia*. They highlight that the prohibition of legal expertise realization by the Criminal Procedure Code of Armenia restricts the possibilities of special knowledge applications especially for interpretation of foreign law. Thus, it is necessary to define an exception of the principle of *jura novit curia* in criminal cases with cross-border dimension that will not forbid to apply for legal expertise of foreign law in applicable cases.

The authors conclude that proper definition of special knowledge without restricting the fields of expertise and defining exceptions for the principle of *jura novit curia* in the legislation is especially essential for the development of the international co-operation in criminal matters.

THE IMPORTANCE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR OBVIOUSLY FALSE TESTIMONY OR OBVIOUS FALSE CONCLUSION WITHIN THE SCOPE OF ADMINISTRATIVE TRIAL

ARAM VARDEVANYAN

*RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY, FACULTY OF LAW,
DEPARTMENT OF CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW,
PHD CANDIDATE*

The article gives emphasizes on the institute of criminal responsibility for obviously false testimony or obviously false conclusion in the administrative trial. The article illustrates the absence of the norm in the criminal code of RA which would regulate cases when obviously false testimony or obviously false conclusion takes place during the administrative trial. A recommendation is suggested, which would fill the gap present in the criminal code of RA concerning the responsibility for obviously false testimony or obviously false conclusion within the scope of administrative trial.

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Թեւավոր խոսքեր

Խոսքը մեծ գործ է: Մեծ է այն պատճառով, որ խոսքով կարելի է միացնել մարդկանց, խոսքով կարելի է նաև բաժանել նրանց, խոսքը ծառայում է սիրուն, խոսքով կարելի է ծառայել նաև թշնամանքին ու ատելությանը: Չգուշացիր այնպիսի խոսքից, որը բաժանում է մարդկանց:

Լ. Ն. ՏՈԼՍՏՈՅ

Խոսքը մարդու մեծագույն զենքերից մեկն է: Ինքնըստիներքյան ուժ չունենալով՝ նա դառնում է հզոր ու անկասելի, երբ ասվում է հմտորեն, անկեղծորեն ու ժամանակին: Նա ընդունակ է իր ետևից տանելու հենց խոսողին և իր փայլով շլացնելու նրան ու շրջապատի մարդկանց:

Ա. Ֆ. ԿՈՆԻ

Խոսքից ավելի հզոր բան չկա: Անհնար է ճեղքել ուժեղ փաստարկների և վեհ մտքերի շարքերը: Խոսքը ոչնչացնում է կատաղիներին և կործանում ամբողջներ: Դ-ա անտեսանելի զենք է: Առանց նրա աշխարհը կպատկաներ կոպիտ ուժերին:

Ա. ՖՐԱՆՍ

ՀՈՒՆՎԱՐ 2012 1 (150)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

92

ԻՐՏԵԿ ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՄԳԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՉԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Աբովյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am